

Crkvena kulturalna dobra

analecta

1

Nadbiskupija zagrebačka

Ured za kulturna dobra

2003.

CRKVA: KULTURNA DOBRA I UMJETNOST

Iz sadržaja:

- › Koncilski i papinski dokumenti
- › Liturgijske knjige
- › Crkveno-pravne odredbe
- › Međunarodne konvencije i dokumenti

Crkvena
kulturna
dobra
analecta

Godišnjak Ureda za kulturna dobra
Zagrebačke nadbiskupije

Izdavač / Issuing Body

Zagrebačka nadbiskupija
Nadbiskupski duhovni stol,
Ured za kulturna dobra

Glavni urednik / Editor

JURAJ KOLARIĆ

Odgovorni urednik / Editor in Chief

VLADIMIR STANKOVIĆ

Izvršni urednici / Managing Editors:

NEDJELJKO PINTARIĆ, IVAN ŠAŠKO

Uredničko vijeće / Editorial Board:

JOSIP KLARIĆ, JURAJ KOLARIĆ, NEDJELJKO PINTARIĆ, VLADIMIR STANKOVIĆ,
IVAN ŠAŠKO, STANKO ŠPOLJARIĆ, STJEPAN VEČKOVIĆ

Adresa uredništva / Address:

Ured za kulturna dobra
10 001 Zagreb, Kaptol 31, pp 553
tel. ++385/ 1/ 48 94 846
E-mail: bculturalia@zg-nadbiskupija.hr

Izlazi jedanput godišnje

Zagrebačka banka Zagreb
Br. rč. 2360000-1101540967 s naznakom Nadbiskupski duhovni stol - za CKD

Nakladnik / Publisher:

Glas Koncila, Zagreb, Kaptol 8
www.glas-koncila.hr

Likovno rješenje i korice / Layout and Cover Design:

KREŠIMIR PLEIĆ

Logotip:

IVAN ŠAŠKO

Lektura / Language Editor:

IVANKA BILIĆ, PROF.

Prijelom / Computer type set:

Glas Koncila, Zagreb

Naklada / Edition:

600 primjeraka

Tisak / Printed by:

Offset MARKULIN, Lukavec

ISSN 1334-2452

Rukopisi, fotografije i knjige dostavljeni uredništvu se ne vraćaju. Potpisani tiskani
prilozi odražavaju mišljenje autora, a ne uredništva.

Crkvena
kulturalna
dobra

analecta

ISSN 1334-2452
UDK 262

Godišnjak Ureda za kulturna dobra
Zagrebačke nadbiskupije

Crkvena
Kulturna
Dobra
Analecta

1

GOD. 1 (2003)
STR. 1-192
ZAGREB
2003.

CRKVENA KULTURNA DOBRA - ANALECTA

KAZALO

	Proslov Nadbiskupa zagrebačkog	5
	Riječ urednika	9
I. dio	DOKUMENTI II. VATIKANSKOGA KONCILIA.....	15
1.	Sacrosanctum Concilium	15
2.	Gaudium et spes	18
II. dio	Bogoslužne knjige	29
1.	Rimski misal	29
2.	Biskupski ceremonijal	35
III. dio	Crkveno-pravne odredbe	41
1.	Zakonik kanonskoga prava	41
IV. dio	Papinski dokumenti	49
1.	Apostolska konstitucija »Pastor Bonus«	49
2.	Okružnica »Potreba i hitnost inventarizacije i katoligizacije crkvenih kulturnih dobara«	51
3.	Pismo Pape Ivana Pavla II. umjetnicima	84
4.	Papina poruka predstavnicima kulture	101
V. dio	Međunarodni dokument	105
1.	Međunarodne i europske konvencije i preporuke iz područja zaštite kulturne i prirodne baštine	105
VI. dio	Ugovori između Republike Hrvatske i Svete Stolice	109
1.	Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture	109

VII. dio	Dokumenti Republike Hrvatske	115
1.	Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara	115
2.	Stručna uputa o vođenju evidencije i dokumentacije spomenika kulture	153
VIII. dio	Dodatak	163
1.	Događanja	163
2.	Adrese ustanova u Republici Hrvatskoj za zaštitu i obnovu crkvenih kulturnih dobara	190

Novi prostor susreta crkvenoga poslanja i kulture

Pastoralna konstitucija Drugoga vatikanskog sabora *Gaudium et spes* sadrži dvostruki neodvojiv pristup kulturi: prvi je 'humanistički' koji u središte pozornosti stavlja čovjeka (*homo auctor culturae*), a drugi 'kršćanski' koji u specifičnosti spaja svjetove (*de multiplici inter bonum nuntium Christi et culturam humanam conexione*). Premda je od redakcije koncilskoga teksta prošlo određeno vrijeme i premda se u njemu nalazi terminološka raznolikost, ona daje sliku napetosti koje ni danas nisu ništa manje žive. Kultura, shvaćena kao individualno vlasništvo i koja se lako preobražava u sredstvo vladanja, u suprotnosti je s religijskim pristupom, osobito onim kršćanskim. Time se može lako otvoriti neželjeni prostor sukobljenosti znanosti i vjere, znanstvenika i teologa, čovjeka i Boga te zemlje i neba.

Radosno otvaranje prvih stranica novoga godišnjaka potiče na posvješćivanje da se Crkva u svojem poslanju od ranih početaka ne samo zanimala za kulturna dobra, već je i sama trajni stvaratelj tih dobara u okviru naviještanja i ostvarivanja Radosne vijesti. Kultura može biti shvaćena kao nastavljanje Božjega djelovanja u svijetu ljudskom zauzetošću, osobito zauzetošću zajednica. Takvo kršćansko shvaćanje omogućuje plodnu suradnju i uzajamnost svih kulturnih činitelja. Crkva je uvijek uronjena u neku kulturu, spajajući dvije temeljne odrednice: *anthropos* i *fidelis*, te uvažavajući različitosti i nastojeći da u njima progovori sveobuhvatno bogočovještvo Isusa Krista, koje se - zahvaljujući svojoj 'transverzalnosti' i inkulturacijskomu procesu - uspijeva ucijepiti u bilo koju tzv. 'vertikalnu' kulturu.

Stoga je razumljivo da i crkvena kulturna dobra, kao poseban segment, obuhvaćaju umjetničku baštinu slikarstva, kiparstva, arhitekture, mozaika, glazbe... određene kulture u cjelini, a stavljena su na raspolaganje poslanju Crkve. Tomu se pridodaje knjiško blago crkvenih biblioteka i povijesnih dokumenata u okvirima crkvene zajednice, književna i kazališna djela, kinematografska djela i djela koja su proizvod masovnih medija. Kršćanstvo je obilježeno svojim naviještanjem Radosne vijesti u konkretno-

sti življenja različnih naraštaja i u vjernosti Predaji, ne gubeći uporište u vlastitoj nadkulturnoj izvornosti. Kao posljedica toga, vjera po svojoj naravi teži prema samoizricanju u umjetničkome obliku i u kulturnim odrednicama prema kojima Crkva mora posjedovati osobitu osjetljivost. Sve je to povezano sa živim crkvenim tkivom, jer očituje trag Crkve i njezine prisutnosti u međuprožetosti rasta kroz stoljeća u katehezi, bogoslužju i djelima ljubavi prema bližnjima. Crkva u svojem krilu čuva jamstvo sadašnjosti, dokumentirajući na vidljiv način razvoj kulturnoga i vjerničkoga života, a ne samo trag ljudske genijalnosti, nadarenosti i vještine.

Kulturna dobra Crkve ne mogu biti shvaćena u apsolutnome smislu, već u vezi s cjelovitošću crkvenoga življenja i u odnosu prema povijesno-umjetničkoj baštini svakoga naroda i kulture. Tako je crkveni kulturni rad na službu poslanja Crkve, te je uvijek protegnut prema otajstvenosti i njome prodahnut.

Ovaj dobrodošli i dugoiščekivani godišnjak ujedno je i *novum* u našoj Crkvi. Kada kažem *novum*, onda – s puno zahvalnosti za mnoge živote i sebedarje u tome području – mislim poglavito na otvaranje susretišta za rasprave, prinose, razmišljanja i planiranje odnosa kršćanstva i kulture te kršćanstva u kulturi unutar naše Nadbiskupije. On može postati uporišna točka spajanja i stvaranja cjelovitosti, jer nudi prostor i mjesto promišljanja kako retrospektivnoga tako i prospektivnoga djelovanja. Crkva oduvijek ima integracijsku snagu i, mada danas živimo u vremenu koje teži prema fragmentiranoj globalizaciji, ovakav rad može razvijati svijet kulturne kolektivnosti, građene na vrijednosti vjerom prožete osobe, na tragu crkvenoga identiteta zajedništva. Dakle, u kulturi sukoba, Crkva svojim kulturnim dobrima nastoji promicati kulturu zajedništva. Time se može povezati sadašnjost i budućnost, otkrivajući ono najbolje, a ponekad i nepoznato i skriveno. Kulturni rad je pozvan zahvatiti i shvatiti društvenu i političku dinamiku te ponuditi sugestije pastoralnoga djelovanja.

Zadaća je i Crkve, koja se ne poistovjećuje niti s jednom kulturom, da se na kristonomijski način trudi oko korijena vlastite tradicije i da ga usađuje u različitost kultura i to ne na civilizacijskoj, već na evangelizacijskoj razini. Kršćanstvo dakle jest kultura koja u susretu s drugim kulturama shvaća i prihvaća da se radi o dvije različite zbilje, toliko različite da ponekad odvede u aporiju, a istodobno imaju zajedničko središte.

Danas živimo u intenzivnijoj komunikaciji među kulturama. Ona bi trebala dovesti do većega razumijevanja među ljudima i narodima, ali ta pozitivna strana u mnogim kulturnim skupinama pobuđuje i pitanja o vlastitome identitetu. Pokušaji traženja tzv. 'novih kultura' ulaze u opasnost gubitka vjernosti prema baštini. Kultura rođena iz znanstvenoga i tehničkoga razvoja sve teže prati korak i često ne dovodi do sklada s intelektualnim i duhovnim razvojem; brza i rastuća disperzija pojedinačnih znanstvenih grana i disciplina nezaobilazno otvara pitanje sposobnosti za sintezu koju vjera uspijeva pružiti unutar inkulturirane Crkve. Jednako se tako dovodi u pitanje sposobnost razmatranja i vrednovanje čovjeka te time i sudjelovanje svih ljudi na dobrima koje pruža kultura. Sve to – obično zvano kulturnom autonomijom – može iznjedrili oblik humanizma koji se predstavlja kao suparnik religiji. Crkva je svjesna tih izazova i otvorenih pitanja, kao i svoga poslanja da bude simbol, da spaja suprotne polove, da bude ravnoteža i na kulturnome polju, pazeći da ne ponovi neke svoje loše postupke iz prošlosti.

Otvaranjem ovoga novog kulturnog prostora, Zagrebačka crkva želi dati i svoj doprinos u odgovornosti prema sveopćoj Crkvi, prema hrvatskome narodu i prema svakome svojem vjerniku. Sva su crkvena tijela pozvana sudjelovati i surađivati na širokome području koje želi obuhvatiti ovaj godišnjak. Mislim pri tome i na nadbiskupijska i na župna tijela, kao i na pojedince koji svojim radom mogu doprinijeti oživljavanju i zaživljavanju dubokih i plodnih stoljetnih odnosa između Crkve, društva i kulture.

Žalosne okolnosti u kojima je živjela naša hrvatska domovina, zbog agresije na nju i na mnogim su crkvenim dobrima ostavile tragove razaranja i pokušaja brisanja kršćanskoga i katoličkoga identiteta. Nakon Domovinskoga rata našli smo se pred novim izazovima koji se mogu plodonosno iskoristiti i ponovno pokazati ne toliko snagu volje da tek nešto učinimo, već da u obnavljanju i građenju novoga ostavimo pečat svoje crkvenosti. To će biti moguće samo ako bude postojala suradnja i unutar-crkveno pravilno vrednovanje teologije i kulture. Zapostavi li se važnost teološke znanosti i duhovnosti u ostavljanju toga crkvenoga traga, mogla bi nas pratiti neprepoznatljivost i gubitak one simbioze koja je karakteristična za dugostoljetnu baštinu hrvatskoga naroda.

U mnogočemu smo na neiskorištenu području na kojemu se, boljom organizacijom, pokušava napraviti okvir za rad crkvenih kulturnih subjekata. Zato zahvaljujem za odlučnost, poticaje

i nastojanja *Ureda za kulturu* naše Nadbiskupije kao i njezina *Odbora za sakralnu umjetnost*. Valja poraditi na što kvalitetnijemu osposobljavanju osoblja, gdje se naziru mjesta za stručnjake laike različitih profesija. Osim toga, posao vezan uz arhive, muzeje, biblioteke, inventarizaciju i katalogizaciju kulturnih dobara posao je koji zahtijeva i financijsku potporu za koju će se Crkva, u suradnji sa svima koji mogu i žele pomoći, morati pobrinuti na sustavni način. Uza sve to, crkveno služenje ove vrste ima ne samo svoju opravdanost, već i svoju nezamjenjivost, jer Crkva kulturu ne želi smatrati tek svojim sredstvom, već svojim prostorom, u kojemu se trajno odražava imperativ prisutnosti Riječi koja je postala tijelom.

Želim da buduće godine ovoga godišnjaka to i pokažu. Zato se radujem i pred-govorno prepuštam govor blagoslovu Boga i zaštiti Blažene Djevice Marije, da bi ovaj početak prerastao u glas onkraj govora, u otajstvenosti umjetničkoga izričaja kao "otisak bića Njegova".

† Josip Bozanić
nadbiskup zagrebački

Stepinčevo 2003.

Riječ urednika

Katolička crkva je u svojoj dvotisućgodišnjoj povijesti bila ne samo naručiteljica najznačajnijih umjetničkih djela, već i njihova brižna čuvarica. U tom kontekstu Drugi vatikanski sabor u konstituciji »Sacrosanctum concilium« (SC) od 4. prosinca 1963. govori s najvećim poštovanjem o sakralnoj umjetnosti i bogoštovnim predmetima ističući da se »među najplemenitije djelatnosti ljudskog duha s potpunim pravom ubrajaju lijepe umjetnosti, osobito religiozna umjetnost i njezin vrhunac, sakralna umjetnost« (SC, 122). Konstitucija o svetoj liturgiji nadalje naglašava da je »Crkva uvijek bila prijateljica lijepih umjetnosti; ustrajno je tražila njihovu plemenitu službu izražavala umjetnike, posebice zato da predmeti koji spadaju u sveto bogoslužje budu dostojni, ugledni, i lijepi kao znakovi i simbol nadnaravnih vrednota. Ona je na tom području uvijek smatrala svojim pravom da među umjetničkim djelima rasuđuje što odgovara vjeri, pobožnosti i vjerno baštinjenim zakonima, te je prema tomu zgodno za svetu porabu« (SC, 122).

Tijekom stoljeća Crkva je »brižljivo čuvala umjetničko blago« (SC, 123), zbog čega konstitucija potiče ordinarije, da se brinu za svetu umjetnost i da »pomno paze da se ne otuđe i ne rasprše bogoštovni predmeti ili dragocjena djela koja služe kao ukras Božje kuće« (SC, 126). Konstitucija potiče biskupe da se »brinu za umjetnike, kako bi se proželi duhom sakralne umjetnosti«, te da osnivaju »škole ili akademije sakralne umjetnosti za izobrazbu umjetnika« (SC, 127), a klerike potiče da se za vrijeme filozofskog i teološkog studija »poučavaju o povijesti i razvoju sakralne umjetnosti kao i o zdravim načelima na kojima se moraju temeljiti djela sakralne umjetnosti, pa da na taj način cijene i čuvaju časne crkvene spomenike i da mogu davati prikladne savjete umjetnicima kod izrađivanja njihovih djela« (SC, 129). U tu svrhu ordinariji će u prosuđivanju umjetničkih djela saslušati »dijecezanški odbor za svetu umjetnost i, po potrebi, druge prave stručnjake »kao i međubiskupijski i biskupijski liturgijski odbor i odbor za svetu glazbu i umjetnost. (SC, 126, 44, 45, 46).

Briga za očuvanje kulturnih dobara i sakralne baštine ima u Katoličkoj crkvi kod Hrvata dugu tradiciju. Početkom XIX. st. pojavila se u svijetu i kod nas pojačana skrb za čuvanje kulturne baštine. Tajnik »Društva umjetnosti« u Zagrebu dr. Ivan Bojničić (1858-1925) i arhivist predlagao je 1885. god. osnivanje crkvenog

muzeja i isticao potrebu poznavanja crkvene umjetnosti kao i čuvanja crkvenih spomenika kulture u zbirkama pojedinih biskupija, dok bi se u Zagrebu kao središtu metropolije osnovao »Kršćanski muzej« u kojem bi se čuvala umjetnička djela hrvatske crkvene baštine.

Prvi hrvatski katolički sastanak u Zagrebu održan 1990. god. raspravljao je u IV. sekciji o potrebi praktične i teorijske naobrazbe u kršćanskim starinama i umjetnosti te izrazio želju da se »pri svakoj hrvatskoj bogosloviji« osnuje posebna stolica kršćanskih starina i umjetnosti i da se taj predmet predaje i u srednjim školama. Izražena je želja da se u crkvenim zavodima (bogoslovijama, muškim i ženskim) samostanima osnuju slikarske i kiparske škole, škole za crkvenu glazbu, umjetno vezenje, u kojima bi se odgajao umjetnički podmladak. U biskupijama treba nadzor nad crkvenim umjetninama povjeriti stručnjacima koji će voditi brigu o gradnji i popravcima crkvenih spomenika. Potrebno je također izraditi dijecezanske crkvene inventare (našastare), a u »natječajnim oglasima« uvažiti karakterističnost hrvatske crkvene arhitekture.

Novi poticaj za čuvanje umjetnina došao je od Svete Stolice 1. prosinca 1925. u obliku okružnice upućene svim biskupijama da čuvaju umjetnine i da osnivaju dijecezanske muzeje. Slijedeći ove naputke Prva sinoda zagrebačke nadbiskupije održana 1925. ustanovila je Odbor koji će pomagati nadbiskupu savjetom kako bi se ostvarila želja Svete Stolice. U Odbor (za sveta mjesta) ušli su tri svećenika i dva arhitekta: Janko Barlé, Svetozar Ritig, Dragutin Kniewald, Martin Pilar i Ćiril Iveković. Postupak za gradnju i obnovu crkvenih objekata i nacrti morali su se dostaviti spomenutom sinodalnom odboru, a nakon njegova mišljenja nadbiskup je donosio odluku. Bez znanja i odobrenja Odbora »nije dozvoljeno prodavati ili bacati iz crkve stare predmete, naročito oltare, kipove, slike itd.«. Očito da su sinodalci bili svjesni da su mnoge umjetnine stradale zbog preuređenja crkava u tadašnjem duhu historicizma, ali i u običaju spaljivanja dotrajalih i oštećenih kipova i posvećenih predmeta na Veliku subotu. Mnoge su crkve nabavljale tzv. »tirolce« ili namještaj kod mjesnih majstora bez ikakvih kriterija, a na drugoj strani su ostajale bez vrijednih umjetničkih djela.

Odluku da se oživotvore smjernice Svete Stolice iz 1925. god. donio je zagrebački nadbiskup bl. Alojzije Stepinac, kada je 14. kolovoza 1935. utemeljio Povjerenstvo za crkvenu umjetnost te odlučio osnovati Dijecezanski muzej u Zagrebu. U Metropolii-

tansko povjerenstvo bili su imenovani: Janko Barlé, Stjepan Korenić, Dragutin Kniewald, Miho Barada i Matija Ivšić. Istom odlukom nadbiskup je donio Statut povjerenstva. Nakon tri godine formalno je bio osnovan Dijecezanski muzej u Zagrebu 27. veljače 1939., a Kamilo Dočkal imenovan organizatorom muzeja. Prvostolni kaptol zagrebački darovao je kuriju Kaptol 28 za sjedište muzeja, koji je započeo svoje djelovanje 20. srpnja 1939., a njegov prvi ravnatelj bio je Kamilo Dočkal. Ravnatelj muzeja K. Dočkal i suradnik Stanko Senečić skupljali su muzejske predmete diljem nadbiskupije, a Dijecezanski muzej je nakon toga 8. studenog 1942. bio svečano otvoren za javnost. Nakon smrti K. Dočkala 1963. god. ravnateljem je bio imenovan Franjo Kuharić (1965-1969) pomoćni biskup, a nakon njegova promaknuća za zagrebačkog nadbiskupa, brigu o muzeju je preuzeo čuvar Milutin Juranić, a od 1971. god. Antun Ivandija. Stjepan Kožul imenovan je 1984. god. čuvarom, a 1987. god. ravnateljem muzeja. Od 14. srpnja 1999. službu direktora Dijecezanskog muzeja preuzeo je Juraj Kolarić, predstojnik Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije.

Sjedište muzeja u kuriji Kaptol 28 (Znikina kurija) bilo je 1971. god. prenamijenjeno za svećenički dom zbog čega su muzejski predmeti bili iz kurije preseljeni u razna spremišta gdje se i danas nalaze, a početkom 2003. g. jedan dio uskladištenih umjetnina pohranjen je u »stakleniku« nadbiskupskog dvora.

Nastavljajući tradicionalnu brigu čuvanja sakralne i kulturne baštine i slijedeći odrednice Drugog vatikanskog sabora o sakralnoj umjetnosti kao i najnovije odredbe Crkve sadržane u dokumentu »De cura patrimonii historicarum Ecclesiarum« od 11. travnja 1971. te apostolske konstitucije »Pastor bonus« od 28. lipnja 1988., zagrebački nadbiskup mons. Josip Bozanić osnovao je pri Uredu za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije 6. prosinca 1999. »Povjerenstvo za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije« i »Nadbiskupijski odbor za sakralnu umjetnost«. Svrha Povjerenstva je da prati, proučava i promiče različita područja sakralne i crkvene umjetnosti, te svojim savjetom pomaže zagrebačkom nadbiskupu u izvršavanju njegovih pastirskih dužnosti povezanih sa sakralnom i crkvenom umjetnošću, te da osigura prikladni i definitivni smještaj kapitalnih ustanova zagrebačke nadbiskupije: Dijecezanskog muzeja s pripadajućim zbirkama i Metropolijskom galerijom mons. Đure Kokše, Riznice zagrebačke katedrale i Nadbiskupskog arhiva i Arhiva Prvostolnog kaptola zagrebačkoga. »Nadbiskupski odbor za sakralnu

umjetnost« prati i unapređuje stanje sakralne umjetnosti na području Zagrebačke nadbiskupije, predlaže mjere zaštite i očuvanja bogoštovnih zgrada i predmeta crkvene umjetnosti te potiče crkvene službenike i vjernike da čuvaju umjetničko blago Crkve, potiče različite oblike sakralne umjetnosti i prosuđuje umjetnička djela pod sakralnim vidom u suradnji sa stručnjacima te sličnim crkvenim ustanovama.

U želji da bogatstvo kulturnih dobara Zagrebačke nadbiskupije što više približi i predstavi današnjem svijetu te da svećenike i vjernike potakne na čuvanje i bolje upoznavanje crkvene kulturne i sakralne baštine, te da djelotvorno ostvari smjernice Svete Stolice, Nadbiskupski duhovni stol prihvatio je na Konzistorijalnoj sjednici 16. studenoga 2001. prijedlog Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije da zajedno s Glasom Koncila kao izdavačem pokrene izdavanje časopisa »Bona Culturalia Ecclesiae«. Časopis je za prvo vrijeme zamišljen kao godišnjak, a svrha mu je da bude čuvar i promicatelj crkvenih kulturnih dobara Zagrebačke nadbiskupije te da stvara novi i djelotvorni odnos između Crkve i kulture, odnosno da uspostavi dijalog između vjere i kulture.

Časopis je koncipiran tako da u prvom dijelu donosi crkvene odredbe, papinske dokumente, te civilne norme o kulturnim dobrima, a u drugom opisuje najznačajnija događanja s područja kulture. Uredništvo časopisa će nastojati omogućiti i objavljivanje relevantnih studija i članaka s područja crkvene umjetnosti naših istaknutih stručnjaka, a pokušat će pratiti i novosti u svijetu s područja kulture i sakralne umjetnosti.

Prvi broj časopisa »Crkvena kulturna dobra« donosi koncilске dokumente o sakralnoj umjetnosti, naputke iz bogoslužnih knjiga, crkveno-pravne odredbe i papinske dokumente o crkvenoj i sakralnoj umjetnosti i o kulturi. Slijede međunarodni dokumenti i konvencije te preporuke iz područja zaštite kulturne i prirodne baštine, kao i tekst Ugovora između Republike Hrvatske i Svete Stolice o suradnji na području odgoja i kulture, te Zakon o zaštiti i čuvanju kulturnih dobara Republike Hrvatske. Crkveni dokumenti pomoći će svim kulturnim djelatnicima koji dosad nisu imali priliku upoznati se s crkveno-pravnim odredbama na području kulture i umjetnosti, a dokumenti Republike Hrvatske i međunarodni dokumenti s tog područja omogućit će svećenicima i djelatnicima u crkvenim strukturama na području kulture i umjetnosti da se u svojim postupcima pridržavaju pozitivnih civilnih propisa s područja zaštite kulturne i prirodne baštine, koji ih kao

vlasnike nepokretnih i pokretnih kulturnih dobara ne samo obvezuju već im osiguravaju i određena prava uključujući financiranje, porezne i carinske povlastice te pravo na stručnu pomoć. U rubrici Događanja zabilježena su zbivanja iz kulture vezana uz djelovanje Ureda za kulturna dobra.

U ime Uredništva srdačno Vas pozdravljam i pozivam na suradnju. Pišite nam, šaljite nam svoje prijedloge i priloge, iznesite svoja iskustva. Vaša suradnja omogućit će da dijalog između vjere i kulture na našim prostorima bude što djelotvorniji i uspješniji.

Juraj Kolarić

I. dio

DOKUMENTI II. VATIKANSKOGA KONCILIA

1. Konstitucija o svetoj liturgiji »**SACROSANCTUM CONCILIUM**« 4. prosinca 1963.

VII. glava **SAKRALNA UMJETNOST I BOGOŠTOVNI PREDMETI**

Narav sakralne umjetnosti

122.

Među najplemenitije djelatnosti ljudskoga duha s potpunim se pravom ubrajaju lijepe umjetnosti, osobito religijska umjetnost i njezin vrhunac, sakralna umjetnost. One se svojom naravi odnose na beskrajnu Božju ljepotu, da je na neki način izraze ljudskim djelima. Zato su to usmjerenije prema Bogu i promicanju Njegove hvale i slave, što više, samo za tim idu da svojim djelima što više doprinesu kako bi se ljudska srca pobožno obraćala Bogu. Stoga je dobra Majka Crkva uvijek bila prijateljica lijepih umjetnosti; Ustrajno je tražila njihovu plemenitu službu i izobražavala umjetnike, posebice zato da predmeti koji spadaju u sveto bogoslužje budu dostojni, ugledni i lijepi kao znakovi i simboli nadnaravnih vrijednosti. Ona je na tom polju uvijek smatrala svojim pravom da među umjetničkim djelima rasuđuje što odgovara vjeri, pobožnosti i vjerno baštinjenim zakonima, te je prema tome zgodno za svetu porabu. Crkva se na poseban način brinula da bogoštovni predmeti dostojno i lijepo služe uresu bogoslužja, pa je u građi, obliku i načinu ukrašivanja dopuštala promjene do koje je tijekom vremena doveo napredak tehničke vještine. Stoga se saborskim ocima svidjelo o tome odlučiti ovo što slijedi.

Crkva pripušta svaki stil

123. Crkva nije nikada imala svoj vlastiti umjetnički stil, nego je dopuštala umjetničke oblike svakog vremenskog razdoblja, prema naravi i uvjetima naroda, kao i prema potrebama različitih obreda, nastojeći da tijekom stoljeća brižljivo čuva umjetničko blago. Stoga, neka i umjetnost našeg vremena svih naroda i krajeva ima slobodu djelovanja u Crkvi, samo ako dužnim poštovanjem i doličnom čašću služi bogoštovnim zgradama i svetim obredima. Tako će i ta umjetnost moći pridružiti svoj glas onom divnom slavospjevu što su ga najveći umjetnici spjevali katoličkoj vjeri kroz prošla stoljeća.

Što se može pripustiti u crkvu

124. Neka se ordinariji brinu da u zanimanju za zaista svetu umjetnost i u njezinu promicanju više paze na plemenitu ljepotu negoli na puku raskoš. To isto vrijedi za sveto ruho i urese. Biskupi treba da svojski nastoje udaljiti od Božjih zgrada i od ostalih svetih mjesta ona umjetnička djela koja se protive vjeri, ćudoređu i kršćanskoj pobožnosti te vrijeđaju pravi vjerski osjećaj, bilo iskrivljenim oblicima, bilo nedostatnom, osrednjom i prividnom umjetnošću. Kod građenja svetih zgrada neka se brižljivo pazi da budu prikladne za vršenje liturgijskih čina i da se može postići djelatno sudjelovanje vjernika.

Broj i prikladnosti svetačkih slika

125. Neka se i dalje zadrži praksa izlaganja svetih slika u crkvama da ih vjernici časte; ali neka to bude u umjerenu broju i prikladnim redom, kako ne bi kod kršćanskog puka izazvale čuđenje ili popuštanje manje ispravnoj pobožnosti.

Prosudivanje i čuvanje umjetničkih djela

126. U prosudivanju umjetničkih djela ordinariji će saslušati dijecezanski odbor za svetu umjetnost i, po potrebi, druge prave stručnjake kao i odbore o kojima govori čl. 44 te 45 i 46. Neka ordinariji pomno paze da se ne otuđe i rasprše bogoštovani predmeti ili dragocjena djela koja služe kao ukras Božje kuće.

Izobrazba umjetnika

127. Biskupi treba da sami, ili preko podesnih svećenika koji su obdareni poznavanjem i ljubavlju prema umjetnosti, brinu za umjetnike, kako bi se proželi duhom sakralne umjetnosti i svete liturgije. Nadalje se preporučuje da se u pokrajinama, gdje to odgovara, osnuju škole ili akademije sakralne umjetnosti za izobrazbu umjetnika. Svi umjetnici, dakle, koji potaknuti svojom nadarenošću kane slaviti Boga u svetoj Crkvi, neka se uvijek sjećaju da je njihova djelatnost na neki način sveto nasljedovanje Boga Stvoritelja i da su njihova djela određena za katolički kult, za duhovno uzdizanje, pobožnost i vjersku poduku vjernika.

Nova odredba o bogoslužnim predmetima

128. Zajedno s liturgijskim knjigama, prema čl. 25, treba što prije preispitati crkvene kanone i propise koji se odnose na vanjsku opremu predmeta za sveto bogoslužje, osobito one s obzirom na dostojno i prikladno podizanje svetih zgrada, izgradnju i oblik oltara, doličnost, smještaj i sigurnost svetohraništa, prikladnost i istaknutost krstionice, doličan oblik svetih slika te način ukrašavanja i nakit. Ono što ne odgovara obnovljenoj liturgiji neka se ispravi ili dokine, a neka se zadrži ili uvede što je promiče. U tim stvarima, prema čl. 22 ove konstitucije, prepušta se teritorijalnim skupovima biskupa ovlaštenje da se predmeti usklade s krajevnim potrebama i običajima, osobito glede zgrade i oblika sakralnog pribora i ruha.

Odgoj svećenstva u umjetnosti

129. Neka se za vrijeme filozofskog i teološkog studija klerici poučavaju o povijesti i razvoju sakralne umjetnosti kao i o zdravim načelima na kojima se moraju temeljiti djela sakralne umjetnosti, pa da na taj način cijene i čuvaju časne crkvene spomenike i da mogu davati prikladne savjete umjetnicima pri izrađivanju njihovih djela.

Uporaba pontifikalnih znakova

130. Dolikuje da poraba pontifikalnih znakova bude pridržana za one crkvene osobe koje imaju biskupsko posvećenje ili posebnu jurisdikciju.

2. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu »GAUDIUM ET SPES« 7. prosinca 1965.

II. glava PROMICANJE KULTURNOG NAPRETKA

Uvod

53.

Vlastitost je same ljudske osobe da jedino putem kulture, to jest njegovanjem prirodnih dobara i vrijednosti, dođe do prave i potpune čovječnosti. Stoga, kad god se radi o ljudskom životu, priroda i kultura su međusobno vrlo tijesno povezane.

Općenito riječ »kultura« označuje sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje duševne i tjelesne darove te nastoji da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet; čini se čovječnijim društveni život, i to u obitelji kao i cijelom građanskom društvu, moralnim napretkom i napretkom institucija; konačno, tijekom vremena izražava, priopćuje i čuva u svojim djelima velika duhovna iskustva i težnje da služe napretku mnogih, dapače i cijelog čovječanstva.

Prema tome, ljudska kultura sadrži nužno povijesni i socijalni aspekt te ta riječ često poprima sociološko, pače i etnološko značenje. U tom se smislu govori o više kultura. I doista, različite zajedničke životne prilike i razni oblici organiziranja životnih dobara niču iz različitih načina kako se čovjek služi stvarima, kako radi, kako se izražava, kako prakticira svoju vjeru i kako se ponaša, kako stvara zakone i pravne institucije, kako unapređuje znanost i umjetnost i zakone i pravne institucije, kako unapređuje znanost i umjetnost i kako njeguje lijepo. Tako se iz tradicionalnih tvorevina oblikuje baština, vlastita svakoj pojedinoj ljudskoj zajednici. Tako se stvara određena i povijesna sredina u koju se uvrštava čovjek, ma iz kojeg on naroda i vremena bio, te iz koje on crpi dobra za unapređenje kulture i civilizacije.

2. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu »GAUDIUM ET SPES« 7. prosinca 1965.

II. glava PROMICANJE KULTURNOG NAPRETKA

Uvod

53. Vlastitost je same ljudske osobe da jedino putem kulture, to jest njegovanjem prirodnih dobara i vrijednosti, dođe do prave i potpune čovječnosti. Stoga, kad god se radi o ljudskom životu, priroda i kultura su međusobno vrlo tijesno povezane.

Općenito riječ »kultura« označuje sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje duševne i tjelesne darove te nastoji da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet; čini se čovječnijim društveni život, i to u obitelji kao i cijelom građanskom društvu, moralnim napretkom i napretkom institucija; konačno, tijekom vremena izražava, priopćuje i čuva u svojim djelima velika duhovna iskustva i težnje da služe napretku mnogih, dapače i cijelog čovječanstva.

Prema tome, ljudska kultura sadrži nužno povijesni i socijalni aspekt te ta riječ često poprima sociološko, pače i etnološko značenje. U tom se smislu govori o više kultura. I doista, različite zajedničke životne prilike i razni oblici organiziranja životnih dobara niču iz različitih načina kako se čovjek služi stvarima, kako radi, kako se izražava, kako prakticira svoju vjeru i kako se ponaša, kako stvara zakone i pravne institucije, kako unapređuje znanost i umjetnost i zakone i pravne institucije, kako unapređuje znanost i umjetnost i kako njeguje lijepo. Tako se iz tradicionalnih tvorevina oblikuje baština, vlastita svakoj pojedinoj ljudskoj zajednici. Tako se stvara određena i povijesna sredina u koju se uvrštava čovjek, ma iz kojeg on naroda i vremena bio, te iz koje on crpi dobra za unapređenje kulture i civilizacije.

1. odjeljak

POLOŽAJ KULTURE U DANAŠNJEM SVIJETU

Novi životni oblici

54. Životne su se prilike modernog čovjeka sa socijalnog i kulturnog stanovišta tako duboko promijenile da je opravdano govoriti o novom razdoblju ljudske povijesti.¹ Odatle se otvaraju novi putovi prema golemom usavršavanju i daljnjem širenju kulture. Njih je pripremio golem razvoj prirodnih, humanističkih i socijalnih znanosti, napredak tehnike, razvitak u izgradnji i boljoj organizaciji sredstava društvenih komunikacija. Zato moderna kultura ima neka osobita obilježja: takozvane »egzaktne« znanosti uvelike razvijaju kritički osjećaj; novija psihološka istraživanja dublje tumače ljudsku djelatnost; povijesne znanosti mnogo pridonose da se stvari promatraju pod vidikom njihove promjenljivosti i razvoja; način života i ponašanje sve se više izjednačuju; industrijalizacija, urbanizacija i ostali uzroci koji pogoduju zajedničkom životu stvaraju nove kulturne oblike (masovna kultura), a odatle nastaju novi načini mišljenja, djelovanja i uporabe slobodnog vremena; povećana razmjena među pojedinim narodima i socijalnim skupinama šire otvara svima i svakome blago različitih oblika kulture i tako malo-pomalo nastaje univerzalniji oblik ljudske kulture, koji to više promiče i izražava jedinstvo čovječanstva što više poštuje osobitosti svake kulture.

Čovjek stvaralac kulture

55. Sve više raste broj muževa i žena svih slojeva i narodnosti koji su svjesni da su stvaratelji i pokretači kulturne vlastite zajednice. U cijelom svijetu sve više raste smisao za samostalnost i ujedno za odgovornost, a to je od vrlo velike važnosti za duhovnu i moralnu zrelost čovječanstva. To biva još očitije ako imamo na umu sjedinjavanje svijeta i poslanje koje nam je zadaća: da izgradimo bolji svijet u istini i pravdi. Na taj smo način svjedoci rađanja novog humanizma u kojem se čovjeka definira prije svega po odgovornosti prema svojoj braći i prema povijesti.

¹ Usp. Uvodne konstatacije ove konstitucije, br. 4-10.

Poteškoće i zadaci

56.

U tim prilikama nije čudo da čovjek koji se osjeća odgovornim za napredak kulture goji velike nade, ali isto tako tjeskobno gleda na mnogostruke postojeće suprotnosti koje on sam mora riješiti.

Što treba učiniti da intenzivirana kulturna razmjena, koja bi morala voditi k pravom i plodnom dijalogu između različitih skupina i narodima, ne unese pometnju u život zajednicu, ne uništi mudrost pređa i ne ugrozi osobite odlike svakog pojedinog naroda?

Na koji se način zauzimati za dinamiku i ekspanziju nove kulture, a da se pritom ne izgubi živa vjernost baštini tradicija? To se pitanje posebno nameće ondje gdje se kultura koja nastaje iz velikog prirodnoznanstvenog i tehničkog napretka mora uskladiti s kulturom koja se - prema raznim tradicijama - hrani klasičnim studijem.

Na koji način uskladiti tako brzu i sve rasutiju specijalizaciju pojedinih disciplina s potrebom da se od njih stvori jedna sinteza i da se u čovjeku sačuvaju sposobnosti kontemplacije i divljenja koje vode k mudrosti?

Što valja učiniti da svi ljudi postanu dionicima kulturnih dobra u svijetu upravo kada kultura onih koji su stručniji postaje sve rafiniranija i sve složenija?

Na koji način, konačno, priznati kao zakonitu autonomiju koju kultura traži za sebe, a da se pritom ne upadne u često ovozemni, dapače religiji neprijateljski humanizam?

Uza sve te suprotnosti ljudska se kultura danas mora razvijati tako da cjelovito i skladno odgoji ljudsku osobu i da pomaže ljudima izvršiti zadatke na koje su, bratski sjedinjeni u jednoj ljudskoj obitelji, pozvani svi, a napose kršćani.

2. odjeljak

NEKA NAČELA ZA ISPRAVNO PROMICANJE KULTURE

Vjera i kultura

57.

Na svom putovanju prema nebeskoj domovini kršćanin treba da teže za onim i cijene što je gore.² To ipak ne umanjuje, nego dapače povećava važnost njihove zadaće da surađuju sa svim ljudima na humanijoj izgradnji svijeta. I stvarno, misterij

² Usp. Kol 3, 1-2.

kršćanske vjere pruža im neprocjenjive poticaje i pomoći da s većim zauzimanjem izvrše taj zadatak, a osobito da otkriju pun smisao toga djela po kojem kultura zadobiva svoje prvorazredno mjesto u cjelovitu čovjekovu pozivu.

Kada, naime, čovjek radom svojih ruku ili pomoću tehnike obrađuje zemlju da donese plod i postane dostojnim prebivalištem čitave ljudske obitelji i kad svjesno sudjeluje u životu socijalnih grupa, on tada ostvaruje Božji plan, koji je bio objavljen na početku vremena, da, naime, podvrgne sebi zemlju³ i dovrši stvaranje, a ujedno razvija i samoga sebe. U isti mah opslužuje veliku Kristovu zapovijed da se stavi u službu svoje braće.

Kada se čovjek, nadalje, bavi različitim znanostima, kao što su filozofija, povijest, matematika, prirodne znanosti i kad njeguje umjetnosti, može vrlo mnogo pridonijeti da se ljudska obitelj uzdigne do viših načela istine, dobrote i ljepote, i do stvaranja suda od opće vrijednosti, da se tako još jasnije rasvijetli onom divnom Mudročcu koja bijaše od vječnosti kod Boga, sve s Njime raspoređujući, igrajući se na zemlji, radujući se drugovanju sa sinovima ljudskim.⁴

Tim samim se ljudski duh, slobodniji od robovanja stvarima, može lakše izdići do kontemplacije i klanjanja Stvoritelju. Štoviše, poticajem milosti on postaje spreman upoznati Riječ Božju, koja je, prije negoli je postala tijelom da sve spasi i obuhvati pod jednu glavu u sebi, »bila već u svijetu« kao »istinsko svjetlo, koje rasvjetljuje svakog čovjeka« (Iv 1, 9-10).⁵

Dakako, današnji napredak znanosti i tehnike, koje po svojoj metodi ne mogu prodrijeti u najdublje temelje stvarnosti, može pogodovati stanovitu fenomenizmu i agnosticizmu, kada se metoda istraživanja, vlastita tim disciplinama, neopravdano, smatra vrhovnim pravilom za otkrivanje svake istine. Postoji, dapače, opasnost da će čovjek, pouzdavši se previše u današnja otkrića, misliti da je sam sebi dostatan i da više ne treba tražiti uzvišenije vrijednosti.

No te loše strane stvari ne izviru nužno iz moderne kulture i ne smiju nas uvoditi u napast da ne priznamo njezine pozitivne vrijednosti. Među te vrijednosti ubrajaju se: znanstveni rad i stroga

³ Usp. Post 1, 28.

⁴ Usp. Posl 8, 30-31.

⁵ Usp. Sv. IRENEJ, *Adversus haereses*, III, 11, 8 (izd. Sagnard, str. 200; usp. on-dje 16, 6; 21, 10-22; 22, 3 itd., str. 290-292, 370-372, 378 itd.).

kritičnost u znanstvenom istraživanju, nužnost zajedničkog rada u ekipama, osjećaj međunarodne solidarnosti, sve življa svijest odgovornosti stručnjaka da pomognu pa i zaštite ljude, spremnost da svima osiguraju povoljnije životne uvjete, osobito onima koji su lišeni osobne odgovornosti ili koji pate zbog kulturnog siromaštva. Sve to može na neki način značiti pripremu na prihvaćanje evanđeoske poruke a božanska ljubav Onoga koji je došao da spasi svijet može toj pripravi dati oblik.

Mnogostruki odnosi između Kristova Evanđelja i kulture

58.

Između poruke spasenja i kulture postoje mnogostruke veze. Bog je, naime, objavljujući se svome narodu sve do svog punog očitovanja u utjelovljenome Sinu, govorio na način koji je odgovarao kulturama različitih vremena.

Isto tako se i Crkva, živeći tijekom stoljeća u različitim prilikama, koristila tečevinama raznih kultura, da bi svojim propovijedanjem pružila i izložila Kristovu poruku svim narodima, da bi je istražila i dublje shvatila te izrazila u liturgijskom životu kao i u raznolikosti života zajednice vjernika.

No u isto vrijeme Crkva, poslana svim narodima svih vremena i svih zemalja, nije navezana isključivo i nerazdruživo ni na koju rasu ili narodnost, ni uz kakav poseban način života, ni uz kakav stari ili noviji običaj. Vjerna svojoj vlastitoj predaji i ujedno svjesna svog univerzalnog poslanja može uspostaviti zajedništvo s različitim oblicima kulture. Time služi obogaćenju i same Crkve i različitih kultura.

Kristovo Evanđelje stalno obnavlja život i kulturu paloga čovjeka, a suzbija i uklanja zablude i zla koja proizlaze iz trajno prijeteće zavodljivosti grijeha. Ono neprestano pročišćuje i uzdiže moral narodu. Ono nadzemaljskim darovima iznutra oploduje, učvršćuje, usavršuje i u Kristu obnavlja vrline i talente svakoga naroda i doba.⁶ Crkva već time što ispunja svoje poslanje⁷ unapređuje i pridonosi kulturi i civilizaciji, a svojim djelovanjem, pa i liturgijskim, odgaja čovjeka za unutarnju slobodu.

⁶ Usp. Ef 1, 10.

⁷ Usp. riječi Pija XI. Msgr M.-D. Rolandu Gosselinu: *"Il ne faut jamais perdre de vue que l'objectif de l'Eglise est d'Évangéliser et non de civiliser. Si elle civilise, c'est par l'Évangélisation"*: *Semaines sociales de France*, Versailles 1936, 461-462.

Usklađivanje različitih oblika kulture

59.

Iz navedenih razloga Crkva doziva svima u pamet da kultura mora ići za cjelovitim razvojem ljudske osobe, za dobrom zajednice i čitava ljudskog društva. Zato je potrebno tako njegovati duh da se uzmogne razvijati sposobnost divljenja, prodiranja u bit, kontemplacije i oblikovanja osobnog suda, te odgajanja religioznog, moralnog i socijalnog osjećaja.

Budući da kultura proizlazi neposredno iz razumske i društvene naravi čovjekove, ona neprestano zahtijeva pravu slobodu da bi se mogla razvijati i zakonitu mogućnost da samostalno djeluje prema vlastitim načelima. Ona, dakle, s pravom traži poštovanje i uživa stanovitu nepovredivost unutar granica općeg dobra, poštujući dakako prava osobe i prava zajednice, bilo posebne bilo opće.

Sveti Sabor, pozivajući se na ono što je naučavao Prvi vatikanski sabor, izjavljuje da »postoje dva reda spoznaje«, koji su različiti, tj. vjere i razuma, i da se Crkva ne protivi tome da se »umjetnost i znanost, svaka u svom djelokrugu, služe svojim načelima i svojom metodom«. Zato »priznavajući tu opravdanu slobodu«, Crkva potvrđuje zakonitu samostalnost kulture, a osobito znanosti.⁸

Sve to također zahtijeva da čovjek, poštujući moralni red i opću korist, može slobodno istraživati istinu, očitovati i širiti svoje mišljenje i njegovati bilo koju umjetnost. To konačno iziskuje da bude po istini obaviješten o događajima javnoga života.⁹

Zadaća je javnih vlasti ne da utvrđuju što je vlastitost kulturnih oblika, nego da se brinu za uvjete i osiguraju sredstva za promicanje kulturnog života na dobrobit svijui, pa i nacionalnih manjina pojedinih država.¹⁰ Zato treba po svaku cijenu ići za tim da kultura, otuđena vlastitom cilju, ne bude prisiljena služiti političkoj ili ekonomskoj vlasti.

⁸ I. VATIKANSKI, Konst. *Dei Filius* pogl. IV.: Denz. 1795, 1799 (3015, 3019). Usp. PIO XI, Enc. *Quadragesimo anno*: AAS 23 (1931) 190.

⁹ Usp. IVAN XXIII., Enc. *Pacem in teris*: AAS 55 (1963) 260.

¹⁰ Usp. IVAN XXIII., Enc. *Pacem in teris*: AAS 55 (1963) 283; PIO XII., *Božićna radioporočka*, 24. prosinca 1941.: AAS 34 (1942) 16-17.

3. odjeljak

NEKE NEODGODIVE ZADAĆE KRŠĆANA GLEDE KULTURE

Pravo na kulturne blagodati mora se priznati svima i provoditi u djelo

60.

Budući da se mnogima danas pruža mogućnost da se oslobode bijede neznanja, najsuvremenija je zadaća našeg vremena, osobito za kršćane, da živo porade kako bi se na ekonomskom i na političkom, na nacionalnom i na internacionalnom polju donijela temeljna načela pomoću kojih bi se posvuda priznalo i ostvarilo pravo svih na kulturu i civilizaciju u skladu s dostojanstvom ljudske osobe, bez obzira na rasu, spol, narodnost, religiju ili društveni položaj. Zato je potrebno svima osigurati dovoljno kulturnih dobara, osobito onih koja čine takozvanu osnovnu kulturu, da ne bi mnogi, zbog toga što su nepismeni ili zbog nedostatka odgovorne aktivnosti, bili spriječeni da zaista ljudski surađuju na općem dobru.

Zato treba nastojati da se onima koji su za to sposobni dade mogućnost nastaviti viši studij, i to na taj način da oni - koliko je to moguće - zauzmu one funkcije i vrše one uloge i službe u društvu koje odgovaraju njihovim prirodnim sposobnostima i stečenoj spremi.¹¹ Tako će i svaki pojedinac i društvene zajednice svakoga naroda doći do svog potpunog kulturnog razvitka u skladu s vlastitim sposobnostima i tradicijama.

Treba, osim toga, poduzeti sve da svi postanu svjesni svoja prava na kulturu i dužnosti da se izobrazе te da u tom pomognu i drugima. Ima uistinu tu i tamo životnih i radnih uvjeta koji onemogućuju ljudska nastojanja oko kulture te zato u ljudima uništavaju zanimanje za nju. To vrijedi osobito za seljake i radnike: njima treba osigurati takve radne uvjete koji neće sprečavati, nego će naprotiv pomicati njihovu ljudsku kulturu. Žene danas već rade gotovo na svim područjima života; zato je potrebno da one uzmognu potpuno preuzeti svoju ulogu prema svojim vlastitim sposobnostima. Zbog toga će biti zadaća sviju da se prizna i promiče specifično i nužno sudioništvo žene u kulturnom životu.

¹¹ Usp. IVAN XXIII., Enc. *Pacem in terris*: AAS 55 (1963) 260.

Odgoj na integralnu kulturu

61.

Danas je teže nego nekoć ostvariti sintezu raznih grana znanja i umjetnosti. Dok, naime, raste obujam i različitost kulturnih elemenata, u isti se mah za pojedine ljude umanjuje sposobnost da ih shvate i organski usklade. Tako sve više iščezava slika »univerzalnog čovjeka«. Ipak svakom čovjeku ostaje i nadalje obveza da sačuva integralnost svoje osobnosti, u kojoj se ističu vrijednosti razuma, volje, savjesti i bratstva. One se sve temelje u Bogu Stvoritelju a u Kristu su čudesno ozdravljene i uzdignute.

Majka i hraniteljica tog odgoja je u prvom redu obitelj: u njoj djeca, okružena ljubavlju, lakše nauče istinsku hijerarhiju stvarnosti, dok se prokušani oblici ljudske kulture gotovo prirodno prelijevaju u mladenački duh koji se razvija.

Za taj odgoj postoje u današnjim društvima povoljni uvjeti, osobito zbog sve većeg širenja knjiga i novih sredstava kulturnog i društvenog općenja, koja mogu poslužiti univerzalizaciji kulture. Budući da je posvuda skraćeno radno vrijeme, danomice za mnoge ljude rastu mogućnosti slobodnog raspolaganja. Neka se slobodno vrijeme uporabi za odmor, za jačanje duševnog i tjelesnog zdravlja, i to: slobodnim aktivnostima i studijem, putovanjima u druge zemlje (turizam) koja profinjaju čovjekov duh a povrhu toga uzajamnim poznanstvima obogaćuju ljude, napokon sportskim vježbama i priredbama koje pomažu da se očuva psihička ravnoteža, također u zajednici, i da se uspostave bratski odnosi među ljudima svih staleža, narodnosti i rasa. Neka dakle kršćani surađuju na tome da skupne kulturne manifestacije i akcije, koje su svojstvene našem vremenu, budu prožete ljudskim i kršćanskim duhom.

No ipak sve te pogodnosti ne mogu ostvariti integralan kulturni odgoj čovjeka ako se zanemari duboko pitanje o značenju kulture i znanosti za ljudsku osobu.

Sklad između kulture, civilizacije i kršćanstva

62.

Premda je Crkva mnogo pridonijela napretku kulture, iskustvo ipak pokazuje da nije uvijek lako uskladiti kulturu i kršćanstvo zbog nekih razloga što ih je povijest uvjetovala.

Te teškoće nisu nužno na štetu vjerskog života; štoviše, one mogu potaknuti duh da točnije i dublje shvati vjeru. Naime novija istraživanja i otkrića znanosti, a isto tako povijesti i filozofije, postavljaju nova pitanja koja imaju posljedica i za sam život te i od teologa traže nova istraživanja. Teolozi se osim toga pozivaju da

- poštujući metode i zahtjeve vlastite teološkoj znanosti - stalno traže prikladniji način kako da kršćanski nauk priopće ljudima svoga vremena; jedno je, naime, sam poklad vjere, ili vjerske istine, a drugo je način kako se one izražavaju, dakako u istom smislu i s istim značenjem.¹² Neka se u dušobrižničkoj službi dovoljno priznaju i primjenjuju ne samo načela teologije nego također i otkrića profanih znanosti, u prvom redu psihologije i sociologije; tako će se i vjernici privesti k čišćem i zrelijem vjerskom životu.

Na svoj način su također knjževnost i umjetnost od velike važnosti za život Crkve. One nastoje razumjeti narav vlastitu čovjeku, njegove probleme i njegovo iskustvo u pokušaju da upozna i usavrši samoga sebe i svijet. Trude se također otkriti njegov položaj u povijesti i u svemiru, osvijetliti ljudske bijede i radosti, potrebe i moći i naslutiti bolju sudbinu čovjeka. Tako one mogu pridići čovječji život koji one, već prema vremenu i kraju, izražavaju u mnogostrukim oblicima.

Treba stoga poraditi da umjetnici osjete da ih Crkva priznaje u njihovoj djelatnosti i da uživajući odgovarajuću slobodu lakše uspostave odnose s kršćanskom zajednicom. Crkva treba priznati i nove umjetničke smjerove koji odgovaraju našem vremenu prema naravi raznih narodnosti i zemalja. Neka se prime u svetišće kada prikladnim izrazom koji odgovara zahtjevima liturgije uzdižu duh k Bogu.¹³

Tako se bolje očituje spoznaja Boga; evanđeosko propovijedanje postaje shvatljivije čovječjem umu, te se pojavljuje kao sraslo s ljudskim prilikama.

Treba dakle da vjernici žive u najtješnjem dodiru s drugim ljudima svoga vremena i da nastoje potpuno proniknuti njihov način mišljenja i osjećanja, čiji je odraz kultura. Poznavanje novih znanosti i teorija kao i najnovijih otkrića, treba da povežu s kršćanskim običajima i izlaganjem kršćanskoga nauka, da bi religiozni život i moralna neporočnost u njima napredovali u korak sa znanstvenom spoznajom i neprestanim tehničkim napretkom; tako će sve moći prosuđivati i tumačiti s pravim kršćanskim osjećajem.

¹² Usp. IVAN XXIII., *Govor* prigodom otvaranja Sabora, 11. listopada 1962.: AAS 54 (1962) 792.

¹³ Usp. II. VATIKANSKI, Konst. o sv. liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, br. 123: AAS 56 (1964) 31; PAVAO VI., *Govor* rimskim umjetnicima, 7. svibnja 1964.: AAS 56 (1964) 439-442.

Oni, koji se bave teološkim znanostima u sjemeništima i na sveučilištima, neka nastoje sa stručnjacima drugih znanosti surađivati zajedničkim silama i planovima. Teološko istraživanje neka ujedno produbljuje spoznaju objavljene istine a vezu s vlastitim vremenom neka ne zanemari, kako bi moglo pomoći ljudima koji su izučili različite znanstvene grane da dođu do boljeg poznavanja vjere. Ta će suradnja uvelike koristiti i naobrazbi crkvenih službenika, jer će oni moći prikladnije izložiti našim suvremenicima nauk Crkve o Bogu, čovjeku, i svijetu, tako da će oni radije prihvatiti tu riječ.¹⁴ Štoviše, poželjno je da veći broj laika stekne dostatnu naobrazbu u svetim znanostima, te da se mnogi od njih profesionalno dadu na taj studij i da produbljuju. No, da bi oni mogli vršiti taj svoj zadatak, treba vjernicima, i klericima i laicima priznati potrebnu slobodu istraživanja, mišljenja kao i ponizna i odvažna izražavanja svoga mnijenja tamo gdje su kompetentni.¹⁵

¹⁴ Usp. II. VATIKANSKI, Dekret *Optatum totius* i Deklaraciju *Gravissimum educationis*.

¹⁵ Usp. II. VATIKANSKI, Dogm. konst. *Lumen gentium*, IV, 37: AAS 57 (1965) 42-43.

II. dio

BOGOSLUŽNE KNJIGE

1. RIMSKI MISAL

26. ožujka 1970.

Glava V.

RASPORED I URES CRKVENOG PROSTORA ZA SLAVLJENJE EUHARISTIJE

I. Opća načela

253. Za slavljenje Euharistije Božji se narod većinom skuplja u crkvi ili, ako je nema, na drugom doličnom mjestu koje je dostojno tolikog otajstva. Crkve ili druga mjesta neka budu zato prikladna za vršenje svetog čina i za djelatno sudjelovanje vjernika. Uz to neka sveta zdanja i bogoštovni predmeti budu zaista dostojni i lijepi, kao znakovi i simboli viših stvarnosti (72).
254. Radi toga Crkva neprestano traži od raznih umjetnosti njihovu plemenitu službu te priznaje umjetnički izraz svih naroda i krajeva (73). Štoviše, kao što nastoji sačuvati umjetnička djela i blago što su nam ih minula stoljeća namrla (74) te ih, prema potrebi, prilagoditi novim zahtjevima, tako se trudi da promiče nova ostvarenja koja odgovaraju duhu svakog pojedinog vremena (75). Zato kod obuke umjetnika kao i kod odabiranja umjetničkih djela za crkvu treba ići za pravom umjetničkom vrsnoćom koja će hraniti vjeru i pobožnost i biti u skladu s istinitošću značenja i svrhe kojoj služe (76).
255. Veoma je dobro da se crkve svečano posvete. Vjernici će imati u dužnoj časti stolnu crkvu svoje biskupije i svoju crkvu te ih smatrati znakovima one duhovne Crkve koju su snagom svoga kršćanskog vjerovanja pozvani izgrađivati i širiti.
256. Za ispravno građenje, popravljanje i uređenje svetih zdanja neka se svi kojih se to tiče savjetuju s biskupijskom komisijom za

bogoslužje i crkvenu umjetnost. A i mjesni ordinarij neka se za savjet i pomoć obrati toj komisiji kad je posrijedi donošenje propisa o tom pitanju, odobravanje nacрта za nove građevine ili rješavanje nekih važnijih problema (77).

II. Uređenje crkve za bogoslužne sastanke

257. Božji narod koji se sabire na misu čvrsto je međusobno povezan i hijerarhijski raspoređen. To nalazi izražaja u različitim službama i radnjama u pojedinim dijelovima slavija. Stoga opće uređenje svetog zdanja mora biti takovo da na neki način daje sliku sabrane zajednice, da omogući odgovarajući raspored sviju i pogoduje pravilnom vršenju svake pojedine službe.

Vjernici i pjevački zbor zauzimaju mjesto koje će im olakšati djelatno sudjelovanje (78).

Svećenik i njegovi poslužnici zauzet će mjesto u prezbiteriju, odnosno u onom dijelu crkve koji će očitovati njihovu hijerarhijsku službu kojom jedan predvodi molitvu, drugi navješćuje Božju riječ, a treći dvori kod oltara.

Sve to, mada mora izražavati hijerarhijsko uređenje i raznovrsnost službi, treba ipak tijesno povezati u jednu cjelinu tako, da jedinstvo svekolikog svetog puka dođe time jasno do izražaja. Priroda i ljepota prostora i svega namještaja treba da unapređuje pobožnost i očituje svetost slavljenih otajstava.

III. Prezbiterij

258. Prezbiterij neka bude prikladno istaknut u odnosu na crkvenu lađu ili blagim povišenjem ili posebnim rasporedom i ukrasom. Neka bude i toliko prostran da se u njemu sveti obredi mogu s lakoćom odvijati (79).

IV. Oltar

259. Oltar, na kome se pod otajstvenim znakovima uprisutnjuje žrtva križa, ujedno je i Gospodnji stol, i kod mise Božji je narod sazvan da u njemu uzme dijela. Oltar je i središte zahvaljivanja koje se obavlja Euharistijom (80).

260. U prostoru posvećenom za bogoslužje valja Euharistiju slaviti na oltaru, bilo nepomičnom bilo pomičnom; izvan toga prostora, osobito u pojedinačnim slučajevima, može se slaviti i na prikladnom stolu, ali uvijek na stolnjaku i tjelesniku.

261. Nepomični je oltar onaj koji je tako građen da je pričvršćen uza tlo te se ne može maknuti, a pomični onaj koji se može prenositi.
262. Glavni oltar neka se gradi odvojeno od zida da se može lako obilaziti i da se na njemu može vršiti služba licem prema narodu. Neka zauzima takvo mjesto da bude uistinu središte kamo se samo od sebe usredotočuje pozornost svekolike zajednice vjernika (81). Glavni će oltar redovito biti nepomičan i posvećen.
263. U skladu s običajem i značenjem što je do nas došlo crkvenom predajom, ploča nepomičnog oltara bit će kamena, i to napravljena od prirodnog kamena. No ipak, može se, prema sudu biskupske konferencije, uzeti i druga tvar, dolična, čvrsta i umjetnički obrađena.
- Nosači ili osnova na kojima leži ploča mogu se izraditi iz koje mu drago tvari, samo da je dolična i čvrsta.
264. Pomični se oltar može napraviti iz koje bilo plemenite i čvrste građe koja, prema drevnim običajima raznih krajeva, odgovara liturgijskoj upotrebi.
265. Oltari, i nepomični i pomični, posvećuju se prema obredu iz Rimskog pontifikala. Pomični se oltari mogu samo blagosloviti. Nije nikako obvezatno da na pomičnom oltaru ili na stolu na kojem se vrši slavlje izvan svetog mjesta, bude posvećeni kamen (usp. br. 260).
266. Dobro je ušćuvati običaj da se u oltar ili ispod njega ugrade, odnosno pohrane moći svetaca, pa i nemučenika. Samo neka se pazi da vjerodostojnost tih moći bude zajamčena.
267. Drugih oltara neka bude manje. U novim crkvama valja ih postaviti u kapele koje su nekako odvojene od crkvene lađe (82).

V. Ukras oltara

268. Iz poštovanja prema slavljenju Gospodnjeg spomen-čina i prema gozbi na kojoj se dijeli Gospodnje Tijelo i Krv, neka oltar bude pokriven bar jednim stolnjakom, koji treba da oblikom, mjerom i uresom odgovara veličini samog oltara.
269. Svijećnjake u pojedinim liturgijskim činima zahtijeva poštovanje i svetkovanje blagdana. Mogu se zgodno postaviti na oltar ili kraj njega, već prema izgledu oltara i prezbiterija. Neka se sve tako zgodno rasporedi da vjernici mogu lako pratiti što se na oltaru zbiva ili se na nj stavlja.
269. Isto tako neka na oltaru ili blizu njega bude križ koji će okupljena zajednica moći dobro vidjeti.

VI. Sjedalo za misnika i službenike, odnosno mjesto za predsjedatelja

271. Misnikovo sjedalo treba da označuje njegovu službu predsjedanja skupu i ravnanja molitvom. Stoga mu je najprikladnije mjesto na dnu prezbiterija prema narodu, osim ako tomu stoji na putu raspored zgrade ili druge okolnosti, na primjer ako bi prevelika udaljenost otežala općenje između svećenika i zajednice vjernika. Neka se izbjegava bilo kakav oblik prijestolja (trona). A sjedala za službenike neka se postave na zgodnije mjesto u svetištu gdje će oni moći lako vršiti službu koja im je povjerena (83).

VII. Ambon ili mjesto za navještanje Božje riječi

272. Dostojanstvo Božje riječi traži da u crkvi bude prikladno mjesto za njezino navještanje, prema kojemu će se, za vrijeme službe riječi, sama od sebe obraćati pozornost vjernika (84). Zgodno je da takvo mjesto općenito bude stalan ambon, a ne kakav obični pomični stalak. Uzevši u obzir raspored svake crkve, ambon treba da je postavljen ondje gdje će vjernici moći dobro vidjeti i čuti službenike.

S ambona se proglašuju: čitanja, pripjevni psalam i vazmeni hvalospjev; isto se tako može s njega držati homilija te sveopća ili vjernička molitva. Manje odgovara da na ambon uzlaze tumač, pjevač ili ravnatelj zbora.

VIII. Prostor za vjernike

273. Mjesta za vjernike treba vrlo brižno rasporediti kako bi očima i duhom mogli živo sudjelovati u svetim slavljinama. Poželjno je da im se, kao obično, stave na raspolaganje klupe i stolci. Za osudu je običaj da se nekim privatnim osobama dodjeljuju posebna mjesta (85). Klupe ili stolice treba tako urediti da vjernici mogu lako zauzeti onaj stav tijela što ga pojedini dijelovi obreda traže te da mogu s lakoćom pristupiti svetoj pričesti.

Valja paziti da vjernici budu u stanju ne samo vidjeti svećenika i druge službenike nego da ih, uz pomoć suvremenih tehničkih pomagala, mogu lako i čuti.

IX. Mjesto za zbor, orgulje ili druga glazbala

274. Vodeći računa o rasporedu svake crkve, pjevački će zbor biti smješten ondje gdje će jasno doći do izražaja njegova narav, to jest da je on dio okupljene zajednice vjernika i da u njoj vrši posebnu službu. Mjesto mora uz to olakšavati izvođenje liturgijske službe, a pojedinim članovima omogućivati potpuno, tj. sakramentalno sudjelovanje u misi (86).

275. Orgulje i druga odobrena glazbala treba smjestiti na zgodno mjesto gdje će biti na pomoć i pjevačkom zboru i narodu dok pjeva i odakle će ih, kad sama sviraju, svi lako moći čuti.

X. Čuvanje presvete Euharistije

276. Treba veoma preporučiti da mjesto za pohranu presvete Euharistije bude u kapeli prikladno za privatno klanjanje i molitvu vjernika (87). Ako to nije moguće, Svetotajstvo će se, prema rasporedu svake pojedine crkve i zakonitim mjesnim običajima smjestiti ili na nekom oltaru ili izvan oltara na istaknutom i lijepo ukrašenom dijelu crkve (88).

277. Presvetu Euharistiju treba čuvati samo u jednom svetohraništu, čvrstom i sigurnom od provale. Stoga, neka u svakoj crkvi obično bude samo jedno svetohranište (89).

XI. Slike izložene vjericima na štovanje

278. U skladu s pradavnom crkvenom predajom, u svetim se mjestima zakonito izlažu vjericima na štovanje slike Gospodina, Bl. Djevice Marije i svetaca. Neka se ipak pazi da se, s jedne strane, njihov broj ne bi odveć umnožio, a s druge strane, da se porazmjestite ispravno, kako ne bi odvlačili vjericima pozornost od samog slavljenja (90). Neka ne bude više od jedne slike istoga sveca. Kod ukrašavanja i uređenja crkve valja općenito imati pred očima pobožnost cijele zajednice.

XII. Opće uređenje bogoslužnog prostora

279. Ures crkve neka ide više za njezinom plemenitom jednostavnošću negoli za raskošju. U odabiranju ukrasnih čimbenika treba voditi računa o istinitosti stvari i nastojati oko toga da ukrasi pomažu odgoju vjernika i dostojanstvu svega bogoslužnog prostora.

280.

Prikladno uređenje crkve i njezinih pripadnih dijelova, da bi dobro odgovorila potrebama našega vremena, zahtijeva ne samo da se pazi na ono što se izravno odnosi na vršenje svetih čina, već da se osigura i ono što ide za odgovarajućom udobnošću vjernika, a što se obično pripravlja na mjestima gdje se ljudi okupljaju.

2. BISKUPSKI CEREMONIJAL

14. rujna 1984.

IX. POGLAVLJE O POSVETI CRKVE

Prethodne napomene

864. Od davnine je i zdanje u kojem se kršćanska zajednica skuplja na slušanje riječi Božje, na zajedničku molitvu, primanje sakramenata i slavljenje Euharistije nazvano »crkva«.

Budući da se crkva podiže da kao zdanje određeno jedino i stalno za okupljanje Božjeg puka i slavljenje svetih otajstava bude kuća Božja, dolikuje da se svečanim obredom posveti Gospodinu, prema pradavnom običaju Crkve. A ako se ne posveti, barem se blagoslovi po obredu koji je opisan dolje pod br. 954-971.¹ Kad se crkva posvećuje, sve što se u njoj nalazi, kao što su: krsni zdenac, križ, slike, orgulje, zvona, postaje »Križnoga puta« treba smatrati da su po obredu posvećenja podignute i blagoslovljene tako da ih ne treba još posebno blagoslivljati i podizati.

865. Svaka crkva koja se ima blagosloviti mora imati svoj Naslov koji neka bude ili Presveto Trojstvo, ili Gospodin naš Isus Krist pod nazivom otajstva njegova života ili imena što su već u liturgiju uvedeni; ili Duh Sveti; ili Bl. Djevica Marija isto tako pod nekim naslovom već unesenim u svetu liturgiju; ili sv. Anđeli; ili napokon koji svetac upisan u Rimski martirologij ili zapisan u njegovu odobrenom Dodatku, ali bez posebna odobrenja Sv. Stolice ne može to biti neki blaženik.

Neka crkva ima samo jedan Naslov, osim ako se radi o svecima koji su u Kalendaru zapisani zajedno.²

¹ Usp. Rimski pontifikal, Red posvećenja crkve i oltara II. pogl.: Red posvećenja crkve, br. 1-2.

² Usp. *ondje*, br. 4.

866.

Prema mogućnosti će se sačuvati predaja Rimske liturgije da se pod oltar ugrade moći mučenika i drugih svetaca.³ Neka se ipak uvaži ovo:

a) Moći koje se imaju ugraditi neka budu takve veličine iz koje se može razabrati da su dijelovi ljudskih tjelesa. Zato treba izbjegavati to da se ugrađuju odviše malene moći koje pripadaju jednom ili većem broju svetaca.

b) Neka se najpažljivije pregleda jesu li moći, koje se imaju ugraditi, autentične. Bolje je posvetiti oltar bez moći, negoli u nj ugraditi sumnjive moći.

c) Neka se kutija s moćima ne stavlja niti na oltar niti u menzu oltara, nego je treba imajući pred očima oblik oltara, ugraditi ispod menze.⁴

867.

Onaj biskup čijoj je brizi povjerena partikularna Crkva ima pravo u svojoj biskupiji posvećivati crkve.

Ne može li sam predvoditi obreda, neka tu dužnost povjeri kojem drugom biskupu, osobito onome koji mu je drug i pomoćnik u pastirskoj službi vjernika za koje je nova crkva sagrađena; u posve iznimnim slučajevima neka to povjeri prezbiteru kojem će izdati poseban nalog.⁵

868.

Za posvetu nove crkve neka se odabere dan kad je vjernicima moguće da se skupe u većem broju, neka to napose bude nedjelja. Budući da je u ovom obredu sve prožeto smislom posvete, zato se posveta nove crkve ne može obaviti u one dane u koje ne bi bilo dolično zaobići otajstvo koje se spominje toga dana: u Vazmenom trodnevlju, na Božić, Bogojavljanje, Spasovo, Duhove, na Čistu srijedu, na svagdane Svetoga tjedna, na Dušni dan.⁶

869.

Slavljenje mise je najtješnje povezano s obredom posvete crkve; zato, kad se posvećuje crkva, izostavljaju se tekstovi liturgije dotičnoga dana, te se za liturgiju riječi kao i za euharistijsku liturgiju uzimaju vlastiti tekstovi.

Dolikuje da biskup koncelebrira s prezbiterima koji mu se pridružuju u obavljanju obreda posvete kao i s onima kojima je

³ Usp. *Rimski misal*, Opća uredba, br. 266.

⁴ *Rimski pontifikal*, Red posvećenja crkve i oltara, II. pogl. Red posvećenja crkve, br. 5.

⁵ Usp. *ondje*, br. 6.

⁶ Usp. *ondje*, br. 7.

povjerena dužnost da upravljaju župom ili zajednicom za koju je crkva sagrađena.⁷

870. Časoslov se slavi o posveti crkve a počinje prvom Večernjom. Gdje se obavlja obred pohranjivanja moći, vrlo je zgodno slaviti bdjenje pred moćima mučenika ili sveca koje će biti ugrađene u oltar: a to je najprikladnije slaviti Službom čitanja uzetom iz zajedničkih ili iz vlastitoga slavija. A da bi se izišlo u susret sudjelovanju vjernika neka se bdjenje prilagodi, obdržavajući sve ono što je određeno u Općoj uredbi Liturgije časova.⁸

871. Da bi vjernici u obredu posvećenja sudjelovali plodonosno, neka ih ravnatelj crkve koja se ima posvetiti i drugi ljudi upućeni u dušobrižništvo pouče o duhovnoj snazi i moći slavija, o eklesijalnom i misijskom značenju.⁹

872. Na biskupa i na one koji se brinu o slavljenju obreda spada:
a) odlučiti o načinu ulaska u crkvu (usp. dolje br. 879-891);
b) odrediti način kako se nova crkva ima predati biskupu (usp. dolje 883, 888, 891);
c) odlučiti o prikladnosti pohranjivanja svetačkih moći, u kojoj stvari prije svega treba gledati na duhovno dobro vjernika i kako da se ono što je gore određeno u br. 866 izvrši.

A na ravnatelja crkve te na one koji mu pomažu u pastirskoj djelatnosti spada da o svemu odluče i sve pripreve s obzirom na čitanja, pjevanje te na pastoralna pomagala kako kad se radi o promicanju plodna sudjelovanja naroda, tako i kad se radi o promicanju ljepote slavija.¹⁰

873. Za slavljenje obreda posvete neka se priredi ovo:

a) *Na mjestu gdje će biti postaja:*

- Rimski pontifikal;
- procesionalni križ;
- ako se svetačke moći imaju donijeti u procesiji neka se pripravi ono što je naznačeno u br. 876 a).

b) *U sekretariju, ili u prezbiteriju, ili u dvorani crkve koja se ima blagosloviti kao što svaka pojedina stvar zahtijeva:*

- Rimski misal i Lekcionar;
- posuda s blagoslovljenom vodom i škropilom;
- posude svete krizme;

⁷ Usp. *ondje*, br. 8-9.

⁸ Usp. *ondje*, br. 10.

⁹ Usp. *ondje*, br. 20.

¹⁰ Usp. *ondje*, br. 19.

- ručnici za brisanje oltarne menze;
- ako je takav slučaj, navošteno laneno pokrivalo ili nepromočivo platno veličine oltara;
- pladanj i vrč s vodom, ručnici i sve što je potrebno za pranje biskupovih ruku i ruku prezbitera koji budu pomazivali crkvene zidove;
- platneni opreg;
- malo ognjište za spaljivanje kada ili mirisa, odnosno grumenâ kâda i svjećice koje se imaju spaliti na oltaru;
- kladionice s lađicom tamjana i žličicom;
- kalež dovoljne veličine, tjelesnik, purifikatoriji, otirač,
- kruh, vino, voda za slavljenje mise;
- oltarni križ, ako u prezbiteriju već nije postavljen križ, ili se onaj križ koji se nosi u procesiji ne smjesti kraj oltara;
- plećnik, ako treba otvoriti kapelu Presv. Sakramenta;
- oltarnici, svijeće, svijećnjaci;
- svjećica što je treba biskup predati đakonu;
- prema prilikama cvijeće.¹¹

874.

Hvalevrijedno je sačuvati pradavni običaj da se postave križevi načinjeni od kamena, mjedi ili koje druge prikladne tvari ili ih se ukleše u crkvene zidove. Prema broju pomazivanja neka ih se pripravi dvanaest ili četiri, neka se zgodno rasporede na crkvenim zidovima i neka budu na prikladnoj visini. Ispod svakoga pojedinog križa neka se postavi držak u koji će se utisnuti malen svijećnjak sa svijećom koju treba zapaliti.¹²

875.

U misi posvećenja crkve upotrijebi se sveta odjeća bijele ili blagdanske boje. Priredi se:

- za biskupa: alba, stola, prsni križ, dalmatika, misnica, mitra, štap, palij, ako ima na nj pravo;
- za prezbitere-suslavitelje: odijelo za slavljenje mise;
- za đakone: albe, stole i dalmatike;
- za ostale služitelje: albe ili druga zakonito odobrena odjeća.¹³

876.

Ako svetačke moći treba ugraditi ispod oltara, neka se priredi ovo:

a) *Na mjestu gdje ima biti postaja:*

- kutija s moćima, okružena cvijećem i svijećama. Ako ulazak bude jednostavan, kutiju se može smjestiti na prikladnome mjestu u prezbiteriju prije početka obreda;

¹¹ Usp. *ondje*, br. 21.

¹² Usp. *ondje*, br. 22.

¹³ Usp. *ondje*, br. 23.

- za đakone koji će nositi moći koje se imaju pohraniti: alba, stola crvene boje, ako se radi o relikvijama mučenika ili bijele boje u drugim slučajevima i, ako su pri ruci, dalmatike. A ako prezbiteri nose relikvije, umjesto dalmatika prirede se za njih misnice.

Ipak mogu prenositi relikvije i drugi služitelji obučeni povrh talara u albe ili rokete, ili obučeni u drugu odjeću koja je zakoni- to odobrena.

b) U prezbiteriju:

- stolić na koj će biti stavljena kutija s moćima dok se bude obavljao prvi dio obreda posvete.

c) U sekretariju:

- žbuka li sadra kojom se ima zatvoriti udubina. Neka bude nazočan i zidar koji treba da u određeno vrijeme zatvori grob s relikvijama.¹⁴

877.

Neka se u dva primjerka sastavi isprava o posveti crkve, a neka je potpiše biskup, ravnatelj crkve i predstavnici mjesne zajednice; neka se jedan primjerak isprave čuva u pismohrani biskupije, a drugi neka se čuva u pismohrani posvećene crkve.

A gdje bude pohranjivanje moći, neka se načini treći primje- rak i neka se po mogućnosti stavi u kutiju u kojoj se nalaze relikvije.

Neka se u ispravama navedu godina, mjesec i dan kad je crkva bila posvećena, zatim neka se unese ime biskupa koji je obavio obred posvete, naslov crkve te, ako je moguće, imena mučenika ili svetaca čije se moći imaju ugraditi u oltar.

Neka osim toga na zgodnome mjestu u crkvi bude posta- vljen natpis na kojem će biti označen dan, mjesec i godina kad je obavljena posveta, naslov crkve te ime biskupa slavitelja obre- da.¹⁵

878.

Da bi se što više istaknulo značenje i dostojanstvo mjesne Crkve, neka se slavi godišnjica posvete njezine katedralne Crkve, a to neka bude u samoj katedrali stupanj svetkovine, a stupanj blagdana u ostalim crkvama biskupije, kad dođe dan na koji je crkva bila posvećena. Ako je taj dan trajno spriječen, neka se proslava prenese na prvi slobodan dan.¹⁶

Godišnjica posvete vlastite crkve slavi se kao svetkovina.¹⁷

¹⁴ Usp. *ondje*, br. 24.

¹⁵ Usp. *ondje*, br. 25.

¹⁶ Usp. *ondje*, br. 26; usp. *Dodatak II*, I, 4 b. i II. 8. b.

¹⁷ Usp. *Rimski pontifikal*, Red posvećenja crkve i oltara II. pogl.; Red posvećenja crkve, br. 27; Usp. *Dodatak II*, I, 4 b.

III. dio

CRKVENO-PRAVNE ODREDBE

1. ZAKONIK KANONSKOGA PRAVA

25. siječnja 1983.

Kanoni 1186 - 1190, 1205 -1243

NASLOV IV.

ŠTOVANJE SVETACA, SVETIH LIKOVA I SVETIH MOĆI

Kan. 1186 - Da bi poticala posvećenje Božjega naroda, Crkva preporučuje osobitom i sinovskom štovanju vjernika Blaženu Mariju vazda Djevicu, Božju Majku, koju je Krist postavio majkom svih ljudi, i promiče istinsko i vjerodostojno štovanje drugih svetaca kojih primjer vjernike izgrađuje, a zagovor štiti.

Kan. 1187 - Dopušteno je javnim štovanjem častiti samo one Božje slugе koji su vlašću Crkve uneseni u popis svetaca ili blaženika.

Kan. 1188 - Neka se sačuva običaj da se u crkvama sveti likovi izlažu vjernicima na čašćenje; neka se ipak izlažu u umjerenu broju i prikladnim redom da se ne bi izazvalo čuđenje kršćanskog naroda i da se ne bi davalo povoda manje ispravnoj pobožnosti.

Kan. 1189 - Ako je kad potreban popravak dragocjenih likova, to jest onih koji se odlikuju starinom, umjetnošću ili štovanjem,

1187: c. 1277

1188: cc. 1276, 1279; MD III; SCSO Instr. *Sacrae artis*, 30 iun. 1952 (AAS 44 [1952] 542.546); **SC 111, 125**; **LG 65, 66**; IGMR 278; SCCD Normae, 25 mar. 1973 (AAS 65 [1973] 280-281)

1189: c. 1280; SCpC Litt. circ., 11 apr. 11971 (AAS 63 [1971] 315-317)

izloženih u crkvama ili kapelama čašćenju vjernika, neka se nikada ne obnavljaju bez napismeno danog dopuštenja ordinarija; on neka se, prije nego da dopuštenje, posavjetuje sa stručnjacima.

Kan. 1190 - § 1. Svete se moći ne smiju prodavati.

§ 2. Znamenite moći i druge, koje narod časti s velikim poštovanjem, ne mogu se ni na koji način valjano otuđiti niti trajno premjestiti bez dopuštenja Apostolske Stolice.

§ 3. Propis § 2 vrijedi i za likove koje narod u nekoj crkvi časti s velikim poštovanjem.

DIO III. SVETA MJESTA I VREMENA

NASLOV I. SVETA MJESTA

Kan. 1205 - Sveta su mjesta ona koja se posvetom ili blagoslovom što ih propisuju bogoslužne knjige određuju za bogoštovlje ili pokop vjernika.

Kan. 1206 - Posveta nekog mjesta pripada dijecezanskom biskupu i onima koji su u pravu s njim izjednačeni; oni mogu zadaću obavljanja posvete na svojem području povjeriti bilo kojem biskupu ili, u izuzetnim slučajevima, prezbiteru.

Kan. 1207 - Sveta mjesta blagoslivlja ordinarij; ipak je blagoslov crkava pridržan dijecezanskom biskupu; ali i jedan i drugi mogu za to ovlastiti drugog svećenika.

Kan. 1208 - O obavljenoj posveti ili blagoslovu crkve, a isto tako o blagoslovu groblja, neka se sastavi isprava i neka se jedan njezin primjerak čuva u biskupijskoj kuriji, a drugi u arhivu dotične crkve.

Kan. 1209 - Posveta ili blagoslov nekog mjesta dovoljno se dokazuje i po jednom besprijekornom svjedoku, samo ako se time nikomu ne nanosi šteta.

1190 § 1: c. 1289 § 1

1190 § 2: c. 1281

1190 § 3: 1281 § 1; **SC 126**

1209: c. 1159 § 1

Kan. 1210 - U svetom mjestu neka se dopusti samo ono što služi vršenju ili promicanju bogoštovlja, pobožnosti i vjere, a zabranjuje se sve što nije u skladu sa svetošću mjesta. Ordinarij može za pojedinačni slučaj dopustiti i druge upotrebe koje ipak nisu protivne svetosti mjesta.

Kan. 1211 - Sveta se mjesta oskvrnjuju kad se u njima na sablazan vjernika počine teško uvredljiva djela koja su prema sudu mjesnog ordinarija tako teška i protivna svetosti mjesta da nije dopušteno u njima obavljati bogoslužje dok se uvreda ne nadoknadi pokorničkim obredom prema odredbi bogoslužnih knjiga.

Kan. 1212 - Sveta mjesta izgube posvetu ili blagoslov ako se velikim dijelom sruše ili se trajno svedu na svjetovnu upotrebu odlukom mjerodavnog ordinarija ili stvarno.

Kan. 1213 - Crkvena vlast u svetim mjestima slobodno vrši svoje ovlasti i službe.

POGLAVLJE I. CRKVE

Kan. 1214 - Nazivom crkva označuje se posvećena zgrada određena za bogoštovlje u koju vjernici imaju pravo pristupa osobito da bi javno obavljali bogoštovlje.

Kan. 1215 - § 1. Neka se nijedna crkva ne gradi bez izričitog napismeno danog pristanka dijecezanskog biskupa.

§ 2. Neka dijecezanski biskup ne da pristanak, osim ako, pošto se posavjetuje s prezbiterkim vijećem i rektorima susjednih crkava, smatra da nova crkva može služiti dobru dušu i da neće nedostajati sredstva potrebnih za gradnju crkve i za bogoštovlje.

§ 3. I redovničke ustanove, iako su od dijecezanskog biskupa dobile pristanak za osnutak nove kuće u biskupiji ili gradu, ipak prije nego počnu graditi crkvu na točno određenom mjestu, moraju pribaviti dopuštenje istog biskupa.

1210: cc. 1164 § 2, 1165 § 2, 1171, 1178; MD III; SCSO Instr. *Sacrae artis*, 30 iun. 1952 (AAS 44 [1952] 542.546(M SRC Instr. *De musica sacra*, 3 sep. 1958, 55 (AAS 50 [1958] 648); **SC 124-128**; SCCD Instr. *Liturgicae instaurationes*, 5 sep. 1970, 10 (AAS 62 [1970] 694); IGMR 254

1215 § 2: c. 1162 §§ 2 et 3; SAr 544

1215 § 3: c. 1162 § 4

Kan. 1216 - U gradnji i obnovi crkava neka se, pošto se dobije mišljenje stručnjaka, poštuju načela i odredbe bogoslužja i svete umjetnosti.

Kan. 1217 - § 1. Pošto se propisno završi gradnja, neka se nova crkva što prije posveti ili barem blagoslovi, uz obdržavanje zakona svetog bogoslužja.

§ 2. Svečanim obredom neka se posvete crkve, osobito prvostolne i župne.

Kan. 1218 - Neka svaka crkva ima svoj naslov koji se, pošto se obavi posveta crkve, ne može mijenjati.

Kan. 1219 - U zakonito posvećenoj ili blagoslovljenoj crkvi mogu se obavljati svi bogoštovni čini, uz poštovanje župnih prava.

Kan. 1220 - § 1. Neka se svi kojima je to dužnost brinu da se u crkvama održava ona čistoća i ljepota koje dolikuju kući Božjoj te da se iz njih uklanja sve što nije u skladu sa svetošću mjesta.

§ 2. Da bi se zaštitila sveta i dragocjena dobra, neka se vodi stalna briga za održavanje i upotrebljavaju primjerena sigurnosna sredstva.

Kan. 1221 - Pristup u crkvu za vrijeme svetih slavlja neka bude slobodan i besplatan.

Kan. 1222 - § 1. Ako se neka crkva ne može nikako upotrebljavati za bogoštovlje, a nema mogućnosti za njezinu obnovu, dijecezanski je biskup može svesti na doličnu svjetovnu upotrebu.

§ 2. Kad drugi važni razlozi preporučuju da se neka crkva više ne upotrebljava za bogoštovlje, dijecezanski je biskup može, pošto se posavjetuje s prezbiterkim vijećem, svesti na doličnu svjetovnu upotrebu, s pristankom onih koji si zakonito prisvajaju prava na nju, i samo ako dobro duša ne trpi zbog toga nikakvu štetu.

1216: c. 1164 § 1; MD IV; SAr 542-546; **SC 123-128**; IOe 13 c, 90-99; EMys 24, 52-56; IGMR 253, 254, 256-280; CEM 6, 9, 10; ODE cap. II, 3

1220 § 2: cc. 1182 § 1, 1184, 1186; SCConc Instr. *In applicatione*, 25 iun. 1930 (AAS 22 [1930] 410-417); **SC 126**; SCpC Litt. circ., 11 apr. 1971 (AAS 63 [1971] 315-317)

1221: c. 1181

1222 § 1: c. 1187

1222 § 2: SCpC Litt. circ., 11 apr. 1971, 6 (AAS 63 [1971] 317)

POGLAVLJE II. KAPELE I PRIVATNE KAPELICE

Kan. 1223 - Nazivom kapela označuje se mjesto koje je s ordinarijevim dopuštenjem određeno za bogoštovlje na dobrobit neke zajednice ili skupine vjernika koji se tu okupljaju i kamo s pristankom mjerodavnog poglavara mogu dolaziti drugi vjernici.

Kan. 1224 - § 1. Neka ordinarij ne da dopuštenje koje se zahtijeva za osnutak kapele, osim ako je prije osobno ili preko drugoga pregledao mjesto određeno za kapelu te ga našao dolično opremljenim.

§ 2. Pošto je pak dopuštenje dano, kapela se ne može predati za svjetovnu upotrebu bez odobrenja istog ordinarija.

Kan. 1225 - U zakonito ustanovljenim kapelama mogu se obavljati sva sveta slavlja, osim ako se koja izuzimaju po pravu ili propisu mjesnog ordinarija ili ako ih priječe bogoslužne odredbe.

Kan. 1226 - Nazivom privatna kapelica označuje se mjesto koje je s dopuštenjem mjesnog ordinarija određeno za bogoštovlje na dobrobit jedne ili više fizičkih osoba.

Kan. 1227 - Biskupi mogu za sebe podignuti privatnu kapelicu koja uživa ista prava kao i kapela.

Kan. 1228 - Za misu ili druga sveta slavlja u nekoj privatnoj kapelici zahtijeva se dopuštenje mjesnog ordinarija, uz održavanje propisa kan. 1227.

Kan. 1229 - Prikladno je da se kapele i privatne kapelice blagoslove po obredu propisanom u bogoslužnim knjigama; ali, moraju biti pridržane samo za bogoštovlje i izuzete od svake kućne upotrebe.

1223: c. 1188; DPME 90 a, 180

1227: c. 1189; PM II, 5

1228: cc. 1194, 1195

1229: c. 1196; ODE cap. V, 1

POGLAVLJE III. SVETIŠTA

Kan. 1230 - Nazivom svetište označuje se crkva ili drugo posvećeno mjesto kamo mnogobrojni vjernici, iz osobite pobožnosti, hodočaste s odobrenjem mjesnog ordinarija.

Kan. 1231 - Da bi se svetište moglo nazivati narodnim, mora imati odobrenje biskupske konferencije; da bi se moglo nazivati međunarodnim, zahtijeva se odobrenje Svete Stolice.

Kan 1232 - § 1. Za odobrenje statuta biskupijskog svetišta mjerodavan je mjesni ordinarij; za statut narodnog svetišta, biskupska konferencija; za statut međunarodnog svetišta, samo Sveta Stolica.

§ 2. Neka se u statutu osobito odrede svrha, rektorova vlast, vlasništvo dobara i upravljanje dobrima.

Kan. 1233 - Svetištima se mogu dati neke povlastice kad god se vidi da to preporučuju okolnosti mjesta, mnoštvo hodočasnika i, osobito, dobrobit vjernika.

Kan. 1234 - § 1. Neka se u svetištima obilnije pružaju vjernicima sredstva spasenja, revno naviješta riječ Božja, prikladno unapređuje bogoslužni život, osobito euharistijskim i pokorničkim slavljem, i neka se njeguju odobreni oblici pučke pobožnosti.

§ 2. Zavjetna svjedočanstva pučke umjetnosti i pobožnosti neka se drže u svetištima ili pripadnim mjestima tako da se vide, i neka se sigurno čuvaju.

POGLAVLJE IV. OLTARI

Kan. 1235 - § 1. Oltar, ili stol na kojem se slavi euharistijska žrtva, zove se *nepomičan* ako je sagrađen tako da je pričvršćen za pod te se zbog toga ne može pomicati, a *pomičan* ako se može prenositi.

1230: SCCon Decr. *Inter publicas*, 11 feb. 1936 (AAS 28 [1936] 167-168); SCS Resp., 8 feb. 1956

1234 § 2: **SC 124**; Paulus PP. VI, Const. *Laurentanae Almae*, 24 iun. 1965 (AAS 58 [1966] 266); SCpC Litt. circ., 11 apr. 1971, 6 (AAS 63 [1971] 317)

1235 § 1: c. 1197 § 1; EMys 24; IGMR 259-261; 264; ODE cap. IV, 3, 6

§ 2. Prikladno je da u svakoj crkvi bude nepomičan oltar; a u drugim mjestima određenima za sveta slavlja nepomičan ili pomičan oltar.

Kan. 1236 - § 1. Prema predanom običaju Crkve, ploča nepomična oltara neka bude kamena i, dapače, od prirodnog kamena; ipak, prema sudu biskupske konferencije može se upotrijebiti i druga dolična i čvrsta tvar. Nosači pak ili podloga mogu se izraditi od bilo koje tvari.

§ 2. Pomičan oltar može se izraditi od bilo koje čvrste tvari prikladne za bogoslužnu upotrebu.

Kan. 1237 - § 1. Nepomični oltari treba da se posvete, a pomični posvete ili blagoslove po obredima propisanim u bogoslužnim knjigama.

§ 2. Neka se čuva drevna predaja pohranjivanja moći mučenika ili drugih svetaca ispod nepomičnog oltara, prema odredbama predanima u bogoslužnim knjigama.

Kan. 1238 - § 1. Oltar gubi posvetu ili blagoslov prema odredbi kan. 1212.

§ 2. Svodenjem crkve ili drugoga svetog mjesta na svjetovnu upotrebu ne gube posvetu ni blagoslov ni nepomični ni pomični oltari.

Kan. 1239 - § 1. I nepomičan i pomičan oltar treba da služe samo za bogoštovlje, a isključuje se posve svaka svjetovna upotreba.

§ 2. Neka se ispod oltara ne pokopa nijedno mrtvo tijelo; inače nije dopušteno slaviti misu na njemu.

POGLAVLJE V. GROBLJA

Kan. 1240 - § 1. Neka Crkva, gdje je moguće, ima svoja groblja ili u građanskim grobljima barem prostore određene za preminule vjernike, koji treba da se pravilno blagoslove.

1235 § 2: c. 1197 § 2; IGMR 262; ODE cap. IV, 6

1236 § 1: c. 1198 §§ 1-3; SRC Resp., 17 oct. 1931; SRC Ind., 7 nov. 1951; IGMR 263; ODE cap. IV, 9

1236 § 2: IGMR 264; ODE cap. VI, 2

1239 § 1: c. 1202 § 1

1239 § 2: c. 1202 § 2; SRC Resp., 25 oct. 1933, SRC Resp., 25 oct. 1942

1240 § 1: cc. 1205 § 1, 1206 §§ 1 et 2; SCSO Resp., 13 feb. 1936; IOe 77

§ 2. Ako se pak to ne može postići, neka se svaki put pravilno blagoslove pojedini grobovi.

Kan. 1241 - § 1. Župe i redovničke ustanove mogu imati svoje groblje.

§ 2. I druge pravne osobe ili obitelji mogu imati posebno groblje ili grobnicu koji, prema sudu mjesnog ordinarija, treba da se blagoslove.

Kan. 1242 - Neka se mrtva tijela ne pokapaju u crkvama, osim ako se radi o rimskom prvosvećeniku ili kardinalima ili dijecezanskim biskupima, i umirovljenima, koje valja pokopati u njihovoj crkvi.

Kan. 1243 - Neka se krajevnim pravom donesu prikladne odredbe o redu koji treba da se obdržava na grobljima, osobito o čuvanju i poštovanju njihove svete naravi.

1240 § 2: c. 1206 § 3

1241 § 1: c. 1208 §§ 1 et 2; SCConc Resol, 12 nov. 1927 (AAS 20 [1928] 142-145)

1241 § 2: cc. 1208 § 3, 1209; SCCone Resol., 12 nov. 1927 (AAS 20 [1928] 142-145)

IV. dio

PAPINSKI DOKUMENTI

1. Papinsko povjerenstvo za očuvanje umjetničke i povijesne baštine: APOSTOLSKA KONSTITUCIJA »PASTOR BONUS«, 28. LIPNJA 1988., čl. 99. - 104.

Čl. 99. - Pri Kongregaciji za klerike postoji Povjerenstvo, kojega je dužnost da predsjedava brizi za povijesnu i umjetničku baštinu sve Crkve.

Čl. 100. - Toj baštini prije svega pripadaju sva djela bilo koje umjetnosti iz prošlosti koja treba čuvati i štititi s veoma velikom brigom. Ona pak kojih je vlastita uporaba prestala neka se na prikladan način čuvaju u crkvenim muzejima ili na drugim mjestima gdje se mogu razgledati.

Čl. 101 - § 1. Među povijesnim dobrima ističu se sve isprave i predmeti koji se tiču života i pastoralne brige, kao i prava i obveze biskupija, župa, crkava i drugih pravnih osoba osnovanih u Crkvi te o njima svjedoče.

§ 2. Ta povijesna baština neka se čuva u pismohranama ili arhivima, ili također, u knjižnicama koje neka se svagdje povjere stručnim čuvarima, da ne propadnu takva svjedočanstva.

Čl. 102. - Povjerenstvo pruža pomoć partikularnim Crkvama i biskupskim organizmima i, zajedno s njima, ako je potrebno, nastoji da se osnuju muzeji, pismohrane i knjižnice, pa da se prikladno i uspješno ostvaruje sabiranje i čuvanje sve umjetničke i povijesne baštine na svem području, da bi ona bila dostupna svima kojima je stalo do toga.

Čl. 103. - Zadaća je toga Povjerenstva, pošto se savjetuje s Kongregacijom za sjemeništa i učilišta i s onom za bogoštovlje i

stegu sakramenata, poraditi na tome da Božji narod sve više i više postaje svjestan svoje važnosti i potrebe čuvanja povijesne umjetničke baštine Crkve.

Čl. 104. - Na njegovu je čelu kardinal prefekt Kongregacije za klerike, a pomaže mu tajnik toga Povjerenstva. Povjerenstvo, osim toga, ima svoje službenike.

Apostolska konstitucija »Pastor Bonus« od 28. VI. 1988., str. 935.

2. Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra: OKRUŽNICA »Potreba i hitnost inventarizacije i katalogizacije crkvenih kulturnih dobara« Vatikan, 8. prosinca 1999.

Uzoriti (Preuzvišeni) gospodine,

PAPINSKO POVJERENSTVO za crkvena kulturna dobra, pošto je progovorilo o bibliotekama i arhivima,¹ ovim dokumentom skreće svoju pozornost na kulturna dobra, koja pripadaju crkvenim tijelima i ustanovama, s ciljem zaštite i vrjednovanja velike povijesno-umjetničke baštine Crkve. Tu baštinu tvore arhitektonska, slikarska i kiparska djela te oprema, namještaj, liturgijsko ruho, glazbala i drugo.² Može je se smatrati povijesnim i stvaralačkim licem kršćanske zajednice. Bogoslužje, kateheza, karitativno djelovanje i kultura oblikovali su ozračje u kojemu zajednica vjernika uči i živi svoju vjeru. Izražavanje vjere u slikama obogaćuje odnos sa stvaranjem i s nadnaravnom stvarnošću time što doziva u pamet biblijska izvješća te prikazuje različite izraze pučke pobožnosti.

Pojedine kršćanske zajednice na taj se način prepoznaju u raznim umjetničkim oblicima, osobito u sakralnoj umjetnosti, ostvarujući snažnu vezu koja obilježava mjesne Crkve na zajed-

¹ Usp. PAPINSKO POVJERENSTVO ZA CRKVENA KULTURNA DOBRA, Okružnica *Le biblioteche ecclesiastiche* (= *Crkvene knjižnice*), 10. travnja 1994., Ur. br. 179/91/35; Isto., Okružnica *La funzione pastorale degli archivi ecclesiastici* (= *Pastoralna funkcija crkvenih arhiva*), 2. veljače 1997., Ur. br. 274/92/118.

² U govoru upućenu sudionicima prve Plenarne skupštine Papinskoga povjerenstva za crkvena kulturna dobra, 12. listopada 1995., Ivan Pavao II. rekao je da se pod pojmom »kulturna dobra« podrazumijeva »prije svega umjetnička baština u slikarstvu, kiparstvu, graditeljstvu, mozaiku i glazbi, stavljena na službu poslanju Crkve. Tomu zatim valja nadodati blago u knjigama koje se nalaze u crkvenim knjižnicama te povijesne dokumente koji se čuvaju u arhivima crkvenih zajednica. Naposljetku, u taj okvir ulaze i književna, kazališna i filmska djela koja su proizvela sredstva društvenoga priopćavanja« (*L'Osservatore romano*, 13. listopada 1995., str. 5). Usp. također *Codex Iuris Canonici* (= *CIC*) kan. 1189.

ničkome putu vjere i po kojoj se međusobno razlikuju. One su, osim toga, u arhivima, bibliotekama i muzejima skupile bezbroj rukotvorina, dokumenata i tekstova, koje su stoljećima stvarale kako bi odgovorile na različite pastoralne i kulturne potrebe.

Te su plemenite djelatnosti »to više usmjerene prema Bogu i porastu Njegove hvale i slave, budući da nemaju niti jedan drugi cilj, osim da na najučinkovitiji način [...] srca ljudi u potpunosti usmjere prema Bogu«.³

Ako se biblioteke može smatrati *mjestima* promišljanja, a arhive *mjestima* spomena, onda je povijesno-umjetnička baština Crkve konkretno *svjedočanstvo* obrtničkoga i umjetničkoga stvaralaštva, koje su kršćanske zajednice izrazile kako bi mjestima za bogoslužje, mjestima pobožnosti, redovničkoga života, proučavanja i spomena dale sjaj ljepote. Može se, dakle, ustvrditi da spomenici i predmeti, svake vrste i svakoga stila, prate crkvena povijesna zbivanja. Oni su, u svojim međusobnim odnosima, prikladna sredstva za promicanje evangelizacije suvremenoga čovjeka.

Udio povijesno-umjetničke baštine Crkve u kulturnim dobrima čovječanstva u cjelini jest golem, kako zbog količine i raznolikosti umjetnina (*manufatti*), tako i zbog kvalitete i ljepote mnogih od tih predmeta. Isto tako, nije moguće zaboraviti znamenite osobe koje su svoju genijalnost stavile na službu Crkvi. Uistinu, svaki umjetnički poziv, u svakome narodu, može pružiti svjedočanstvo kršćanske poruke. Sva umjetnička djela kršćanskoga nadahnuća izraz su sveopće i mjesne duhovnosti. Može doći do podudarnosti između njih i religioznoga traženja pojedinaca i zajednica, te se na taj način, u nekim slučajevima, postiže posvemašnji duhovni sklad između kreativnoga i estetskoga vidika.

Neprekinuta kulturna i crkvena uloga koja obilježava ta dobra predstavlja najbolje uporište za njihovo očuvanje. Dostatno je razmisliti koliko je za zajednicu teško i mukotrпно očuvanje struktura koje su izgubile svoju izvornu namjenu i do koje su mjere složene nakane da se u njima uoče nove. Osim »zaštite života« kulturnih dobara, važno je i njihovo »kontekstualno očuvanje«, jer

³ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Konstitucija *Sacrosanctum Concilium*, br. 122: »*Quae [...] Deo eiusdemque laudi et gloriae provehendae eo magis addicuntur, quo nihil aliud eis propositum est, quam ut operibus suis ad hominum mentes pie in Deum convertendas maxime conferant*« (SACROSANCTUM OECUMENICUM CONCILIIUM VATICANUM II, *Constitutiones, Decreta, Declarationes*, cura et studio Secretariae Generalis Concilii Oecumenici Vaticani II, Vatikan 1993., str. 56).

vrjednovanje valja shvatiti u cjelovitu smislu, primjerice kada je riječ o liturgijskim građevinama u kojima se nalazi najveći dio povijesno-umjetničke baštine Crkve. Osim toga, ne može se zanemariti potreba, koliko je to moguće, da se nepromijenjenom očuva veza između zgrada i djelu koja su u njima pohranjena, što jamči potpun i sveobuhvatan pristup i korištenje.

Pretpostavka za očuvanje te goleme baštine jest *spoznajni napor*. On dolazi prije svih daljnjih zahvata i bilo koje vrste djelatnosti za koje se zanimaju bilo crkvene bilo građanske vlasti, svake prema svojim mjerodavnostima.

Spoznajni se put može ostvariti u raznim oblicima, koji u *inventarizaciji* te potom u *katalogizaciji* svakako nalaze vrijednu i u svojim osnovnim pretpostavkama uvelike priznatu potporu. Uočiti i naznačiti pojedine dijelove te utvrditi splet odnosa koji se u različitim kontekstima uspostavio između dotičnih djela (*manufatti*) jest jedno od vodećih načela koja su u temelju suvremenoga dokumentiranog prepoznavanja.

Ova je okružnica stoga upućena biskupima ordinarijima da budu glasnogovornici hitnosti skrbi za povijesno-umjetničku baštinu, polazeći ponajprije od inventara, kako bi se potom što prije prišlo izradi kataloga. Njome bi se isto tako htjelo senzibilizirati poglavare ustanova posvećena života i družbi apostolskoga života, koje su stoljećima bile vrelo kulturne baštine od neprocjenjive vrijednosti.

U svojoj cjelini okružnica želi u glavnim crtama prikazati inventarizaciju, od koje se može krenuti prema stvaranju kataloga. Riječ je o složenu zahvatu i neprestanu razvoju, *hitnu i potrebnu*, koji valja provesti znanstvenom strogošću, kako bi se izbjegla površna rješenja i rasipanje sredstava.

Polazeći od trajna zanimanja Crkve za kulturna dobra, koje je uočljivo od prvih stoljeća, i nakon objašnjenja pojma, predmeta, metode i cilja inventarizacije-katalogizacije, dokument se zaustavlja poglavito na pokazivanju hitnosti inventarizacije. Potom upućuje na neke elemente za sljedeći zahvat, tj. za izradu kataloga. Nakon toga, pozornost upravlja ustanovama i subjektima odgovornima za to područje.

Dokument objedinjuje pojmove inventarizacije i katalogizacije u jedan jedinstveni pojam. To je zbog teorijske i praktične naravi razloga, kao što su: nužna neprekinuta veza između dvaju procesa, opravdane razlike u njihovu poimanju, različite faze njihove razrade te, površ svega, različite prilike u pojedinim partikularnim

Crkvama. Dokument, dakle, prikazuje put koji od potrebne i hitne inventarizacije vodi do željene i važne katalogizacije.

Prikaz polazi od odredbe Zakonika kanonskoga prava, koji propisuje obvezu da se sastavi »točan i iscrpan imovnik nekretnina, pokretnih stvari ili dragocjenih ili onih koje se bilo kako odnose na kulturna dobra, i drugih stvari s njihovim opisom i procjenom«. ⁴ Potom se govori o svrsishodnosti sve obuhvatnijega opisa povijesno-umjetničke baštine Crkve u njezinim sastavnim dijelovima i u njezinu kontekstu. Kanonska odredba, premda propisuje postupak administrativne naravi s ciljem zaštite, potiče - kako u samome propisu navedenoga kanona, tako i u svojoj općoj nakani - izradu točna i iscrpna inventara (*accuratum ac distinctum inventarium*) koji je tu da pomogne Crkvi u vrjednovanju kulturnih dobara, što je u skladu s njezinim djelovanjem koje je usmjereno prema spasenju duša (*salus animarum*). Uostalom, opis određenoga dobra dovodi do njegove pomne inventarizacije, te ujedno potiče na postupnu katalogizaciju.

Time dokument želi partikularnim Crkvama ponuditi opću usmjerenost glede inventarizacije njihove povijesno-umjetničke baštine, koju valja postupno uvesti u kataloški sustav, vodeći računa o crkvenim potrebama, političkim prilikama, ekonomskim mogućnostima, osoblju koje je na raspolaganju itd.

1. Inventarizacija-katalogizacija: povijesne naznake

Crkva je od najstarijih vremena shvaćala važnost kulturnih dobara za vršenje svoga poslanja. Doista, svemu »što joj je tijekom stoljeća na bilo koji način pripadalo« dala je dostojanstvo umjetnosti, urezujući u to »nešto poput odraza vlastite duhovne ljepote«. ⁵ Osim toga, ona nije bila samo naručitelj umjetnosti i

⁴ CIC kan. 1283: »Antequam administratores suum munus ineant [...] 2° *accuratum ac distinctum inventarium, ab ipsis subscribendum, rerum immobilium, rerum mobilium sive pretiosarum sive utcumque ad bona culturalia pertinentium aliarumque cum descriptione atque aestimatione aerudem redigatur, redactumque recognoscatur; 3° huius inventarii alterum exemplar conservetur in tabulario administrationis, alterum in archivio curiae; et in utroque quaelibet immutatio adnotetur, quam patrimonium subire contingat*«. Usp. također *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (= CCEO) kan. 252-261.

⁵ Usp. *Circolare della Segreteria di Stato di Sua Santità ai Rev.mi Ordinari d'Italia*, 1° settembre 1924, n. 34215 [= *Okružnica Papinskoga državnoga tajništva talijanskim ordinarijima*, 1. rujna 1924., br. 34215], u: FALLANI, G. (prir.), *Tutela e conservazione del patrimonio storico e artistico della Chiesa in Italia*, Roma 1974., str. 192.

kulture, nego se također zauzimala i žrtvovala za očuvanje i vrjednovanje svojih kulturnih dobara, što se može razabrati iz, pa makar i kratkoga, povijesnoga istraživanja.

O važnosti koju je Crkva pridavala umjetničkim djelima svjedoče slike u katakombama, sjaj crkava te dragocjenost liturgijskih predmeta. *Liber Pontificalis*⁶ i *Inventari* koji se čuvaju u Tajnome vatikanskom arhivu⁷ svjedoče o gorljivoj skrbi kojom su pape ukrašavali crkve, te o činjenici da se umjetničke predmete vrlo rano smatralo baštinom koju treba brižno njegovati.

U starome dobu prvi nastup papinskoga učiteljstva u vezi s priznavanjem vrijednosti sakralne umjetnosti predstavlja djelo pape Grgura Velikoga (590.-604.). On zagovara uporabu slika, jer su korisne za čuvanje spomena na kršćansku povijest te za pobuđivanje onoga osjećaja skrušenosti koji vjernika navodi na molitveno klanjanje; no, povrh svega, one su sredstvo uz čiju se pomoć neuki mogu poučiti o događajima iz Svetoga pisma.⁸ Slijedi potom Drugi nicejski sabor (787.), koji je zaključio ikonoklastički spor, spor koji tijekom duga desetljeća mučio Istočnu crkvu s mnogim odjecima na Zapadu, te utvrdio kriterije za kršćansku ikonografiju.⁹

⁶ Na primjer, u vezi s papom sv. Lavom Velikim (440.-461.) piše: »*Hic renovavit post cladem Wandalicam omnia ministeria sacrata argentea per omnes titulos conflata, hydrias VI argenteas: duas basilice Constantiniane, duas basilice beati Petri, duas basilice beati Pauli [...] quae omnia vasa renovavit sacrata [...] Et basilicam beati Pauli apostoli renovavit [...] Hic quoque constituit super sepulchra apostolorum custodes qui dicuntur cubicularii, ex clero romano*« (*Liber Pontificalis*, Prerovsky, U. (prir.) [= *Studia Gratiana*, 22] svezak II., Roma 1978., str. 108-110).

⁷ Usp. Vatikanski tajni arhiv, Ormari I-LXXX; Fondovi: *Segreteria dei brevi*; *Congregazione del Concilio*; *Congregazione delle Indulgenze e SS. Reliquie*; *Brevia et Decreta*.

⁸ Papa Grgur Veliki, obraćajući se Serenu, biskupu Marseillea, koji je iz crkava dao ukloniti slike bojeći se idolatrije, piše: »*Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturae historiam quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis praestat pictura cernentibus, quia in ipsa etiam ignorantes vident quid sequi debeunt, in ipsa legunt qui litteras nesciunt... Ac deinde subjungendum quia picturas imaginum, quae ad edificationem imperiti populi fuerant factae, ut nescientes litteras, ipsam historiam intendentes, quid actum sint discerent... ut ex visione rei gestae ardorem compunctionis percipiant, et in adoratione solius omnipotentis sanctae Trinitatis humiliter prosternantur*« (GREGORIUS MAGNUS, *Epistulae*, u: *Patrologia Latina* (= PL) 77, 1128 C; 1129 BC).

⁹ Usp. *Conciliarum Oecumenicorum Decreta*, Alberigo, G. i dr. (prir.), Bologna 1973., str. 133-137.

Poznato je da su tijekom cijeloga srednjeg vijeka, monaški redovi (posebice benediktinci) i prosjački redovi veliku pozornost pridavali umjetničkim dobrima, sve do obilježavanja stilova i donošenja propisa koji su katkada ušli i u sama redovnička pravila.

U molitvi za primanje u red ostijarija (možda iz III. stoljeća) povjesničari vide prvo liturgijsko nastojanje Crkve oko očuvanja dobara: »Pazite da zbog vašega nemara ne propadne ni jedna stvar koja pripada Crkvi. Radite tako kao da Bogu polažete račun za stvari koje ovi ključevi (koji su vam dani) čuvaju«. ¹⁰

Vrlo rano su se pojavili brojni normativni zahvati rimskih prvosvećenika, osobito kada je riječ o otuđivanju ili darivanju kulturnih dobara, koji su određivali teške kazne, ne isključujući niti izopćenje, onima koji bi tako postupili bez potrebnih ovlaštenja. ¹¹

Očuvanjem kulturnih dobara nisu se bavili samo pape, nego i ekumenski sabori. U vezi s tim može se spomenuti Četvrti carigradski (869.-870.) ¹² i Drugi lyonski sabor (1274.). ¹³ Osobito je

¹⁰ EGGER, A., *Kirchliche Kunst und Denkmalpflege*, Brixen 1932., str. 7: »*Providete [...] ne per negligentiam vestram illarum rerum, quae intre ecclesiam sunt; aliquid pereat. Sic agite, quasi Deo redditori rationem pro iis rebus, quae his clavibus recluduntur.*«

¹¹ Dana 31. listopada 447. godine papa Lav I. zabranjuje biskupima i svim klericima, pod prijatnijom izopćenja te čak i gubitkom kleričkoga staleža, darivati, zamijeniti ili prodati crkvene dragocjenosti bez velikoga razloga i bez suglasnosti čitavoga klera: »*Sine exceptione decernimus, ne quis episcopus de ecclesiae suae rebus audeat quidquam vel donare vel commutare vel vendere. Nisi forte ita aliquid horum faciat, ut meliora prospiciat, et cum totius cleri tractatu, atque consensu, id eligat, quod non sit dubium Ecclesiae profuturum. Nam presbyteri vel diaconi, aut cuiuscumque ordinis clerici, qui conniventiam in Ecclesiae damna miscuerint, sciant se et ordine et communionem privandos, quia plenum iustitiae est, ut non solum episcopi, sed etiam totius cleri studio, ecclesiasticae utilitatis incrementa serventur, et eorum munera illibata permaneant, quae pro animarum suarum salute, fideles de propria substantia ecclesiae contulerunt*« (usp. *Magnum Bullarium Romanum*, Graz 1964., svezak I., str. 145). Dana 18. kolovoza 535. papa Agapit I. potvrđuje ovu odredbu: »*Revocant nos veneranda Patrum manifestissima constituta, quibus prohibemur, praedia iure Ecclesiae, cui nos omnipotens Dominus praeesse constituit, quodlibet titulo ad aliena iura transferre*« (Isto, str. 145).

¹² Četvrti carigradski sabor u kan. 15 dopušta kao razlog za otuđenje sakralnih crkvenih dobara jedino otkupninu za zatvorenike: »*Apostolicos et paternos canones renovans sancta haec universalis synodus, definivit neminem prorsus episcopum vendere vel utcumque alienare cimelia et vasa sacrata, excepta causa olim ab antiquis canonibus ordinata, videlicet quae accipiuntur in redemptionem captivorum*« (*Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, str. 177).

¹³ Drugi lionski sabor u konstituciji broj 22 predviđa osobito dopuštenje Apostolske Stolice za otuđenje sakralnih dobara, proglašujući nevažećima otuđenja bez dopuštenja te prijeteći suspenzijom klericima koji bi se ogriješili o odredbu, a lai-

Tridentski sabor, osim što je dekretom ponovio svoj stav protiv ikonoklazma, pridodao novi i dosta važan element, tj. pozvao je biskupe da poučavaju vjernike o značenju i korisnosti svetih slika za kršćanski život te donio obvezu da se svaka »neobična« slika podvrgne prosudbi mjerodavnoga biskupa.¹⁴

Dana 28. studenoga 1534., papa Pavao III. imenovao je po prvi put povjerenika za očuvanje antičkih kulturnih dobara.¹⁵ U novije vrijeme isprava pape Pia VII., od 1. listopada 1802., među dobra koja valja čuvati, osim antičkih, ubraja i ona iz drugih povijesnih razdoblja.¹⁶ Na osnovi tih naputaka komornik kardinal Pacca, 7. travnja 1820., nalaže inventarizaciju svih kulturnih dobara u Rimu i u Papinskoj državi: »Svaki poglavar, upravitelj i rektor, ili svatko tko na bilo koji način ima upravu nad javnim ustanovama i mjestima, kako crkvenim tako svjetovnim - uključujući crkve, oratorije i samostane - gdje se čuvaju zbirke kipova i slika, muzeji sakralnih ili svjetovnih starina, te jedna ili više dragocjenosti lijepih umjetnosti u Rimu ili Državi [Vatikanu], bez iznimke bilo koje osobe, čak i ako je povlaštena ili vrlo povlaštena - morat će prikazati vrlo točno i jasno potpisano izvješće u dva primjerka o gore navedenim predmetima, s naznakom o svakome pojedinom predmetu«. ¹⁷ Ta odredba, koja je poslužila kao osnova i nadah-

cima izopćenjem: »*Hoc consultissimo prohibemus edicto, universos et singulos praelatos ecclesias sibi commissas, bona immobilia seu iura ipsarum, laicis submittere, subicere seu supponere, absque Capituli sui consensu et Sedis Apostolicae licentia speciali... Contractus autem omnes, etiam iuramenti, poenae vel alterius cuiuslibet firmitatis adiectione vallatos, quos de talibus alienationibus, sine huiusmodi licentia et consensu contigerit celebrari, et quicquid ex eis secutum fuerit, decernimus adeo viribus omnino carere, ut nec ius aliquod tribuant nec praescribendi etiam causam parent. Et nihilominus praelatos, qui secus egerint, ipso facto ab officio et administratione, clericos etiam qui scientes, contra inhibitionem praedictam aliquid esse praesumptum, id superiori denuntiare neglexerint, a perceptione beneficiorum, quae in ecclesia sic gravata obtinent, triennio statuimus esse suspensos*« (Conciliorum Oecumenicorum Decreta, str. 325s).

¹⁴ »Statuit sancta synodus nemini licere (...) ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ob episcopo approbata fuerit« (Conciliorum Oecumenicorum Decreta, str. 775s).

¹⁵ Povjerenik se zvao Latino Giovenale Mannetto (usp. CONSTANTINI, C., *La legislazione ecclesiastica sull'arte*, u: *Fede e arte* 5 (1957.) 374).

¹⁶ Usp. EMILIANI, A., *Leggi, bandi e provvedimenti per la tutela dei beni artistici e culturali negli antichi stati italiani 1571-1869*, Bologna 1978., str. 110-126; MARIOTTI, F., *La legislazione delle Belle Arti*, Roma 1892., str. 226-233.

¹⁷ Usp. MENOZZI, D., *La Chiesa e le immagini. I testi fondamentali sulle arti figurative dalle origini ai nostri giorni*, Cinisello Balsamo 1995., str. 248; EMILIANI, A., *Leggi, bandi e provvedimenti*, str. 130-145; MARIOTTI, F., *La legislazione*, str. 235-241.

nuće za zakone o »lijepim umjetnostima« u nemaloga broja europskih nacija u XIX. i XX. stoljeću, po prvi put određuje uređivanje inventara.

Iako se navedene odredbe odnose baš na Papinsku državu, one ipak predstavljaju znakovito svjedočanstvo o zanimanju Crkve za očuvanje kulturnih dobara, te o sve većoj svijesti o potrebi njihove inventarizacije u svrhu pravne zaštite.

Što se općega crkvenog zakonodavstva tiče, osim već navedenih odredbi ekumenskih sabora, valja imati na umu da je 1907. Pio X. naredio ordinarijima u Italiji da osnuju »biskupijsko povjerenstvo« koje će vrjednovati kulturna dobra, bdjeti nad njihovim čuvanjem te ispitivati nacрте o restauraciji i novoj izradi.¹⁸

Briga Crkve da ono što je određeno za bogoslužje ima neospornu umjetničku vrijednost vidljiva je u naputcima o sakralnoj glazbi koje je izdao Pio X. 22. studenoga 1903. godine.¹⁹ Potom je enciklika *Mediator Dei* (1947.) Pija XII. istaknula potrebu bdjenja nad sakralnom prikladnošću rukotvorina kojima će se urediti crkve.²⁰

Kao posljedica toga, i Zakonik kanonskoga prava iz 1917. u kanonu 1522. upraviteljima crkvenih dobara nalaže da uredе točan i iscrpan inventar nekretnina, dragocjenih pokretnina i drugih stvari s njihovim opisom i procjenom. Trebala su biti načinjena dva primjerka inventara, od kojih je jedan trebalo čuvati u arhivu uprave, a drugi u arhivu biskupijske kurije. U objema je primjercima trebalo zabilježiti bilo koju promjenu koja se dogodila na baštini.²¹

¹⁸ Usp. *Lettera circolare dell'Em.mo Card. Merry del Val per l'istituzione dei Commissariati diocesani per i monumenti custoditi dal Clero*, 10 dicembre 1907, n. 27114, [= *Okružnica uzoritoga gospodina kardinala Merrya del Val za ustanovu biskupijskih povjerenstava za spomenike koje čuvaju klerici*, 10. prosinca 1907., br. 27114] u: FALLANI, G. (prir.), *Tutela e conservazione*, str. 182-184. Glede crkvenoga zakonodavstva o sakralnoj umjetnosti usp. iscrpnu antologiju u: CONSTANTINI, C., *La legislazione ecclesiastica*, str. 359-447.

¹⁹ Usp. *Motu Proprio Tra le solitudini*, 22 studenoga 1903., u: *Pii X Pontificis Maximi Acta*, vol. I, Romae ex Typographia Vaticana 1905., str. 75; CONSTANTINI, C., *La legislazione ecclesiastica*, str. 382s.

²⁰ Usp. *Acta Apostolicae Sedis* (= AAS) 39 (1947.) 590s.

²¹ »Antequam administratores [...] suum munus ineant [...] 2º Fiat accuratum ac distinctum inventarium, ab omnibus subscribendum, rerum immobilium, rerum mobilium pretiosarum aliarumque cum descriptione atque aestimatione earumdem; vel factum antea inventarium acceptetur, adnotatis rebus quae interim amissae vel acquisitae fuerint; 3º Huius inventarii alterum exemplar conservetur in tabulario administrationis, alterum in archivio Curiae; et in utroque quaelibet immutatio adnotetur, quam patrimonium subire contingat« (CIC, 1917, can. 1522).

Od značajne važnosti za očuvanje i vrjednovanje umjetničke i kulturne sakralne baštine bile su okružnice državnoga tajnika, kardinala Gasparrija, od 15. travnja 1923., br. 16605, i od 1. rujna 1924., br. 34215.²² Ovom posljednjom, koja je bila upravljena ordinarijima u Italiji, obznanjuje se da je u Rimu, pri Papinskome državnom tajništvu, utemeljena »neka vrsta Središnjega povjerenstva za sakralnu umjetnost u čitavoj Italiji«, s ciljem da posvuda održi, putem svoga upravnoga, nadzornoga i promidžbenoga djelovanja, u suradnji s biskupijskim (ili međubiskupijskim, ili pokrajinskim) povjerenstvima, živ i djelatan smisao za kršćansku umjetnost, te da promiče pravilno čuvanje i povećavanje umjetničke baštine Crkve.

Druge odredbe i naputci doneseni su, s jednakim ciljem, u okružnicama istoga Državnog tajništva od 3. listopada 1923., br. 22352²³ te od 1. prosinca 1925., br. 49158,²⁴ koje iznose papinske uredbе glede sakralne umjetnosti. Isto tako treba spomenuti okružnice Svete saborske kongregacije od 10. kolovoza 1928., zatim od 20. lipnja 1929.²⁵ te od 24. svibnja 1939.²⁶

Okružnicom od 11. travnja 1971. Kongregacija za kler propisuje obvezu uređivanja inventara za liturgijske građevine i predmete od umjetničke ili povijesne vrijednosti koji su u njima prisutni.²⁷

Sadašnji Zakonik kanonskoga prava iz 1983., u kanonu 1283, br. 2-3, potvrđuje odredbu Zakonika iz 1917., dodajući među dobra koja trebaju ući u inventar i sva ona pokretna dobra koja su na bilo koji način povezana s kulturnim dobrima.²⁸

²² FALLANI, G. (prir.), *Tutela e conservazione*, str. 184-194.

²³ Usp. Okružnica talijanskim biskupima *Circa l'impianto dell'illuminazione elettrica nelle Chiese [= O električnomu osvjetljavanju crkava]*, u: Tajni vatikanski arhiv, Fond *Archivio della Segreteria di Stato*, rubr. 52, 1923.

²⁴ Usp. CONSTANTINI, C., *La legislazione ecclesiastica*, str. 425s.

²⁵ Usp. AAS 21 (1929.) 384-399.

²⁶ Usp. AAS 31 (1939.) 266-268.

²⁷ Usp. AAS 63 (1971.) 315-317.

²⁸ CIC kan. 1283: »*Antequam administratores suum munus ineant [...] 2º accuratum ac distinctum inventarium, ab ipsis subscribendum, rerum immobilium, rerum mobilium sive pretiosarum sive utcumque ad bona culturalia pertinentium aliarumve cum descriptione atque aestimatione aerundem redigatur, redactumque recognoscatur; 3º huius inventarii alterum exemplar conservetur in tabulario administrationis, alterum in archivio curiae; et in utroque quaelibet immutatio adnotetur, quam patrimonium subire contingat*«. Usp. također CCEO kan. 252-261.

Kao sažetak se može reći da je Crkva bila među prvim javnim ustanovama koje su svojim zakonima uredile stvaranje, čuvanje i vrjednovanje umjetničke baštine, stavljene na službu vlastitomu poslanju.

2. Inventarizacija-katalogizacija: opće perspektive

Inventarizacija-katalogizacija zahtijeva ponajprije objašnjenje terminologije u skladu s crkvenom misli. Stoga je potrebno razmotriti pojam, predmet, metodu i ciljeve inventarizacije-katalogizacije.

2.1. Pojam

Najprije treba istaknuti razliku između pojma inventarizacije i pojma katalogizacije. Ova dva posla, premda su povezana i premda se međusobno upotpunjuju, obično imaju različite ciljeve i metodologije, budući da su nerazdvojni dijelovi jedinstvena čina upoznavanja i jednoga jedincatog područja općih interesa.

Inventarizacija je osnovna djelatnost glede upoznavanja. Može se definirati kao »matična popisna« djelatnost, zbog sustava popisivanja čija obilježja nisu određena samim dobrima. Katalogizacija pak uzima u obzir dobro u njegovoj složenosti i s ciljevima koji proizlaze iz njega samoga. Ona je trenutak dubljega upoznavanja s predmetom, razmatrana u njegovu kontekstu, značenju i vrijednosti.

Katalogizacija je, dakle, zreo ishod čina upoznavanja, dok inventarizacija predstavlja njegovu neizostavnu prethodnu fazu. Budući da je riječ o jedinstvenu procesu koji traje, okružnica se, upućujući na predmet, metodu i ciljeve, koristi spojenim izrazom *inventarizacija-katalogizacija*. Imajući na umu narav *sui generis* povijesno-umjetničke baštine, proizlazi da nije nužna samo inventarizacija, nego i katalogizacija. Ta dobra zapravo po svojoj naravi imaju kulturalnu, društvenu i religioznu važnost, tako da ih se ne može primjereno upoznati, zaštititi i vrjednovati samo na temelju popisa. Ipak, različite prilike u pojedinim crkvama ne dopuštaju jedinstvena rješenja, kao ni kratke rokove za obradu podataka.

2.2. Predmet

Materijalni predmet inventarizacije-katalogizacije jest kulturno dobro vjerskoga obilježja kao djelo ljudskih ruku, to jest kao vidljivo, mjerljivo i propadljivo djelo koje je proizveo čovjek. Takvo djelo ima i dragocjenu dimenziju religioznoga predstavljanja te kao takvo poprima vrijednost crkvenoga kulturnog dobra.

U ovu definiciju nisu uključena »ambijentalna dobra«, to jest predmeti koje nije proizveo čovjek, te skup »nematerijalnih kulturnih dobara«, kao što su jezik, običaji, mitovi, modeli ponašanja.

Tipološki se materijalna dobra na koja se odnosi inventarizacija-katalogizacija, dijele na »nepokretna dobra« (kao što su bogoslužne građevine i njihove prateće prostorije, samostani i redovničke kuće, biskupske kurije i župni dvorovi, zgrade za odgojnu i karitativnu djelatnost i dr.) i na »pokretna dobra« (kao što su slike, kipovi, liturgijski predmeti, namještaj, ruho, glazbala i drugo«. Ostala dobra (uključujući arhivsku građu i knjige), koja je svakako poželjno imati na umu, zbog njihove antropološke, kulturne i ambijentalne vrijednosti, predmet su različite metodologije istraživanja i upoznavanja.

Formalni predmet inventarizacije-katalogizacije jest uređena i sustavna zbirka podataka o tim crkvenim dobrima. Već početna faza istraživanja podataka koja se sastoji od strogoga dokumentiranja, popisivanja kulturnih dobara i uređivanja njihova općeg inventara (tj. nominalnoga popisa) uključuje brižljivo vrjednovanje i odabir. Doista, čitav proces inventarizacije-katalogizacije nije tek čin pukoga nabiranja, nego promišljen odabir podataka na osnovi osobita ideološkoga i epistemološkoga polazišnog okvira. Uostalom, već u samome rasporedu podataka koje se istražuje mora biti prisutna zrela nakana da se u obzir uzme povijesno-umjetnička i osobita crkvena vrijednost dobara, njihovo kontekstualno jedinstvo, pravna pripadnost, materijalno stanje, s ciljem da se rad na utvrđivanju uskladi s crkvenim osjećajem (*sensus ecclesiae*).

2.3. Metoda

Metoda rada na inventarizaciji-katalogizaciji u biti se može svesti na metodu povijesno-umjetničkih znanosti. On se može podijeliti u tri faze: a) *heurističku fazu* ili faza popisivanja kulturnih dobara, koja završava stvaranjem *općeg a) inventara*; b) *analitičku fazu* ili fazu unošenja podataka na kartice s opisom pojedinih

kulturnih dobara, koja završava stvaranjem *kartice* s različitim sadržajima; c) *fazu sinteze* ili uređivanja kartica, koja završava poželjnom izradom *kataloga* u punome smislu riječi.

Svaka od ovih faza nosi sa sobom osobite i osjetljive probleme koji se mogu prevladati pomoću stroge dosljednosti postupka, uhodane izvedbe i zdravim razumom. Bitno je svakako da čitav postupak ne zaboravi ciljeve radi kojih se provodi: kao neposredni cilj izrada inventara i kataloga (materijalni cilj) te očuvanje i uživanje dobara kao konačni cilj (formalni cilj).

Sustav inventarizacije-katalogizacije može se postaviti tako da se vodi računa o osobitim potrebama upravljanja inventarom/katalogom, tako da se svi elementi koji su predviđeni za cjelovitu karticu ne moraju naći na karticama; primjerice, kartice za policiju, za turističku uporabu, za opću promidžbu, didaktičku uporabu, neposredan uvid i dr. Ipak je poželjno da se podatci iz različitih sustava međusobno objedine, tako da se ne mora ponavljati postupak inventarizacije-katalogizacije za svaku skupinu korisnika posebno, pri čemu se nepotrebno rasipaju sredstva, produžuju rokovi za izvršenje, opada kakvoća rezultata te se otežava kruženje i interakcija podataka.

Za inventar-katalog može poslužiti kako papir tako i informatička pomagala, već prema različitim potrebama i prilikama. U trenutku kada informatizacija poprima veliku važnost valja uglavnom dati prednost informatičkim pomagalima, premda ne treba zapostaviti pomagala od papira. Razvoj inventarizacije-katalogizacije na informatičkim pomagalima ne smije međutim biti izlikom za uklanjanje ili uništenje bilo kojega dokumenta na papiru, osim ako to izričito ne predviđa Zakonik kanonskoga prava.²⁹

2.4. Ciljevi

Ciljevi inventarizacije-katalogizacije su mnogostruki i od iznimne važnosti. U osnovi se mogu svesti na tri cilja: upoznavanje, očuvanje i vrjednovanje povijesno-umjetničke baštine u skladu s kulturnim i crkvenim mjerilima.

2.4.1. Upoznavanje

Temeljni cilj inventarizacije-katalogizacije jest upoznavanje povijesno-umjetničke baštine u pojedinim predmetima, u njihovu

²⁹ Usp. CIC kan. 489, § 2, koji govori o posebno osjetljivim dokumentima koji se odnose na kaznene parnice u pitanju ćudoređa.

cjelovitu jedinstvu, u složenosti odnosa između različitih predmeta od kojih se ta baština sastoji, u njezinu nužnu odnosu prema povijesti i dotičnomu području. Tek unutar tih sustava postojeća dobra dobivaju značenje i vrijednost. Budući da je usmjerena na upoznavanje dotičnih predmeta kao kulturnog dobra, inventarizacija-katalogizacija je proces progresivna kontekstualnog upoznavanja predmeta. Završna faza dovodi do istraživačkoga upoznavanja, kako dobra i njegova konteksta na interdisciplinarni način, tako i njegova fizičkoga, pravno-administrativnoga i sigurnosnoga stanja. Sve to radi bilježenja različitih promjena kojima je podvrgnuto svako kulturno dobro, te radi pružanja dokumentacijske potpore kada dođe do zahtjeva za bilo koji zahvat.

Djelatnost koja proizlazi iz te svrhe razvija jasan niz spoznaja koji valja urediti prema točno određenoj metodologiji. Takav sustav dopušta ostvarenje složenih i uzajamno povezanih ciljeva koji su od temeljne važnosti za bilo koji pristup povijesno-umjetničkoj baštini. Inventarizaciji-katalogizaciji stoga treba priznati i ulogu pokretača, čija je svrha bolje poznavanje dotičnoga područja i dobara koja su na njemu prisutna. To je moguće ako se utvrde geomorfološka, gospodarsko-ustrojbeni i povijesno-kulturna obilježja koja određuju složen identitet toga područja.

U vezi s tim neki su narodi već odavna razvili duboku svijest i prikladna pravna sredstva, kako bi zadovoljili gore navedene zahtjeve, dok su drugi tek u novije vrijeme krenuli tim putem.

2.4.2. Čuvanje i zaštita

Čuvanje i zaštita očituju se u pravnoj zaštiti i materijalnoj konzervaciji. To se ne ostvaruje samo pravnim i administrativnim zahvatima koji su usmjereni na puko registriranje predmeta uređivanjem inventaru, ma koliko oni bili dragocjeni. Njihova se djelotvornost mjeri poglavito sposobnošću da budu korisni za stvaranje kataloga kao sredstva upoznavanja, namijenjena za programiranje i planiranje mnogovrsnih zahvata. U tome se smislu može prići restauraciji, konzervaciji, zaštiti, preventivnu djelovanju (protiv krađe i oštećenja), te sveobuhvatnu upravljanju dobrima koja se nalaze na određenome području.

U crkvenome kontekstu svaki zahvat u svrhu očuvanja ne može zaobići bogoslužnu, katehetsku, karitativnu i kulturnu vrijednost povijesno-umjetničke baštine. U duhu (*mens*) Crkve prvenstvo pripada sadržaju, budući da su dobra u funkciji pastoralnoga poslanja i kao takva se moraju pojaviti u inventarnim i

kataloškim pregledima. Zauzimajući se neprestano za čuvanje i zaštitu, Crkva iz naraštaja u naraštaj stvara i učvršćuje vezu između vjernika i crkvenih povijesno-umjetničkih izraza. Ovi odražavaju pripadnost zajednice vlastitom kraju, crkvenomu životu, vjerskim predajama. Svijest o toj vezi djeluje kao djelotvoran lijek protiv propadanja i oštećivanja spomenika i predmeta koji se tu nalaze.

S crkvenoga stanovišta, čuvanje i zaštita, usmjereni prema sastavljanju inventara-kataloga, mora očitovati uporabu dobra, s ciljem da se brani njegovo vjersko svojstvo. S tehničkoga stanovišta, čuvanje i zaštita pretpostavljaju prethodno poznavanje osobitosti dobra i njegova povijesnog konteksta, kako bi se stvorile pretpostavke za kasnije nadziranje i potaknuli zahvati. S administrativnoga stanovišta, ono zahtijeva jasnoću glede vlasništva, katastarsko obnavljanje podataka, regulaciju načina korištenja, ustroj upravljanja. Sa stanovišta sigurnosti ona predviđa uređivanje kartoteke koja odgovara potrebama odgovorne ustanove i organa policije koji su odgovorni za to područje.

2.4.3. *Vrjednovanje*

Vrjednovanje se pokazuje potrebnim u svakoj fazi inventarizacije-katalogizacije te određuje njezine ciljeve, načine i sadržaje. Ta je djelatnost vrlo razgranata i složena. Pomoću inventara-kataloga i pomoću onoga što se njegovim proširenim korištenjem može postići, moguće je stvoriti svijest o poštovanju i korištenju dobara u njihovu crkvenome, kulturnome, društvenome, povijesnome i umjetničkome identitetu. Inventar-katalog, drugim riječima, mora dovesti u odnos osobe i crkvena kulturna dobra, prisutna u velikim gradskim sredinama, u seoskim sredinama i u muzejskim prostorima. Ta uloga ima osobitu važnost, kako bi se dublje moglo ući u značenje i vrijednost dobara putem sustavne analize, koja je u stanju nanovo objediniti i uspostaviti životnu vezu između pojedinoga umjetničkog djela i konteksta kojemu ono pripada.

Na crkvenome polju vrjednovanje se može prevesti kao isticanje oblika vezanih uz pojedine kulturne i religiozne identitete, koji su se učvrstili u različitim partikularnim Crkvama. Bolje poznavanje i utvrđivanje danosti koje su plod djelovanja raznih crkvenih zajednica (bogoslužni prostori, samostani i redovničke kuće; hodočasnički putovi i prihvatilišta; djela ljubavi koja su ostvarile bratovštine i druge udruge; kulturne ustanove, knjižnice, arhivi i muzeji; promjene na određenome području zbog djelovanja vjer-

skih ustanova i dr.) omogućuje nam iznijeti na vidjelo djelo inkulturacije i asimilacije koje je započelo od samih početaka kršćanstva.³⁰

I pojedinačno promatranje nekoga dobra u kontekstualnoj složenosti te pristup tim podacima mogu se pospješiti pomoću informatičkih sredstava. Putem njih moguće je povezivanje sa sve većim brojem osoba, moguće im je dati podatke o dobrima, ali i o njihovu uništavanju zbog prirodnih nepogoda i ratnih događanja. To je jedan od načina za senzibilizaciju svijesti, za promicanje strategija djelovanja te, u skladu s tim, jedan od načina vrjednovanja kulturnih dobara.

Osim toga, ne smije se zaboraviti da mnoga nastojanja oko vrjednovanja otvaraju prigodu za zapošljavanje te otvaraju prostor organiziranim oblicima profesionalnoga dragovoljaštva, u što se moraju osjećati uključanima i crkvene ustanove.

3. Inventarizacija: prva razina upoznavanja

Inventarizacija je prvi korak u upoznavanju, zaštiti i vrjednovanju povijesno-umjetničke baštine neke crkvene zajednice. Taj zahvat, zapravo, s jedne strane priječi da se ta baština rasprši, jer daje materijalno uporište pomoću kojega se baština čuva u sjećanju, a s druge strane bilježi njezin kasniji razvoj, promjene, nestanke i nabave. Stoga inventarizacija pospješuje susret crkvene zajednice s vlastitom kulturnom baštinom, postajući tako poticaj da ju se upozna, zaštititi, da se njome koristi i da ju se obogaćuje. Zaštita, očuvanje, održavanje, vrjednovanje i povećavanje povijesno-umjetničke baštine jesu dakle vidovi koji su usko povezani s inventarizacijom, budući da je pretpostavljaju.

3.1. Vrijednost povijesno-umjetničke baštine

Da bi izvršila svoje pastoralno poslanje, Crkva je dužna održavati povijesno-umjetničku baštinu u njezinoj izvornoj ulozi, koja je nerazrješivo povezana s naviještanjem vjere i služenjem sveobuhvatnomu promicanju čovjeka. Time je istaknuta posebna dimenzija kulturnoga dobra vjerskoga obilježja, koje pretho-

³⁰ Ne nedostaje primjeren poticaj na izvršenje takva zahvata, ako imamo na umu ono što kaže Ivan Pavao II. u apostolskome pismu *Tertio Millennio adveniente* (10. studenoga 1994.) o perspektivama za Veliki jubilej 2000., u: AAS 87 (1995.) 5-41.

di uporabama kojima će biti namijenjeno. Umjetničko blago koje je Crkva naslijedila valja čuvati, jer ono je »poput vanjskoga ruha i materijalnoga znaka nadnaravnoga života Crkve«. ³¹

Snagom svoje pastoralne vrijednosti povijesno-umjetnička baština usredotočena je na animiranje Božjega naroda. Služi za odgoj u vjeri i za rast osjećaja pripadnosti vjernikâ vlastitoj zajednici. U mnogim slučajevima ona je izraz želja, darovitosti, žrtava i povrh svega pobožnosti osoba svih društvenih slojeva, koje se prepoznaju u vjeri. Umjetničko blago kršćanskoga nadahnuća služi na čast određenomu kraju i tvori duhovno nasljeđe za buduće naraštaje. Ono je priznato kao prvenstveno sredstvo inkulturacije vjere u suvremeni svijet, jer put ljepote otvara duboke dimenzije duha, a put umjetnosti kršćanskoga nadahnuća poučava i vjernike i one koji ne vjeruju. Osobito u ozračju slavljenja božanskih otajstava kulturna dobra pridonose otvaranju ljudskoga duha Bogu, te svojim dostojanstvom, uresom i ljepotom ističu znakove i simbole duhovnih stvarnosti. ³²

Kada je riječ o društvenome značenju, povijesno-umjetnička baština predstavlja osobito sredstvo okupljanja. Ono je izvor civilizacije, jer pokreće procese preobrazbe okruženja po mjeri čovjeka, u pojedinim naraštajima održava spomen vlastite prošlosti, nudi mogućnost da se vlastita djela predaju potomcima. U njoj suvremeno društvo prepoznaje konkretnu i nepomućenu sliku vlastitoga povijesnog i društvenoga identiteta. Raspadu kulturnoga jedinstva u tolikim društvima suvremenoga svijeta, zbog ideološke i etničke razmrvljenosti može se za protutežu postaviti otkriće vlastite prošlosti, zajedničkih korijena, povijesne zbilje, kulturnoga sjećanja, čiji je izraz povijesno-umjetnička baština. Inventarizacija, dakle, promiče uočavanje društvenoga značenja kulturnoga dobra, ističući potrebu za njegovom zaštitom i »globalnim« korištenjem.

³¹ *Circolare della Segreteria di Stato di Sua Santità ai Rev.mi Ordinari d'Italia*, 1° settembre 1924, n. 34215 [= *Okružnica Papinskoga državnoga tajništva talijanskim ordinarijima*, 1. rujna 1924., br. 34215], u: FALLANI, G. (priř.), *Tutela e conservazione*, str. 192.

³² Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Konstitucija Sacrosanctum Concilium*, br. 122, u: SACROSANCTUM OECUMENICUM CONCILIVM VATICANVM II, *Constitutiones, Decreta, Declarationes*, str. 56.

Budući da su crkvena kulturna dobra važna poglavito u svojoj cjelini, a ne samo u svojoj individualnosti i materijalnosti, presudnu važnost poprima pozornost za crkveni kontekst. Crkvena kulturna dobra, u svim svojim izričajima, osobita su svjedočanstva »Predaje«, tj. djelovanja kojim Crkva, vođena Duhom Svetim, donosi Evanđelje »narodima«. Ona se prepoznaju kao »dobra«, ako su namijenjena promicanju čovjeka i evangelizaciji.

U tim dobrima se očituje pastoralno djelovanje Crkve, ostvarujući kontinuitet i smjer budućnosti crkvenoga života. Ona u kulturnome i duhovnome smislu imaju značenje u okviru kršćanske zajednice koja ih je proizvela, te ukoliko su ponuđena na korištenja onima koji s njima dođu u dodir. Kao posljedica toga, ne mogu se razmatrati odvojeno od cjeline kojoj pripadaju te moraju biti podređena poslanju Crkve. Stoga inventarizacija mora ustanoviti njihov kontekst tako da istakne njihovu odnosnu narav te duhovno nadahnuće čiji su vidljivi znakovi.

Važnost konteksta za crkvena kulturalna dobra uključuje dakle potrebu njihova očuvanja, koliko je to moguće, na mjestima njihova podrijetla i unutar izvornoga smještaja. Ipak, osnovna zadaća njihove zaštite i sigurnosni razlozi mogu opravdati preseljenje djelu iz njihovoga izvornoga konteksta. U tome smislu neka se pažljivo razmotri postupno širenje ustanove crkvenih muzeja krajevnoga značaja, koja je prikladna s mnogih stanovišta, pri čemu valja voditi računa o potrebi da se, koliko je moguće, sačuva izvorna veza između dobra, mjesta podrijetla i zajednice vjernika. Riječ je zapravo o životnome odnosu koji se teško može nadoknaditi pohranjivanjem u muzeje kršćanskih svjedočanstava prisutnih na određenomu području. U tu svrhu »razgranati muzej«³³, čuvanje u izvornome ozračju predmeta koji se više ne koriste, krajevna središta za obradu podataka, rješenja su koja usklađuju mnogostruke i katkada raznorodne kontekstualne i konzervacijske zahtjeve.

Neizostavno kontekstualno prepoznavanje dobara olakšava rekonstrukciju povijesnoga i društvenoga ozračja, kulturne i religiozne slojevitosti, poznavanje materijala i izvedbenih tehnika. Taj spoznajni proces objedinjuje sve što može pomoći jasnu i dinamičkomu razumijevanju povijesnih i umjetničkih djela. U

³³ Izrazom »razgranati muzej« želi se označiti usklađeni skup dobara na određenome području na takav način da pojedini spomenici i predmeti, ostajući na svome izvornome mjestu, predstavljaju jedinstvenu muzejsku cjelinu.

tome smislu, širenje sustava informatičke inventarizacije, dok s jedne strane olakšava korisnicima poznavanje dobra, s druge bi strane moglo umanjiti osebujnost korištenja *in loco*. Zahtjev da se omogući pristup dobrima kao izrazu kulture dotičnoga područja može biti zadovoljen vrjednovanjem predmeta na licu mjesta, organiziranjem izložaba, izradom informatičkih predodžanja, odnosno vizualizacije.

3.3. **Prepoznavanje predmeta**

Prethodna razmatranja iznose na vidjelo važnost inventarizacije kao sredstva očuvanja djela u njegovoj jedinstvenosti, u njegovu crkvenome i krajevnome kontekstu, u njegovoj duhovnoj životnosti. Posao prepoznavanja uz pomoć inventarizacije zahtijeva dakle pomno planiranje zahvatu, koje po mogućnosti uključuje dogovor između različitih zainteresiranih crkvenih i građanskih ustanova, budući da je u mnogim slučajevima goleme povijesno-umjetnička baština Crkve ujedno postala dragocjenom baštinom pojedinih naroda. Ta usklađenost mora biti usmjerena prema razumnu korištenju raspoloživih sredstava, prema međusobnoj integraciji inventarizacijskih sustava, pravnoj zaštiti podataka te prema uređivanju mogućnosti pristupa .

Zajedničke usmjerenosti koje proizlaze iz te suradnje mogu pospješiti upravljanje povijesno-umjetničkom baštinom te na primjeren način usmjerivati zahvate institucionalno mjerodavnih crkvenih i građanskih tijela. U razradi tih usmjerenosti valja imati na umu društvene i pastoralne zahtjeve. Poštujući kulturnu i vjersku svrhu dobara mogu se programirati raznovrsne djelatnosti u vezi s očuvanjem i s potpunim uživanjem dobara koja imaju povijesno-umjetničko oznaku, vodeći brigu o raznim funkcijama koje ih obilježavaju.

U osobitim prilikama, tamo gdje državna tijela nisu u stanju pokrenuti programe koji bi promicali poznavanje kulturne baštine, Crkva može s pravom - u skladu sa svojom tradicijom - biti promicateljicom. Ona dakle može postati subjekt od kojega polaze inicijative koje će, počevši od inventarizacije, biti u stanju pokazati veze između materijalne i vjerske kulture, kao živ izraz duhovnosti koja obilježava različite narode.

U slučaju da zatim dođe do suradnje između crkvenih i građanskih vlasti glede sastavljanja krajevnih inventara, bilo bi olakšano cjelovito kruženje podataka koji se odnose na povijesno-umjetničku crkvenu baštinu. Podatci skupljeni po istome ključu

i sređeni u arhivima, osobito ako su telematizirani, moći će zapravo činiti »banku podataka« koja će biti korisna za različite svrhe, te će se njima moći poslužiti u jednome ili u više mjesta, povezanih i upravljanih na odgovarajući način.

Širenje podataka na svjetskoj razini predstavlja izazov našega vremena. U današnjemu kontekstu globalizacije tehnologija je kadra osigurati sredstva pomoću kojih se uspješno može prihvatiti takav izazov. No, važno je doći do stvaranja sporazumnih protokola koji će obvezati crkvena i građanska tijela (na različitim pokrajinskim, nacionalnim, međunarodnim razinama) na suradnju, na planiranje i ostvarivanje zajedničkih projekata, u potpunosti poštujući različite ciljeve i mjerodavnosti.³⁴ Globalizaciju se ne može svesti samo na puku ekonomsku činjenicu koja dovodi u opasnost da se još više zapostave najsiromašniji. Ona mora stvoriti novu civilizaciju u kojoj će se, kontrolirano, lakše moći doći do podataka, kako bi se moglo koristiti povijesnim sjećanjem čitava čovječanstva.

3.4. **Opasnost od gubitka**

Kao što je pokazano u točki 1., tijekom svoje dvotisućljetne povijesti Crkva nije samo skrbila o promicanju i stvaranju kulturnih dobara namijenjenih njezinu poslanju, nego se brinula i o njihovoj zaštiti, donoseći ponajprije odredbe koje su sprječavale nedopušteno i neovlašteno otuđivanje. U tome su smislu privremeni (*pro tempore*) upravitelji tih dobara, budući da su čuvari, a ne vlasnici baštine - koja je namijenjena zajednici vjernika - od pamtivijeka bili dužni skrbiti o izradi i upotpunjavanju inventara, u skladu s općim crkvenim pravilima te s odredbama partikularnih Crkava ili pojedinih crkvenih ustanova.

Opasnost od gubitka ipak i dalje prijeti baštini kulturnih dobara Crkve, kako u zemljama drevne, tako i novije evangelizacije. U prvima, zbog preustroja različitih ustanova te čestih promjena uporabne namjene, dolazi do otuđenja i premještanja djelu od povijesnoga i umjetničkoga značenja. U drugima pak ne postoje uvijek uvjeti za djelotvornu zaštitu, budući da je riječ o često nesigurnim prilikama i o uobičajenu siromaštvu raspoloživih sred-

³⁴ U vezi s tim usp. neke dokumente koje su izdale međunarodne organizacije u Europi, djelatne na području zaštite i promicanja kulturne baštine, kao što je primjerice Vijeće Europe, a koje su prihvatile mnoge zemlje: *Europska konvencija o zaštiti arhitektonske baštine* (Granada, Španjolska, 1985.); *Europska konvencija o zaštiti arheološke baštine* (La Valletta, Malta, 1992.).

stava. Kako bi se uklonila opasnost od gubitka, od presudne je važnosti »brižna i iscrpna« inventarizacija, jer ona – dok omogućuje analitičko prepoznavanje i vrjednovanje povijesno-umjetničke baštine - promiče usvajanje »kulture spomena«.

U naše je doba osobito crkvena kulturna baština izložena različitim opasnostima: raslojavanju tradicionalnih gradskih i seoskih zajednica, klimatskim poremećajima i oničišćenju atmosfere, nepromišljenu, a ponekad i zlonamjernu otuđenju, pritisku od strane tržišta starinama i sustavnim krađama, ratnim sukobima i čestim razvlašćivanjima, većim mogućnostima prijenosa kao posljedici otvaranja granica među mnogim zemljama te pomanjkanju sredstava i osoblja za čuvanje, nedostatnoj usklađenosti pravnih sustava.

U takvim je prilikama inventarizacija vrijedna preventivna mjera, znak civilizacije i sredstvo zaštite. Ona čuva od nedopuštenih postupaka na temelju službenoga dokumenta koji mogu privatno ili javno predočiti crkvene i građanske ustanove, kako mjesne, tako i nacionalne i međunarodne. Inventar, a osobito katalog, zapravo su sredstva od presudne važnosti za povratak ukradenih, izgubljenih ili nedopušteno otuđenih djelu policijskim putem. Bez dokumentiranoga priloga, popraćena fotografijom, uistinu je teško, ako ne i nemoguće, dokazati podrijetlo dotičnih djela, s ciljem njihova vraćanja zakonitim vlasnicima.

Na crkvenome polju inventarizacija je zadaća pojedinih partikularnih Crkava; koristi se smjernicama biskupskih konferencija, ako postoje, a odvija se prema odredbama Svete Stolice.

Osim toga, inventarizacija potiče zajednice na poštovanje zajedničkih dobara (kako onih iz prošlosti, tako i sadašnjih), odgajajući za osjećaj pripadnosti. U tome kontekstu i sredstva društvenoga priopćavanja mogu promicati nov pristup kulturnim dobrima, kako odgovornih pojedinaca, tako i zajednica.

3.5. Organizacija inventarizacije

Inventarizacija se može organizirati bilo pomoću papirnatih, bilo pomoću informatičkih pomagala, koja se međusobno ne isključuju. Budući da informatizacija oblikuje suvremene kulturne sustave, dobro je - gdje je to moguće - koristiti se i tim suvremenim tehnologijama, s ciljem da se načini prilagodljivija kartoteka, pogodnija za korištenje i jednostavno povezuje s drugim sustavima.

U organizaciji inventarizacije od presudne je važnosti regulacija pristupa podacima, jer se svi podatci ne trebaju staviti na

raspolaganje svakomu, zbog očitih razloga sigurnosti povijesno-umjetničke baštine. Stoga treba razlikovati potpun inventar (na karticama ili informatički) od eventualnoga inventara puštenoga u informatičke mreže. Osim toga, i podatci u mrežama moraju biti dostupni pod različitim uvjetima i postupno, pri čemu se treba koristiti različitim pristupnim kodovima.

Pri izradi inventarskih kartica dobro je koristiti se metodologijama koje se koriste na nacionalnoj i međunarodnoj razini. U izradi se može krenuti od osnovne organizacije, koja započinje karticom s najbitnijim podacima, te se nastavlja s izradom pomnije razrađene kartice koja vodi k skupljanju i nošenju više podataka. Nužno je dakle ustrojiti inventarizacijski rad tako da dopušta daljnji razvoj i povezivost u veće cjeline.

Inventar treba biti čuvan na prikladnu i sigurnu mjestu. Može se razmišljati o ostvarivanju središnje jedinice i perifernih jedinica, već prema različitim općim i mjesnim potrebama.

Za izradu kartica valja zaposliti, koliko je to moguće, primjereno stručno osoblje. Odgovorni moraju razumjeti ciljeve inventara, organizacijske postupke, regulaciju pristupa. Potrebno je da pojedini djelatnici znaju izrađivati kartice (na papiru ili računalu), skupljajući podatke i umećući ih u njih. Stoga se pri ustroju inventara partikularne Crkve može zatražiti pomoć stručnih vanjskih savjetnika, kako bi se dobile bitne smjernice za one koji će konkretno obavljati posao.

4. Katalogizacija: dublja razina upoznavanja

Inventarizacija slijedi nakon katalogizacije i predstavlja njezin daljnji razvoj. I ona se može izvesti na papirnatim, informatičkim ili mješovitim pomagalima. U vezi s tim, kada se oblikuju kartice, potrebno je utvrditi izjednačene kriterije i terminologije, kako bi se moglo ostvariti uređenje na međusobno povezan način.

Od poglavite je važnosti uređenje katalogrfske kartice. Treba je urediti kao prilagodljivo ustrojstvo, prikladno za skupljanje podataka prema različitim razinama mjerodavnosti, omogućujući - nakon njegova prvog registriranja putem kataloga - kasniju dublju obradu. Stoga mora postojati mogućnost da se početnoj kartici naknadno dodaju ostali podatci. Osobito je neizostavan registar s fotografijama, a poželjno je i kontekstualno kartografsko uspoređivanje.

Katalogizacija pomoću kartica, koju smo naslijedili iz prošlih vremena, nije izgubila svoju vrijednost i u nekim slučajevima i dalje ostaje jedini mogući oblik skupljanja podataka, osobito tamo gdje su ograničene ekonomske mogućnosti. Ipak, katalogizacija ostvarena isključivo na papirnatim karticama predstavlja različita ograničenja, kako zbog prekomjerne veličine prostora koji je potreban za čuvanje kartica, tako i zbog teškoga širenja podataka o katalogiziranim dobrima. Stoga je poželjno promicati uporabu informatičkih pomagala, usporedo s tradicionalnim sustavom na papirnatim karticama. Informatizacija zapravo omogućuje brz pristup podacima, omogućujući djelotvornije zahvate u svrhu zaštite i povratka dobara. Ova nastojanja od osobita su značenja za crkvenu povijesno-umjetničku baštinu, bilo da se koristi, te je kao takva izloženiya krađama i oštećenjima, bilo da se ne koristi, jer je kao takva često pohranjena na mjestima s otežanim pristupom.

Kada je riječ o crkvenim kulturnim dobrima, eventualna informatička katalogizacija mora odgovarati određenim kriterijima: prilagoditi se različitim mjesnim kontekstima te se istodobno uklopiti u šire, međusobno povezane programe; olakšati pristup podacima od crkvenoga interesa, također prevladavajući ograničenja koja proizlaze iz necrkvenoga djelokruga; olakšati rekonstrukciju izvornoga konteksta i ponovnu vjersku kvalifikaciju raspršenih dobara; skupljanje podataka usmjeriti prema vrjednovanju dobra u njegovu vjerskom kontekstu; promicati korištenje djelima *in loco*, kako bi se izbjegla napast posve virtualnih pristupa.

S tehničkoga gledišta, informatizaciju treba postaviti tako da se vodi računa o razmjerima i vrsti određenoga kataloškog sustava. Mali katalog zahtijeva ograničena ulaganja za nabavu potrebne opreme i za osoblje koje treba uključiti u rad. Osim toga, njegovo oblikovanje nije tako složeno. Katalog velika opsega i značenja, naprotiv, traži puno veća ulaganja, kako u opremu tako i u osposobljavanje osoblja.

Svaki katalog ima svoja obilježja koja uvjetuju primjeren izbor *hardwarea* i *softwarea*, stupanj osposobljenosti osoblja, broj stručnjaka koje treba uključiti u projekt i metodologiju koju valja primijeniti. Nadalje, budući da su informatički sustavi povezani u mrežu, poželjno je planiranje široka spektra, što se ostvaruje suradnjom crkvenih i građanskih ustanova, a s ciljem zajedničke i djelotvornije organizacije, interakcije i korištenja skupljene građe.

Što se tiče osiguravanja financijskih sredstava dobro je prisjetiti se da u mnogim slučajevima javna sredstva mogu poprimiti oblik nepovratnih doprinosa za projekte od kulturne, ambijentalne, turističke vrijednosti i dr. Osim toga, neke nacionalne i međunarodne ustanove, u okvirima svoje politike prema kulturi, izrađuju programe informatičke katalogizacije građâ koje su smještene na međusobno veoma udaljenim područjima. Stoga je prikladno da partikularne Crkve i biskupske konferencije promiču sporazume s takvim ustanovama, kako bi pristupile projektima koji žele pospješiti objedinjavanje podataka i pružanje ekonomske pomoći. Nakon pozorna vrjednovanja korisnosti i prikladnosti, mogu se uputiti zahtjevi za financijsku pomoć i privatnim ustanovama.

U svakoj vrsti sporazuma uvijek je nužno izbjegavati svaku neprilichnu komercijalizaciju, jasno odrediti način na koji će se oblikovati kartice, pravno urediti vlasništvo nad skupljenim podacima, regulirati korištenje informacijama.

Kako bi se olakšala i proširila mogućnost pristupa katalogu, mogu se uspostaviti veze putem *interneta*. U tome slučaju potrebno je jasno razlučiti i nadzirati podatke koje se unosi te odrediti načine pristupa istima. Sustav *internet* ne zahtijeva velika ulaganja i otvoren je novim mogućnostima financiranja. Sve veća pouzdanost i raširenost toga sredstva omogućuje mu dostupnost svima koji posjeduju osnovna informatička znanja. Zahvaljujući *internetu*, korištenje katalogom može biti otvoreno širemu krugu istraživača i promicatelja, nadilazeći ideološke i religijske zapreke. Za širenje povjerljivih podataka ipak je prikladno koristiti mrežne sustave *intreneta*. Budući da je telematski sustav u neprestanu i brzu porastu, mjerodavne crkvene vlasti bi, koliko je to moguće, trebale istražiti načine za moguća ulaganja u to područje. Informatički procesi zapravo predstavljaju nove, proširene granice komuniciranja te ih stoga valja smatrati osobito prikladnim sredstvom da se očuva i budućim naraštajima prenese ono što je kršćanstvo stvorilo na području kulturnih dobara.

4.2.

Kriteriji katalogizacije

U procesu katalogizacije od velike je važnosti *analitička faza*, koja završava sastavljanjem katalogrfske kartice u pravome smislu riječi. Ona predstavlja središnju točku i određuje čitav zahvat. Kada je jednom sastavljena, kartica predstavlja »sintetički nalaz« koji je plod kritičkoga istraživanja kulturnoga dobra u

njegovu identitetu te je valja osmisliti kao obrazac koji će u skladnoj sintezi okupiti sve podatke morfološkoga, povijesno-kritičkoga, tehničkoga, administrativnoga i pravnoga reda, koji se odnose na katalogizirane stvari.

Pri izboru kartica dobro je koristiti se sustavima koji su već u uporabi na nacionalnoj i međunarodnoj razini, uvijek s ciljem lakšega protoka i upotpunjavanja podataka. U zemljama u razvoju, gdje još nisu razrađene djelotvorne katalografske metode, može se ravnati prema najrasprostranjenijim sustavima na međunarodnoj razini, pri čemu valja birati one koji su već provjereni te najkompatibilniji s drugim sustavima. Zahvaljujući djelovanju međunarodnih ustanova usklađuju se opća mjerila i kompatibilni sustavi katalogizacije.³⁵

Iz toga su se djelovanja, kada je riječ o utvrđivanju odgovarajućega obrasca kartice za različite vrste dobara, razvile metodologije koje omogućuju jednoliku i sustavnu organizaciju posebnih podataka. Te metodologije vode računa o potrebi za ponovnom uspostavom međusobne veze između djela te između djela i područja kojemu pripadaju. Podatke koje sadrži kartica nužno treba podijeliti u osnovne cjeline (polja), kako bi se omogućilo stvaranje analitičke kartoteke i eventualna informatička obrada.

Pri uređivanju kartice stoga je važno naznačiti granice između pojedinih polja i uspostaviti terminologiju. Glavna polja mogu se rasporediti ovako: predmet, materijal, dimenzije, mjesto, vlasništvo, stanje očuvanosti. Analitičko-sintetička kartica koja proizlazi iz toga mora postupno odgovoriti na sljedeće zahtjeve, s ciljem da se jasno identificira predmet i njegov kontekst:

a) dodijeliti predmetu »oznaku« koja može nedvojbeno dovesti do kulturnoga dobra o kojemu je riječ (brojčana oznaka ili kombinacija slova i brojeva);

³⁵ Osnovni dokumenti koje su izdale međunarodne ustanove za ovo posebno područje jesu sljedeći: ICOM, Documentation Committee CIDOC, *Working Standard for Archeological Heritage* iz 1992.; ICOM, Documentation Committee CIDOC, *Working Standard for Museum Objects* iz 1995.; VIJEĆE EUROPE, preporuka N.R. (95)3 *Relative à la coordination des Méthodes et des systèmes de documentation en matière de monuments historiques et d'édifices du patrimoine architectural* koju je Ministarsko vijeće usvojilo 11. siječnja 1995.; VIJEĆE EUROPE,, Doc. CC-PAT(98)23 *Core Data Standard for Archeological Monuments and Sites*. Posljednja dva dokumenta priređena su nakon razmatranja i poticaja s dvaju susreta koje je organiziralo Vijeće Europe o metodama inventarizacije i dokumentacije u Europi: *London-ski kolokvij* 1989. i *Nantski kolokvij* 1992. godine.

b) primjenjivati opću i utvrđenu terminologiju služeći se pojmovnicima;³⁶

c) identificirati kulturalno dobro (predmet, materijal, dimenzije, stanje očuvanosti);

d) navesti pravnu i mjesnu pripadnost kulturnoga dobra (biskupija, župa, pokrajina, općina, ustanova koja se njime koristi ili koja je njegov vlasnik, smještaj, podrijetlo, bilješke);

e) dati vizualan opis kulturnoga dobra (fotografija, skica, reljef, planimetrija);

f) ostaviti mogućnost za naknadne nadopune i dodatke (razdoblje, tvorac, povijesno-umjetnički i ikonografski opis, kritičko vrjednovanje, detaljni opisi, epigrafski prijepis, posebna bibliografija, restauratorski »klinički list«, registar zahvata u svrhu održavanja; podatci o izložbama i kongresima, podatci o sastavljaču kataloga);

g) sastaviti karticu tako da se korisnicima olakša čitanje i korištenje podacima;

h) smjestiti kartice na sigurno mjesto i u okruženje prikladno za njihovo čuvanje i korištenje;

i) izraditi katalog analitičke kartoteke (papirnatu ili informatičku naravi) kako bi se olakšalo pretraživanje;

j) pravno zaštititi korištenje i vlasništvo nad skupljenim podacima.

4.3. Kartografska dokumentacija

Povijesna kartografija tijekom vremena odražava sliku okruženja koje su stvorile različite zajednice. Ona time pruža bitnu dokumentaciju pomoću koje se istražuju i utvrđuju faze neprekinute preobrazbe područja u odnosu na različite zahtjeve, uključujući i duhovne, koji su čovjeka naveli na djelovanje, kako bi si prilagodio urbani i ambijentalni kontekst.

Osobito kada je riječ o povijesnim gradskim središtima te o starim crkvenim građevinskim kompleksima, valja pokrenuti istraživanja koja bi iznijela na vidjelo različite faze razvoja određenoga područja. Stoga se kao nadopuna katalogografskoj kartici

³⁶ Tek kao primjer navodimo *Thesaurus Multilingue del Corredo Ecclesiastico* na CD-Romu, koji su priredili Réseau Canadien d'Information (RCIP)-Canadian Heritage Information Network (CHIN), Ministère de la Culture et de la Communication - Sous-direction des études de la documentation et de l'inventaire (Francuska), Istituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione (Italija) te The Getty Information Institute (SAD).

može ponuditi kartografski pregled koji će dokumentirati stanje crkvenih dobara u njihovim povijesnim fazama.

Potreba za dubljim proučavanjem povijesnoga razdoblja gradskih i seoskih sredina, tamo gdje dobra vjerskoga značaja imaju važnu ulogu, pretpostavlja napore oko upoznavanja, očuvanja i vrjednovanja - u što je uključena i izdavačka djelatnost - povijesne kartografije koja se obično čuva u crkvenim arhivima (kurijske, kaptoli, samostani, redovničke kuće, bratovštine i drugdje).

Uz povijesnu kartografiju postoji suvremena kartografija, značajna za upoznavanje dobara u njegovim sadašnjim prilikama. Potpuna kontekstualizacija dobara i uspoređivanje podataka predstavljaju dakle osnovni uvjet bilo za poznavanje kako religiozne prakse, tako i povijesno-kulturnoga utjecaja povijesno-umjetničke baštine Crkve, bilo za osiguravanje pravne pripadnosti.

I za taj niz podataka važno je utvrditi metodologije i *standarde* koji jamče primjereno raspolaganje podacima i dobivanje podataka. Prikladno je koristiti se kartografskim sustavima koji već postoje na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Fotografska dokumentacija

Fotografska dokumentacija sastavni je dio katalogizacije te stoga svaka kartica treba prikazati barem jednu fotografiju obrađena dobra. Osim toga, poželjan je i fotografski arhiv u kojemu će se djelo prikazati u pojedinostima: materijalno stanje, eventualni restauratorski zahvati, osobiti događaji povezani s djelom o kojemu je riječ. Brižljiva i potpuna fotografska dokumentacija zapravo je nezaobilazna pretpostavka za identifikaciju dobara, za njegovo povijesno-kritičko istraživanje, za povrat u slučaju krađe ili nedopuštena otuđenja.

Skupljanje i očuvanje fotografske građe stvorene u našem stoljeću također predstavljaju veliku zadaću, koja je od izvanredne važnosti, jer takva je dokumentacijska zbirka svjedočanstvo - ponekad i jedino - o preobrazbama koje su se dogodile. Stoga osobitu pozornost valja pridati primjerenu čuvanju fotografske dokumentacije iz prethodnih vremena te njezinu eventualnom unošenju u sustav suvremenih pomagala.

Danas multimedijalnost nudi razne mogućnosti i na području fotografije. Postojeći sustavi mogu također biti korišteni u didaktičke i popularizacijske svrhe, s ciljem informiranja i oblikovanja javnoga mnijenja. Stoga ne treba podcjenjivati doprinos tih

tehnoloških mogućnosti, kada je riječ o opremanju kataloga videozapisima.

Nedvojbeno je da slični postupci nisu ostvarivi u svim prilikama u kojima djeluje Crkva. Ipak, poznavanje mogućnosti i ograničenja novih tehnologija omogućuje izbjegavanje pogriješaka, propusta i beskorisnih međurješenja.

4.5. **Ustrojstvo kataloga**

Katalogske se kartice prema određenome redu smještaju u katalog, koji je spremnik čitava procesa prikupljanja i smještanja podataka u sustav. Svaki katalog mora razraditi vlastiti sustav funkcioniranja koji je kadar utvrditi metodologiju smještanja, upotpunjavanja, rukovanja i pristupa karticama.

Arhiviranja na karticama tradicionalno su se koristila uređenošću po topografskome ključu koja je bila u stanju zajamčiti nalaženje dokumenta unutar određenoga teritorijalnog konteksta, s neposrednom mogućnošću otkrivanja eventualnih nedostataka. Topografskomu sustavu ponekad je bila dodana kartoteka uređena prema predmetima ili osobama, kako bi se osigurali drugi ključevi za pretraživanje. U tome slučaju, osim katalogskih kartica i eventualnih dodatnih fascikala, pribjegavalo se sustavu kartica koje su upućivale jedna na drugu. Uvođenje informatike sada određuje nadvladavanje toga sustava. Skupljeni su podaci, naime, dostupni po više ključeva, koji su prethodno određeni i uređeni u sustave pretraživanja.

Suvremene potrebe za uređenjem i pristupom katalogima, osobito središnjim koji sadrže velike količine dokumentacijske građe, vode k stvaranju obliku automatizirana rukovanja koji idu uz bok s tradicionalnim metodologijama. Takvo informatičko rukovanje katalogom nudi višestruke prednosti glede potpunosti podataka, zatim štednju sredstava, olakšan pristup, mogućnost statističke obrade podataka, bilo o korištenju katalogom, bilo o samim obrađenim predmetima, olakšavajući k tomu nadzor i programiranje, kako na središnjoj, tako i na perifernim razinama.

Ipak, pri uređivanju kataloga nije uvijek moguće postići informatička rješenja na visokoj stručnoj razini, premda ona potiču katalogska ostvarenja sa širom perspektivom. Ostvarenje informatičkoga kataloga koji bi bio poveziv s drugim katalogima pretpostavlja primjenu međusobno kompatibilnih programa, tako da je potrebno doći do sporazuma između ustanova. Ipak je nužno naglasiti da informatički katalogu ne dokida i ne

umanjuje vrijednost kataloga ostvarenih na papirnatim karticama, bilo da one pripadaju prošlom vremenu ili da su istodobne s primjenom informatike.

4.6. **Upravljanje katalogom**

Imajući u vidu svu složenost čimbenika koji su ovdje u igri, posebnu skrb treba posvetiti upravljanju katalogizacijskim poslom u svakoj partikularnoj Crkvi. Ta se zadaća obavlja tako da se ne rasiplju ni ekonomska sredstva, ni suviše osoblja. Sukladno tomu, pri upravljanju katalogom potrebno je odabrati prikladne metodologije na kratak, srednji i dug rok.

U upravljanju se stoga treba koristiti prethodnom analizom, čiji je cilj utvrđivanje potreba i prioriteta na kojima valja raditi. U tome je smislu moguće ostvariti različite ciljeve vezane uz probleme materijalne sigurnosti, uz zahvate u svrhu održavanja te uz pastoralnu primjenu dobara. Kakvo se god ustrojstvo upravljanja primijenilo, treba biti usmjereno prema zaštiti dobra u njegovu crkvenom kontekstu i uporabi.

Upravljanje treba katalog usmjeriti u skladu s njegovim osnovnim uređenjem i načinom korištenja. Osobito u crkvenome kontekstu katalog se ne smije smatrati zatvorenim i konačnim »arhivom«, nego »popisnicom« koja je otvorena za nadopune, obogaćenje, obnovu podataka, ispravke i poboljšanja. Samo na taj način katalog kulturnih dobara može očuvati i vršiti svoju ulogu kao djelatno sredstvo upoznavanja, upravljanja, zaštite i vrjednovanja povijesno-umjetničke baštine.

5. **Inventarizacija-katalogizacija: mjerodavne ustanove i djelatnici**

Ustroj inventarizacije i katalogizacije zahtijeva pažljivo razmatranje o organizaciji mjerodavnih ustanova za pripremu djelatnika na ovome polju.

U tome okviru osobito značenje poprimaju odnosi između ustanovama, senzibilizacija odgovornih u Crkvi te odgoj kršćanske zajednice.

Ustanove

Skrb o katalogizaciji pripada zadaćama svake partikularne Crkve, koja je u tu svrhu pozvana pokrenuti radna tijela te promicati suradnju s ciljem uspostave primjerena operativnog sustava. Osobito su mjerodavne crkvene vlasti, već prema prilikama u različitim područjima, pozvane - tamo gdje je to moguće i prikladno - promicati i sklapati sporazume s javnim i privatnim ustanovama, kako bi zajednički planirali upravljanje, razrađivali metodologije, obrazovali sastavljače kataloga, pronalazili sredstva. Premda pojedine partikularne Crkve mogu samostalno izraditi svoj katalog crkvenih kulturnih dobara, prikladno je zauzeti se za djelatno uključivanje svih snaga (Crkva, država, privatnici) koje se žele točno upoznati s povijesno-umjetničko-kulturnom baštinom na određenome području. U takvu ozračju planiranje inventara-kataloga može postići najbolje rezultate.

Inventarizacija-katalogizacija povijesno-umjetničko-kulturne baštine pokreće procese plodne suradnje među institucijama u zajedničkome nastojanju crkvenih i građanskih tijela. Uzajamno stavljanje na raspolaganje podataka i slika jest pretpostavka za dobar ishod inicijative. Mogućnost da se ti podatci i ideje uklope u jedinstven sustav pretpostavlja prihvaćanje sadržajnih i metodoloških smjernica, utvrđenih od strane institucionalnih tijela, kojima je povjerenost ostvarenje tih ciljeva u različitim kontekstima: crkvenim, nacionalnim, međunarodnim.

U slučaju u kojemu je suradnja između crkvenih i građanskih tijela nemoguća, Crkva je, kao što je već rečeno, ipak pozvana pristupiti inventarizaciji te - bilo bi poželjno - i katalogizaciji vlastitih dobara prema svome posebnu zakonodavstvu.

Djelatnici

Inventarizaciju-katalogizaciju moraju ostvariti primjereno osposobljene osobe (bilo klerici, bilo laici). Ta osposobljenost odnosi se na izradu inventarskih-katalogrfskih kartica te na upravljanje i vođenje inventara-kataloga.

Od osobite je važnosti uloga unositelja podataka na kartice. Mnogovrsne su znanstvene discipline povezane s istraživanjem raznih vrsta kulturnih dobara od vjerskoga značenja (arheološki nalazi, arhitektonski kompleksi, umjetnička djela, crkveni namještaj, liturgijski predmeti i ruho i dr.).

Radi sazrijevanja svoje profesionalnosti unositelj mora ponajprije usvojiti tehnologiju redakcijskoga uređivanja kartica te

mora biti stručnjak za »materijalnu kulturu«, tako da na najrazličitijim predmetima zna prepoznati tragove kulture koja ih je proizvela. Osim toga, poželjno je da unositelj ima dostatno znanje o drugim općim područjima (povijest umjetnosti, crkvena povijest, građanska povijest, teologija, liturgija, kanonsko pravo). Budući da ne može biti osposobljen na svim znanstvenim područjima, unositelj podataka na kartice mora biti u stanju zatražiti suradnju na poljima koja se katkada pojave (arheologija, arhitektura, paleografija, zlatarstvo, biserarstvo, znanosti o tkanimama, bibliologija i dr.) Osim toga, mora biti u stanju zatražiti pomoć od fotografa, stručnjaka za preslikavanje, kartografa, crtača, kako bi - ako ustreba - opremio kartice vizualnim prilogom o samome dobru ili o njegovu kontekstu. Moraju mu pomoći i pravni i administrativni savjetnici radi omogućivanja zaštite opravdane autonomije crkvenih ustanova (kao vlasnika ili korisnika dobara) te da se na ispravan način upravlja korištenjem skupljenim podacima.

Potreba da se inventarizacija-katalogizacija podupre korištenjem informatičkih sredstava i metodologiju zahtijeva primjerenu osposobljenost za rad s tim sredstvima, kojima se unositelj mora koristiti, bilo za samo prikupljanje podataka, bilo za prvu kontrolu podataka koje je pronašao.

Istaknuta metodološka složenost i upravljanje traži da se uz manje osposobljene djelatnike (koji u puno slučajeva već rade u crkvenim ustanovama) postavi stručno osoblje. Suradnja dragovoljaca kao pomoć stručnjacima ne samo da je korisna, nego ponekad i nužna.

Priprava unositelja predstavlja najsigurnije jamstvo za provođenje pothvata strogom točnošću, za neprekinutost rada, za mogućnost naknadnoga znanstvena produblivanja. Osposobljavanje unositelja podataka u kartice treba prethodno brižljivo pripremiti na posebnim predavanjima ustrojenim kao tečaj koji je kadar razviti zahtijevano poznavanje. I od fotografa se traži profesionalnost i iskustvo u posebnostima inventarizacije-katalogizacije. Naposljetku, poželjno je da unositelj povremeno osuvremeni svoja znanja, svjestan sve sustavnijega i jasnijega pristupa kulturnim dobrima.

Sva tijela koja djeluju na polju inventarizacije-katalogizacije kulturnih dobara morat će na sebe preuzeti aktivnu ulogu izobrazbe profesionalnih unositelja i eventualnih dragovoljaca. Uz tijela koja izravno djeluju na polju inventarizacije-katalogizacije veoma je važno da građanska sveučilišta i crkvena akademska

središta uvedu posebne kolegije za izobrazbu različitih djelatnika.³⁷

6. Zaključak

Skrb za crkvenu povijesno-umjetničku baštinu jest civilizacijska činjenica koja se ponajprije tiče Crkve. Ona se uvijek smatrala »iskusnom u čovječnosti«³⁸, u svim je vremenima promicala razvoj slobodnih vještina (*artes liberales*) i skrb za ono što je bilo stvoreno, kako bi ispunila evanđeosko poslanje. Zapravo, »kada Crkva poziva umjetnost da se pridruži njezinu poslanju, onda to nije samo iz estetskih razloga, nego zato što je poslušna samoj »logici« Objave i Utjelovljenja«.³⁹

U tome se smislu inventar-katalog nameće kao sredstvo očuvanja i vrjednovanja kulturnih dobara Crkve. Znanstvena postavka i kasnije korištenje rezultatima istraživanja definiraju se kao dvije međusobno komplementarne danosti inventara-kataloga. Tako od logičkoga uređenja skupljene građe polazi kritičko tumačenje podataka, smještanje dobara u njihov kontekst, te se zadržava njihova vjerska i kulturna uporaba.

³⁷ Kao primjer za ovu vrstu izobrazbe mogu se navesti neke inicijative. Pri papirskim ustanovama: Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica (Tajni vatikanski arhiv, Vatikan); Scuola Vaticana di Biblioteconomia (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatikan); Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana (Rim, Italija); Corso Superiore per i Beni Culturali della Chiesa (Pontificia Università Gregoriana, Rim, Italija). Na katoličkim sveučilištima: Scuola di Specializzazione in Storia dell'arte (Università Cattolica di Sacro Cuore, Milano, Italija); Institut des Arts Sacrés (Faculté de Théologie et des Sciences Religieuses, Institut Catholique de Paris, Francuska); Curso de Mestrado em Patrimoniologia Sacra (Universidade Católica Portuguesa, Porto, Portugal); Curso de diplomado en Bienes Culturales de la Iglesia (Universidad Iberoamericana, Ciudad de México, Meksiko); tečajevi izobrazbe za čuvanje i promicanje crkvene kulturne baštine (Paul VI Institute for the Arts, Washington, SAD); New Jersey Catholic Historical Records Commission (Seton Hall University, New Jersey, SAD). Pri ostalim akademskim ustanovama: Master de Restauración y Rehabilitación del Patrimonio (Universidad de Alcalá, Španjolska); Cátedra de Arte Sacro (Universidad de Monterrey, Meksiko).

³⁸ PAVAO VI., enciklika *Populorum Progressio*, br. 13: »Christi Ecclesia, iam rerum humanum peritissima«, u: AAS 59 (1967.) 263.

³⁹ IVAN PAVAO II., Nagovor *L'importanza del patrimonio artistico nell'espressione della fede e nel dialogo con l'umanità* [Važnost umjetničke baštine u izražavanju vjere i u dijalogu s čovječanstvom], 12. listopada 1995., u: *L'osservatore Romano*, 13. listopada 1995., str. 5.

Poimanje skupljanja podataka kao pukoga popisivanja baštine, koje je usmjereno poglavito na njezinu pravnu zaštitu, može se smatrati prevladanim. Suvremene potrebe zahtijevaju spoznaje koje jamče znanstvenu vjerodostojnost, neprestano posuvremenjenje te, povrh svega, kulturno i crkveno vrjednovanje skupljenih podataka.

Inventarizaciju-katalogizaciju treba stoga shvatiti kao skup djelatnosti usmjerenih prema uređivanju spoznaja čiji je cilj očuvanje, upravljanje i vrjednovanje kulturnih dobara, sukladno metodologijama koje ne isključuju informatička rješenja i povezivanje s drugim sustavima. Umjesto zamisli arhiva kao pukoga odlagališta brzo propadajućih kartica kojima se teško služiti, dolazi zamisao dinamična arhiva, koji je unutar sebe raspoređen na točno određena područja te je istodobno kompatibilan s bezbrojnim nizom arhiva raspršenih na crkvenome, nacionalnome i međunarodnome području.

Crkva je na ovome polju inventarizacije-katalogizacije pozvana na napore oko obnove kako bi zaštitila vlastitu baštinu, regulirala pristup svojim podacima i dala duhovnu vrijednost onomu što je u njima skupljeno. Budući da određena kulturna dobra vjerskoga sadržaja pripadaju i drugim naslovima, zadaća oko inventarizacije-katalogizacije ne može se svesti samo na crkvenu odgovornost, nego bi također trebala uključiti, ako to prilike dopuštaju, građanske i privatne ustanove.

Djelotvornim ustrojem svojih inventara-kataloga Crkva ulazi u kulturu »globalizacije«, dajući na taj način crkveno značenje dokumentiranim podacima koji su u njezinu vlasništvu te pokazujući vlastitu univerzalnost time što stavlja na raspolaganje veličanstvenu baštinu koju je stvorila i koju nastavlja stvarati posvuda gdje je prisutna svojim evangelizacijskim djelovanjem. Sve to s ciljem da se putem informatičke inventarizacije-katalogizacije ostvari želja Ivana Pavla II.: »Od arheoloških nalazišta pa sve do najmodernijih izraza kršćanske umjetnosti suvremeni čovjek mora biti u stanju u njima pronaći povijest Crkve, kako bi mu se na taj način pomoglo spoznati otajstvenu draž spasenjskoga Božjega promisla.«⁴⁰

Ovoj zadaći, u koju su uključene sve partikularne Crkve, kako one stare evangelizacije, tako i nove, svakako stoji na putu

⁴⁰ Ivan Pavao II., *Poruka I beni culturali possono aiutare l'anima nella ricerca delle cose divine e costituire pagine interessanti di catechesi e di asceti* [Kulturna dobra mogu pomoći duši u traženju božanskih stvari i biti zanimljive stranice kateheze i askeze], 25. rujna 1997., u: *L'osservatore Romano*, 28. rujna 1997., str. 7.

problem sredstava, osobito u zemljama u razvoju, gdje pitanje izlaska iz bijede predstavlja glavni problem za kršćansku zajednicu. Ipak, da bi se promicao napredak, potrebno je stvarati svijest o vlastitoj civilizaciji. Uistinu, »Crkva, učiteljica života, ne može a da također ne prihvati službu pomaganja suvremenomu čovjeku, kako bi iznova pronašao vjerski zanos pred draži ljepote i mudrosti koja struji iz onoga što nam je predala povijest«. ⁴¹

Zbog toga, poznavanje povijesne umjetničke baštine, čak i ako je malena, postaje važnim čimbenikom napretka. U tome će slučaju biti na brizi pastira da potiču nacionalnu i međunarodnu solidarnost, a na Crkvama bogatijih zemalja bit će briga oko promicanja inicijative koje idu za zaštitom kultura manjina i naroda koji se nalaze u teškim ekonomskim neprilikama.

Zazivajući svako dobro za Vašu pastoralnu službu koja usko povezuje evangelizaciju s promicanjem čovječnosti, koristim se prilikom da Vas smjerno i srdačno pozdravim.

Vama Uzoriti (Preuzvišeni) odani u Isusu Kristu

+ Francesco Marchisano
predsjednik

Carlo Chenis, S.D.B.
tajnik

Vatikan, 8. prosinca 1999.

Preveli: Darko Grden i Ivan Šaško

⁴¹ *Isto.*

3. PISMO PAPE IVANA PAVLA II. UMJETNICIMA

Vatikan, 4. travnja 1999.

*Svima koji gorljivim predanjem
traže »nove objave« ljepote
kako bi od njih učinili dar
svijetu u umjetničkomu stvaranju.*

“I vidje Bog sve što je učinio. I bijaše veoma dobro«
(Post 1, 31).

Umjetnik, slika Boga Stvoritelja

84

1.

Nitko bolje od vas, umjetnici, genijalni graditelji ljepote, ne može naslutiti nešto od onoga *pathosa* kojim je Bog u zoru stvaranja pogledao na djelo svojih ruku. Titraj toga osjećaja bezbroj se puta odrazio u pogledima kojima ste se vi, kao i umjetnici svakoga vremena, zahvaćeni udivljenjem zbog božanske tajnovite snage zvukova i riječi, boja i oblika, divili djelu svoje nutarnje snage, što je upućivalo gotovo na odjek onoga otajstva stvaranja kojemu vas je Bog, jedini Tvorac svih stvari, htio na neki način pridružiti.

Zbog toga mi se činilo da ne postoje prikladnije riječi od onih iz Knjige Postanka, za početak ovoga mog pisma vama, s kojima se osjećam povezan iskustvima koja sežu puno vremena unatrag i koja su neizbrisivo obilježila moj život. Ovim napisom kanim krenuti putem onoga plodonosna razgovora Crkve s umjetnicima koji se u dvije tisuće godina povijesti nikada nije prekinuo i koji je - još uvijek bogat - usmjeren prema budućnosti na pragu trećega tisućljeća.

Zapravo, riječ je o dijalogu koji ne diktiraju samo povijesne okolnosti ili funkcionalni razlozi, već je ukorijenjen u samu bit, bilo religioznoga iskustva, bilo umjetničkoga stvaranja. Početna stranica Biblije predstavlja nam Boga gotovo kao uzor bilo koje osobe koja stvara neko djelo: u čovjeku *stvaratelju* odražava se njegova slika *Stvoritelja*. Taj se odnos osobitom očitošću vidi u

poljskome jeziku zahvaljujući leksičkoj srodnosti riječi *stwórca* (stvoritelj) i *twórca* (stvaratelj).

Koja je razlika između *Stvoritelja* (*Creator*) i *stvaratelja* (*artifex*)? *Stvoritelj* daruje postojanje, nešto izvlači iz ničega - *ex nihilo sui et subiecti*, običava se reći na latinskome - i to je u strogo-me smislu način koji je vlastit samo Svemogućemu. *Stvaratelj* (*artifex*) se pak koristi nečim što već postoji, čemu daje obličje i značenje. Takav način djelovanja vlastit je čovjeku ukoliko je slika Božja. Nakon što je rekla da je Bog stvorio muškarca i ženu »na svoju sliku« (usp. *Post* 1, 27), Biblija dodaje da je njima povjerio zadaću da sebi podlože zemlju, da vladaju zemljom (usp. *Post* 1, 28). Bilo je to posljednjega dana stvaranja (usp. *Post* 1, 28-31). U prethodnim danima, gotovo poštujući ritam kozmičke evolucije, Gospodin je stvorio svemir. Na kraju je stvorio čovjeka, najuzvišeniji plod svoga plana, kojemu je podložio vidljivi svijet, kao beskrajno polje na kojemu može izraziti svoju stvaralačku sposobnost.

Bog je, dakle, u život pozvao čovjeka, prenoseći mu zadaću da bude stvaratelj. U »umjetničkome stvaranju« čovjek se očituje više nego ikad kao »slika Božja« i tu zadaću ostvaruje prije svega oblikujući predivnu »materiju« vlastite ljudskosti, a zatim i vladajući na stvarateljski način nad svemirom koji ga okružuje. Božanski Umjetnik, susretljivošću punom ljubavi, prenosi iskru svoje transcendentne mudrosti ljudskom umjetniku, pozivajući ga da podijeli njegovu stvarateljsku moć. Očito je riječ o sudjelovanju koje ostavlja nedodirnutom beskonačnu udaljenost između Stvoritelja i stvorenja, kao što je to naglašivao kardinal Nikola Kuzanski: »Kreativna umjetnost, koju duša ima sreću ugostiti, ne poistovjećuje se s umjetnošću u njezinoj biti, koja je Bog, već je tek njezina komunikacija i sudjelovanje na njoj.«¹

Zbog toga umjetnik, čim je svjestan svoga »dara«, tim je snažnije potaknut da promatra sebe samoga i sve stvoreno očima koje su sposobne razmatrati i zahvaljivati, uzdižući Bogu svoj hvalospjev. Samo tako on može razumjeti do dna sebe samoga, svoj vlastiti poziv i svoje vlastito poslanje.

¹ *Dialogus de ludo globi*, lib. II: *Philosophisch-Theologische Schriften*, Wien 1967., III, str. 332.

Poseban poziv umjetnika

2.

Nisu svi ljudi pozvani da budu umjetnici u posebnom smislu toga pojma. Ipak, prema izrazu iz Knjige Postanka, svakomu je čovjeku povjerena zadaća da bude *stvaratelj vlastitoga života* (*artifex*). U određenome smislu čovjek od života treba načiniti umjetničko djelo, odnosno remek-djelo.

Važno je shvatiti razliku, ali isto tako i povezanost između tih dviju strana ljudske djelatnosti. Razlika je očita. Jedno je dar, zahvaljujući kojemu je ljudsko biće autor vlastitih čina i odgovorno za njihovu moralnu vrijednost, a drugo je dar zbog kojega je čovjek umjetnik, tj. zna djelovati *prema zahtjevima umjetnosti*, vjerno prihvaćajući njezine posebne zahtjeve.² Zbog toga je umjetnik sposoban stvoriti *predmete*, no to po sebi još uvijek ne kaže ništa o moralnome ustroju, o moralnoj razini. Ovdje se, zapravo, ne radi o oblikovanju samoga sebe, o oblikovanju vlastite osobnosti, već samo o stvaranju plodnim djelatnih sposobnosti, dajući estetski oblik onim idejama koje je dohvatio ljudski um.

No, ako je ta razlika temeljna, ništa manje važna nije ni povezanost između tih dviju razina, moralne i umjetničke. One se uzajamno uvjetuju na dubok način. U stvaranju djela umjetnik zapravo izriče samoga sebe do te mjere da njegovo djelo tvori osobito odraz njegova bića, onoga što on jest i kako jest. To ima bezbrojne potvrde u povijesti čovječanstva. Umjetnik, kada oblikuje remek-djelo, ne samo da *oživotvoruje svoje djelo*, već po njemu na neki način *očituje i vlastitu osobnost*. On u umjetnosti pronalazi novu dimenziju i izvanredan put izražavanja za svoj duhovni rast. Pomoću ostvarenih djela umjetnik *govori i komunicira s drugima*. Povijest umjetnosti stoga nije samo povijest djelâ, već i povijest ljudi. Umjetnička djela govore o svojim autorima, uvode u poznavanje njihove intime i otkrivaju izvorni doprinos koji su oni dali povijesti kulture.

Umjetnički poziv u službi ljepote

3.

Poznati poljski pisac Cyprian Norwid piše: »Ljepota je tu da bi oduševila za rad, / rad je tu radi uskrsnuća.«³

² Moralne kreposti, a među njima, na osobit način razboritost, omogućuju subjektu da djeluje sukladno s kriterijem moralnoga dobra i zla: prema *recta ratio agibillium* (ispravan kriterij ponašanja). Umjetnost je, tomu nasuprot, u filozofiji definirana kao *recta ratio factibillium* (ispravan kriterij ostvarivanja).

³ *Promethidion: Bogumil*, rr. 185-186: *Pisma wybrane*, Warszawa 1968., svezak II., str. 216.

Tematika *ljepote* je bitna za govor o umjetnosti. Ta je tematika već spomenuta kada sam naglasio dobrotivi Božji pogled na stvaranje. U naglašivanju da je ono što je stvorio *dobro*, Bog je također vidio da je to stvoreno i *lijepo*.⁴ Odnos između *dobroga* i *lijepoga* budi poticajne misli. Ljepota je na neki način *vidljiv izraz dobra*, kao što je dobro *metafizički uvjet ljepote*. To su dobro shvatili Grci koji, spajajući ta dva pojma, stvaraju riječ koja ih obuhvaća: »*kalokagathía*«, tj. »*ljepota-dobrota*«. O tome Platon piše sljedeće: »Snaga Dobra sklonila se u narav Lijepoga.«⁵

Čovjek živeći i djelujući stvara vlastiti odnos s postojanjem, s istinom i dobrom. Umjetnik živi poseban odnos s ljepotom. U veoma istinitu smislu može se reći da je ljepota poziv koji Stvoritelj, s darom »umjetničkoga talenta«, upućuje čovjeku. I to je zacijelo talent koji treba umnožiti, učiniti plodnim u logici evanđeoske prispodobe o talentima (usp. *Mt 25, 14-30*).

Ovdje dodirujemo bitnu točku. Tko u sebi osjeća ovu vrstu božanske iskre, tj. umjetnički poziv - pjesnika, pisca, slikara, kipara, arhitekta, glazbenika, glumca... - u isto vrijeme osjeća obvezu da ne rasipa taj talent, već da ga razvija kako bi ga stavio u službu bližnjega i čitava čovječanstva.

Umjetnik i opće dobro

4.

Društvo treba umjetnike kao što treba znanstvenike, tehničare, radnike, profesionalce, svjedoke vjere, učitelje, očeve i majke, koji jamče rast osobe i razvoj društva pomoću onoga uzvišena oblika umjetnosti kakva je »odgojna umjetnost«. U široku kulturnom području svakoga naroda umjetnici imaju svoje specifično mjesto. Upravo kada su poslušni svomu nadahnuću u ostvarivanju uistinu vrijednih i lijepih djela, oni ne samo da obogaćuju kulturnu baštinu nacije i čitava čovječanstva, već vrše *stručnu društvenu službu* na korist općega dobra.

Različit poziv svakoga umjetnika, dok određuje *područje svoga služenja*, upućuje na *zadatke* koje treba prihvatiti, težak *rad* kojemu se treba podvrgnuti, *odgovornost* s kojom se treba suočiti. Umjetnik, svjestan svega toga, zna također da mora djelovati ne dopuštajući da pritom njime vlada traženje isprazne sla-

⁴ Taj vid je uspješno prerekao grčki prijevod Sedamdesetorice, prevodeći pojam *tob* (dobro) iz hebrejskoga teksta grčkim pojmom *kalón* (lijepo).

⁵ *Filebo*, 65 A.

ve ili pomama za plitkom popularnošću, a još manje da njime ovlada proračunatost mogućega osobnog dobitka. Postoji, dakle, etika, postoji »duhovnost« umjetničkoga služenja koja na svoj način doprinosi životu i preporodu pojedinoga naroda. Čini se da upravo na to smjera Cyprian Norwid kada kaže: »Ljepota je tu da bi oduševila za rad, / rad je tu radi uskrsnuća.«

Umjetnost pred otajstvom utjelovljene Riječi

5. Zakon Staroga zavjeta predstavlja izričitu zabranu prikazivanja *nevidljivoga i neizrecivoga Boga* pomoću »klesana ili live-na kumira« (*Post* 27, 15), budući da Bog nadilazi bilo koji materijalni prikaz: »Ja sam onaj koji jesam« (*Izl* 3, 14). Ipak, u otajstvu Utjelovljenja Božji je Sin postao vidljiv u osobi: »A kada dođe punina vremena, odasla Bog Sina svoga: od žene bi rođen« (*Gal* 4, 4). *Bog je postao čovjekom* u Isusu Kristu koji je tako postao »središnja točka kojoj se svatko obraća da bi mogao shvatiti tajnu ljudskoga života, stvorenoga svijeta i samoga Boga«⁶.

To temeljno očitovanje »Boga-Otajstva« postavilo se kao ohrabrenje i izazov za kršćane i na razini umjetničkoga stvaranja. Iz toga je proizišao procvat ljepote koji upravo odavde, iz otajstva Utjelovljenja, crpio životni sok. Postavši čovjekom, Božji je Sin zapravo u povijest čovječanstva unio sve *evanđeosko bogatstvo istine i dobra*, a time je objavio i *novu dimenziju ljepote*: evanđeoska poruka puna je te dimenzije do samoga vrha.

Tako je Sveto pismo postalo nekom vrstom »beskrajnoga rječnika« (P. Claudel) i »ikonografskoga atlasa« (M. Chagall), za kojim su posezale kultura i kršćanska umjetnost. Sam je Stari zavjet, tumačen u svjetlu Novoga zavjeta, pokazao neiscrpna vrela nadahnuća. Počevši od pripovijesti o stvaranju, grijehu, o potopu, ciklusu o patrijarsima, o događajima Izlaska, sve do tolikih epizoda i likova povijesti spasenja, biblijski tekst razbuktao je maštu slikara, pjesnika, glazbenika, kazališnih i filmskih umjetnika. Lik kao što je Job, da navedemo tek jedan primjer, sa svojom uvijek gorućom i uvijek aktualnom problematikom boli, nastavlja buditi i filozofijsko zanimanje te književno i općeumjetničko zanimanje. A što reći za Novi zavjet? Od Rođenja do Golgote, od Preobraženja do Uskrsnuća, od čudesa do Kristova naučavanja, sve do događaja ispriповijedanih u Djelima apostolskim ili izne-

⁶ IVAN PAVAO II., Enciklika *Fides et ratio* (14. rujna 1998.) 80: AAS 91 (1999.) 67.

senih u Otkrivenju prema eshatološkome ključu, bezbroj puta biblijska je riječ postala slikom, glazbom, poezijom, prizivajući umjetničkim jezikom otajstvo »Riječi koja je postala tijelom«.

U povijesti kulture sve to tvori široko poglavlje vjere i ljepote. Od toga su, osobito, imali koristi vjernici za svoje molitveno i životno iskustvo. Za mnoge od njih, u razdobljima škrte opismenjenosti, likovni izričaji Biblije predstavljali su čak i konkretno katehetsko posredništvo.⁷ No, za sve vjernike i nevjernike umjetnička ostvarenja nadahnuta na Svetome pismu ostaju odsjaj neistraživa otajstva koje zahvaća svijet i u njemu prebiva.

Između Evandjelja i umjetnosti - plodonosan savez

6.

Zapravo, bilo koja vjerodostojna umjetnička intuicija nadilazi ono što dohvaćaju osjetila te prodirući u zbilju nastoji tumačiti skriveno otajstvo te zbilje. Ona izranja iz dubine ljudskoga duha tamo gdje je težnja da se životu nađe smisao praćena nepostojanim, prolaznim dosezanjem ljepote otajstvene sjedinjenosti stvari. Iskustvo koje dijele svi umjetnici nepremostiv je raskorak koji postoji između djela njihovih ruku, bez obzira na to koliko je to djelo uspjelo, i sjajna savršenstva ljepote zahvaćene u žaru stvarateljskoga trenutka. To što oni uspijevaju izraziti u onome što slikaju, klešu, stvaraju, nije ništa doli tek sjena onoga sjaja koji je zasjao tek na trenutak pred očima njihova duha.

Vjernik se tomu ne čudi: on zna da se na trenutak našao pred onim bezdanom svjetla koje u Bogu ima svoje praizvorište. Treba li se možda čuditi što izgleda da je duh obuzet do te mjere da se ne zna izreći, osim tek zamuckivanjem? Nitko nije spremniji od istinskoga umjetnika priznati svoju granicu i usvojiti riječi apostola Pavla, prema kome Bog »ne prebiva u rukotvorenim hramovima« tako da »ne smijemo smatrati da je božanstvo slično zlatu, srebru ili kamenu, liku isklesanu umijećem i maštom ljudskom« (Dj 17, 24. 29). Ako je već najdublja zbilja stvari uvijek »onkraj« sposobnosti ljudskoga poniranja, koliko li je to više Bog u dubinama svoga neistraživoga otajstva!

Druge je naravi vjerska spoznaja: ona pretpostavlja osobni susret s Bogom u Isusu Kristu. I ta spoznaja, ipak, može izvući

⁷ To pedagoško načelo autoritativno je proglasio sv. Grgur Veliki u jednome svom pismu iz 599. godine marseilleskomu biskupu Serenu: »Slikarstvo se primjenjuje u crkvama, kako bi nepismeni barem gledajući zidove čitali ono što nisu sposobni pročitati u pisanim kodeksima« (Epistulae, IX, 209: CCL 140A, 1714).

korist iz umjetničke intuicije. Kao rječit primjer estetske kontemplacije koja se sublimira u vjeri mogu poslužiti djela Beata Angelica. Ništa manje značajna nije u tome pitanju ekstatička *lauda* koju Franjo Asiški ponavlja dva puta u *chartuli* napisanoj nakon što je na brdu La Verna primio Kristove stigme: »Ti si ljepota... Ti si ljepota!«⁸ Sveti Bonaventura tumači: »U lijepim je stvarima razmatrao Preljepoga i, slijedeći utisnute tragove u stvorenjima, posvuda je slijedio Ljubljenoga.«⁹

Sličan se pristup susreće u istočnoj duhovnosti, gdje je Krist obilježen kao »Preljepi takve ljepote koja je veća od svih smrtnika«.¹⁰ Makarije Veliki ovako tumači preobražavajuću i oslobađajuću ljepotu Uskrsnuloga: »Duša, koja je bila posvema obasjana neizrecivom ljepotom preslavne slave Kristova lica, puna je Duha Svetoga... sva je oko, sva je svjetlo i sva lice.«¹¹

Bilo koji istinski oblik umjetnosti na svoj način je put pristupa najdubljoj zbilji čovjeka i svijeta. Kao takva ona tvori ispravan pristup na obzoru vjere u kojoj ljudski život nalazi svoje konačno tumačenje. Evo zašto evanđeoska punina istine nije mogla a da od samoga početka ne pobudi zanimanje umjetnika, po svojoj naravi osjetljivih za sva očitovanja najdublje ljepote stvarnosti.

Prapočeci

7.

Umjetnost koju je kršćanstvo susrelo u svojim početcima bila je zreo plod klasičnoga svijeta, izricala je estetske kanone toga svijeta i u isto vrijeme prenosila njegove vrijednosti. Vjera je od kršćana, kako na polju življenja i razmišljanja, tako i u na polju umjetnosti, zahtijevala razlikovanje koje nije omogućivalo automatsko prihvaćanje te baštine. Tako je umjetnost s kršćanskim nadahnućem započela prigušeno, usko vezana uz potrebe vjernika da stvore znakove za izražavanje na temelju Svetoga pisma, otajstava vjere a ujedno i »simboličkoga ključa« pomoću kojega bi se mogli prepoznavati i identificirati u teškim vremenima progonstava. Tko se ne sjeća onih simbola koji su ujedno bili i prve naznake

⁸ *Lodi di Dio altissimo*, rr. 7 i 10: *Fonti Francescane*, br. 261. Padova 1982., str. 177.

⁹ *Legenda maior*, IX, 1: *Fonti Francescane*, br. 1162, nav. mj., str. 911.

¹⁰ *Enkomia dell'Orthós del Santo e Grande Sabato*.

¹¹ *Homilia I*, 2: PG 34, 451.

slikarske i kiparske umjetnosti? Riba, kruhovi, pastir prizivaju otajstvo, postavši gotovo neprimjetno skice nove umjetnosti.

Kada je kršćanima Konstantinovim ediktom dopušteno da se izražavaju u punoj slobodi, umjetnost je postala povlašteno sredstvo očitovanja vjere. Prostor je počeo cvjetati veličanstvenim bazilikama u kojima su se preuzimali arhitektonski kanoni staroga poganstva i ujedno preoblikovali prema zahtjevima novoga kulta. Kako se ne prisjetiti barem stare bazilike sv. Petra ili bazilike sv. Ivana u Lateranu, sagrađenih o trošku samoga Konstantina? Ili, kada je u pitanju sjaj bizantske umjetnosti, crkve *Hagia Sophia* u Carigradu sagrađene po Justijanovoj želji?

Tada je arhitektura određivala sveti prostor, a kasnije je potreba razmatranja otajstva i njegova izlaganja na neposredan način jednostavnim ljudima potaknula početne izraze slikarske i kiparske umjetnosti. Zajedno s time pojavljivale su se prve skice umjetnosti riječi i zvuka i ako je Augustin među tolikim temama svoga rada i pisanja uključio i temu *De musica*, Hilarije, Ambrozije, Prudencijan, Efrem Sirski, Grgur Nazijanski, Paulin iz Nole - neka bude navedeno tek poneko ime - postadoše promicatelji kršćanske poezije koja često doseže visoku, ne samo teološku već i književnu vrijednost. Njihov pjesnički program cijenio je oblike baštinjene od klasika, ali se napaja na čistom životnom soku Evandjelja, kao što je to sretno sročio sveti nolanski pjesnik: »Naša je jedina umjetnost vjera, a Krist je naša pjesma.«¹² Grgur Veliki, sa svoje strane, nešto kasnije, kompilacijom *Antiphonariuma* stvara preduvjet za organički razvoj tako izvorne svete glazbe koja po njemu nosi ime. Sa svojim nadahnutim modulacijama gregorijansko će pjevanje stoljećima postati tipičan melodijski izraz vjere Crkve za vrijeme liturgijskoga slavlja svetih otajstava. Tako se »lijepo« povezivalo s »istinitim«, budući da i putovima umjetnosti duhovi bijahu oteti osjetilnomu i preneseni u vječno.

Na tome putu nisu nedostajali teški trenutci upravo o temi predstavljanja kršćanskoga otajstva. Starina je poznavala oštru raspru koja je u povijest ušla pod imenom »ikonoklastički sukob«. Svete slike, danas proširene u pobožnosti Božjega puka, postale su predmetom žestoka osporavanja. Nicejski sabor 787. godine, koji je utvrdio dopustivost slika i njihova kulta, bio je povijesni događaj ne samo za vjeru, već i za kulturu. Odlučujući argument na koji su se pozivali biskupi, kako bi prekinuli kontroverzu, bijaše otajstvo Utjelovljenja: ako je Božji Sin ušao u svijet vidljivih stvar-

¹² »At nobis ars una fides et musica Christus«: *Carmen* 20, 31: CCL 203, 144.

nosti, premošćujući svojom ljudskošću vidljivo i nevidljivo, analogno tomu može se misliti da se neko predstavljanje otajstva može koristiti u logici znaka kao osjetilni priziv otajstva. Ikona se ne štuje zbog nje same, već upućuje na subjekt koji predstavlja.¹³

Srednji vijek

8. Stoljeća koja su slijedila bila su svjedoci velikoga razvoja kršćanske umjetnosti. Na Istoku je nastavila cvasti *umjetnost ikona*, povezana sa znakovitim teološkim i estetskim kanonima, te podupirana uvjerenjem da je *ikona*, na neki način, *sakrament*: analogno onomu što se događa u sakramentima, ikona upriputnjuje otajstvo Utjelovljenja, u jednome ili drugome njegovu obilježju. Upravo zbog toga ljepota ikone može se osobito doživjeti u crkvi sa svjetiljkama koje gore i u polutama bude beskonačne odsjaje svjetla. O tome je Pavel Florenski napisao: »Zlato, divlje, teško, neznatno na svjetlu što nudi ga dan, drhćućim svjetlom svijeeće oživljuje, budući da svjetluca tisućama iskri, čas tu, čas tamo, dajući naslutiti druga nezemaljska svjetli- la koja ispunjaju nebeske prostore.«¹⁴

Na Zapadu su točke gledišta, od kojih polaze umjetnici, najrazličitije, te ovise također o temeljnim uvjerenjima koja su prisutna u kulturnome ozračju njihova vremena. Umjetnička baština koja se skupila tijekom stoljeća potvrđuje veoma širok procvat sakralnih djela velikoga nadahnuća koja i današnjega promatrača ispunjaju divljenjem. U prvome planu ostaju velike bogoštovne zgrade u kojima se funkcionalnost uvijek veže s nutarnjim zanosom, a ovo se posljednje uvijek nadahnjuje osjećajem lijepoga i intuicijom otajstva. Iz toga se rađaju poznati stilovi u povijesti umjetnosti. Snaga jednostavnosti romanike, izražene u katedralama i u opatijskim kompleksima, stupnjevito se razvija u zamasima i sjaju gotike. Unutar tih oblika ne nalazi se samo genij jednoga umjetnika, već duh jednoga naroda. U igre svjetla i sjene, u čas masivne a čas gipko izvijene oblike ulaze zacijelo i razmatranja, uvažavanja strukturalne tehnike, ali i napetosti koje su vlastite iskustvu o Bogu, otajstvu koje je »zastrašujuće« i »zadivljujuće«. Kako sažeti u nekoliko naglasaka i

¹³ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Duodecimum saeculum* (4. prosinca 1987.) 8-9: AAS 80 (1988.) 247-249.

¹⁴ *La prospettiva rovesciata ed altri scritti (Obrnuta perspektiva i ostali spisi)*, Roma 1984., str. 63.

pomoću različitih umjetničkih izraza kreativnu snagu dugih stoljeća kršćanskoga srednjovjekovlja? Čitava je kultura, premda u granicama koje su prisutne u svijetu ljudskoga, bila prožeta Evandeljem, te je tamo gdje je teološka misao stvarala *Summu* sv. Tome, umjetnost crkava svijala materiju prema klanjanju otajstvu, dok je čudesni pjesnik, kao Dante Alighieri, mogao sastaviti »svetu pjesmu, / na kojoj su sudjelovali i nebo i zemlja«¹⁵, kako je on sam opisao *Božanstvenu komediju*.

Humanizam i renesansa

9.

Pogodno kulturno vrijeme iz kojega klija izvanredan umjetnički procvat humanizma i renesanse ima značajne odraze, također na način na koji se umjetnici toga razdoblja odnose prema religijskoj tematici. Naravno da su nadahnuća različita koliko su različiti i njihovi stilovi ili barem najveći među njima. No, nije mi nakana dozvati u pamet ono što vi umjetnici dobro poznajete. Htio bih poglavito, pišući vam iz ove Apostolske palače koja je također škrinja remek-djela, možda jedinstvena na svijetu, postati glasom najizvršnijih umjetnika koji su ovdje smjestili bogatstva svoga genija, često obilježena velikom duhovnom dubinom. Odavde progovara Michelangelo, koji kao da je u Sikstinskoj kapeli, od Stvaranja do Posljednjega suda, skupio dramu i otajstvo svijeta, dajući lice Bogu Ocu, Kristu sucu, čovjeku u njegovu mukotrpnu hodu od početaka do završetka povijesti. Odavde progovara profinjen i dubok Raffaellov genij, pokazujući u raznolikosti svojih slika, a osobito na »Raspravi« u »Dvorani Signature«, otajstvo objave Trojedinoga Boga koji u Euharistiji postaje čovjekovim pratiteljem i osvjetljuje pitanja i očekivanja ljudskoga uma. Odavde, iz veličanstvene bazilike, posvećene apostolskomu Prvaku, od kolonada od kojih se ona širi kao s dvije otvorene ruke, da bi prihvatila čovječanstvo, još uvijek govore - da navedem tek velike - Bramante, Bernini, Borromini, Maderno, dajući na vidljiv način smisao otajstva koji od Crkve stvara sveopću zajednicu, gostoljubivu majku i pratiteljicu na putu za svakoga čovjeka koji traži Boga.

Sakralna je umjetnost u ovome iznimnu kompleksu pronašla izričaj izvanredne snage, dosežući razine neprolazne estetske i religiozne vrijednosti. Ono što tu umjetnost sve više obilježava pod utjecajem i poticajem humanizma i renesanse, a zatim su-

¹⁵ *Raj XXV*, 1-2.

sljednih težnja kulture i znanosti, jest rastuće zanimanje za čovjeka, za svijet, za povijesnu zbilju. Ta pozornost po sebi nije opasnost za kršćansku vjeru, usidrenu u otajstvo Utjelovljenja, te stoga na vrijednost čovjeka s Božje strane. Upravo nam gore spomenuti vrhunski umjetnici to pokazuju. Bilo bi dostatno pomisliti na način kojim Michelangelo na svojim slikama i kipovima izražava ljepotu ljudskoga tijela.¹⁶

Uostalom, i u novome ozračju posljednjih stoljeća, u kojima se čini da je dio društva postao ravnodušnim u odnosu na vjeru, religijska umjetnost nije prekinula svoj hod. Ta se činjenica proširuje ako od figurativnih umjetnosti prijedemo na promatranje razvoja kojim se upravo u istome vremenskom luku razvija crkvena glazba, nastala prema liturgijskim zahtjevima ili tek vezana uz religijsku tematiku. Ne spominjući tolike umjetnike koji su se posvetili poglavito crkvenoj glazbi - kako ne spomenuti barem Pier Luigija da Palestrinu, Orlanda di Lassa, Tomása Luisa de Victorija? - poznato je da su nam mnogi veliki skladatelji - od Händela do Bacha, od Mozarta do Schuberta, od Beethovena do Berlioza, od Liszta do Verdija - dali djela velikoga nadahnuća i u ovome području.

Prema obnovljenome dijalogu

10.

Ipak je istina da se u moderno doba, uz taj kršćanski humanizam koji je nastavio stvarati značajne izričaje kulture i umjetnosti, progresivno potvrđuje oblik humanizma obilježena odsutnošću Boga i često protivljenjem Bogu. To je ozračje ponekad dovelo do određenoga odvajanja svijeta umjetnosti i svijeta vjere, barem u smislu smanjena zanimanja mnogih umjetnika za religijske teme.

No, znate da je Crkva nastavila gajiti veliko poštovanje za vrijednost umjetnosti kao takve. Umjetnost, naime, i izvan svojih izraza koji su tipično religijski, onda kada je istinska, posjeduje srodnost sa svijetom vjere, tako da čak i u uvjetima veće odvojenosti kulture od Crkve upravo umjetnost nastavlja stvarati neku vrstu mosta prema religioznome iskustvu. Ukoliko traži lijepo, plod mašte koji nadilazi svakodnevno, ona je po svojoj naravi neka vrsta poziva na otajstvo. Čak i kada ispituje najtamnije du-

¹⁶ Usp. IVAN PAVAO II, Homilija na misi prigodom završetka restauracije Michelangelovih fresaka u Sikstinskoj kapeli (8. travnja 1994.): *Insegnamenti* 17/1 (1994.) 899-904.

bine duše ili najpotresnija obilježja zla, umjetnik na neki način postaje glasom sveopćega iščekivanja otkupljenja.

Razumljivo je, stoga, zašto Crkva drži na osobit način toliko do dijaloga s umjetnošću, i želi da se u naše doba ostvari novi savez s umjetnicima, kao što je to priželjkivao moj časni prethodnik Pavao VI. u zanosnu govoru umjetnicima za vrijeme posebnoga susreta u Sikstinskoj kapeli 7. svibnja 1964.¹⁷ Iz te suradnje Crkva želi obnovljenu »epifaniju«, objavu ljepote za naše vrijeme i prikladne odgovore na osobite zahtjeve kršćanske zajednice.

U duhu Drugoga vatikanskog sabora

11.

Drugi je vatikanski sabor postavio temelje obnovljenu odnosu između Crkve i kulture, s neposrednim odrazima i na svijet umjetnosti. To je odnos koji se predlaže u znaku prijateljstva, otvorenosti i dijaloga. U Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* saborski su oci naglasili »veliku važnost« književnosti i umjetnosti u ljudskome životu: »One nastoje razumjeti narav vlastitu čovjeku, njegove probleme i njegovo iskustvo u pokušaju da upozna i usavrši samoga sebe i svijet. Trude se također da otkriju njegov položaj u povijesti i u svemiru, da osvijetle ljudske bijede i radosti, potrebe i moći i da naslute bolju sudbinu čovjeka.«¹⁸

Na tome temelju, na završetku Sabora, crkveni su oci uputili umjetnicima pozdrav i poziv: »Ovaj svijet u kojemu živimo - rekli su - treba ljepotu, kako ne bi pao u očaj. Ljepota, kao i istina, donosi radost u srca ljudi i ona je dragocjeni plod koji odolijeva vremenskome tijeku, koji ujedinjuje naraštaje i dovodi ih da komuniciraju u divljenju.«¹⁹ Upravo u tome duhu dubokoga poštovanja ljepote, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium* podsjetila je na povijesno prijateljstvo Crkve s umjetnošću, a govoreći podrobnije o svetoj umjetnosti, »vrhuncu« religijske umjetnosti, nije oklijevala nazvati »uzvišenom službom« službu umjetnika, kada su njihova djela sposobna na neki način promišljati beskonačnu Božju ljepotu i prema Bogu usmjeriti ljudski duh.²⁰ Zahvaljujući također njihovu doprinosu »bolje se

¹⁷ Usp. AAS 56 (1964.) 438-444.

¹⁸ *Gaudium et spes* 62.

¹⁹ *Poruka umjetnicima* (8. prosinca 1965.): AAS 58 (1966.) 13.

²⁰ Usp. *Sacrosanctum Concilium* 122.

očituje spoznaja Boga: evanđeosko propovijedanje postaje shvatljivije ljudskom umu.«²¹ U tome svjetlu ne čudi tvrdnja o. Marie Dominiquea Chenua, prema kome bi sam povjesničar teologije napravio nedovršeno djelo ako ne bi svratio dužnu pozornost umjetničkim ostvarenjima - bilo književnima ili likovnim - koja, na svoj način, tvore »ne samo estetske ilustracije, već i istinska teološka 'mjesta'«.«²²

Crkva treba umjetnost

12.

Da bi prenosila poruku koja joj je povjerena od Krista, *Crkva treba umjetnost*. Ona treba, zapravo, učiniti shvatljivim, štoviše - koliko je to moguće - očaravajućim svijet duha, nevidljivoga Boga. Treba, dakle, prenijeti u značajne izričaje ono što je u sebi neizrecivo. Umjetnost ima sposobnost koja je samo njezina, a to je da zahvati jedan ili drugi vidik poruke, prevodeći ga u boje, oblike, zvukove koji pomažu intuiciji gledatelja ili slušatelja. I sve to tako da se samu poruku ne liši njezine transcendentne vrijednosti i njezina otajstvena sjaja.

Crkva treba na osobit način one koji će znati sve to ostvariti na književnome i likovnome planu, koristeći beskonačne mogućnosti slika i njihove simboličke vrijednosti. Sam Krist je u svome propovijedanju uvelike koristio slike, u potpunoj dosljednosti sa svojom odlukom da on sam u Utjelovljenju postane ikonom nevidljivoga Boga.

Crkva treba jednako tako glazbenike. Koliko li je samo svetih skladba skladano tijekom stoljeća od osoba koje su bile duboko uronjene u smisao otajstva! Bezbrojni su vjernici svoju vjeru hranili melodijama koje su iznikle iz srca drugih vjernika i koje su postale dijelom liturgije ili barem veoma opravdanom pomoći u njezinu dostojanstvenu tijeku. U pjevanju se vjeru osjeća kao bujanje i obilje radosti, ljubavi, vjernoga iščekivanja spasenjskoga Božjeg zahvata.

Crkvi su potrebni arhitekti jer treba prostore za okupljanje kršćanskoga puka i za slavljenje otajstava spasenja. Nakon strašnih razaranja za vrijeme posljednjega svjetskog rata i širenja metropola, novi naraštaj arhitekata iskušao se u tematici krš-

²¹ *Gaudium et spes* 62.

²² *La teologia nel XII secolo (Teologija dvanaestoga stoljeća)*, Milano 1992., str. 9.

ćanskoga bogoštovlja, potvrđujući sposobnost nadahnuća koje religijska tema posjeduje i u odnosu na arhitektonske kriterije našega vremena. Nerijetko su se gradile crkve koje su istodobno mjesta molitve i istinska umjetnička djela.

Treba li umjetnost Crkvu?

13. Crkva, dakle, treba umjetnost. Može li se jednako tako reći da umjetnost treba Crkvu? Pitanje može izgledati provokativnim. Zapravo, ako se shvati na ispravan način, ono ima svoje ispravno i duboko opravdanje. Umjetnik je uvijek u traženju skrivenoga smisla stvari, njegova je muka pokušaj izricanja svijeta neizrecivoga. Kako, dakle, ne vidjeti koliki izvor nadahnuća za njega može biti ona vrsta domovine duše kao što je religija? Ne postavljaju li se možda u religijskome području najvažnija osobna pitanja i ne traže li se životni konačni odgovori?

Uistinu, religiozni subjekt je subjekt kojim se najviše bave umjetnici bilo kojega razdoblja. Crkva je uvijek zazivala njihove kreativne sposobnosti za tumačenje evanđeoske poruke i njezine konkretne primjene u životu kršćanske zajednice. Ta je suradnja bila vrelom uzajamna duhovnog obogaćenja. Konačno, iz nje je izvučena korist u shvaćanju čovjeka, njegove prave slike, njegove istine. Izronila je, također, posebna veza koja postoji između umjetnosti i kršćanske objave. To ne znači da ljudski genij nije pronašao sugestivne poticaje i u drugim religijskim kontekstima. Dostatno je prisjetiti se antičke umjetnosti, osobito grčke i rimske, te kulture veoma starih istočnih civilizacija koje još uvijek cvatu. Ostaje istinito, ipak, da kršćanstvo, snagom središnje dogme utjelovljenja Božje Riječi, nudi umjetniku obzorje osobito bogato nadahnjujućim motivima. Koliko bi bilo samo osiromašenje za umjetnost napuštanje neiscrpiva izvora Evandjelja!

Poziv umjetnicima

14. Ovim se pismom obraćam vama, umjetnici čitava svijeta, kako bih vam potvrdio svoje poštovanje i kako bih doprinio ponovnomu spajanju - radi plodonosnije suradnje - umjetnosti i Crkve. Ovo je moj poziv za ponovno otkrivanje dubine, duhovne i religijske dimenzije koja je u svakome vremenu obilježila umjetnost u njezinim najuzvišenijim izražajnim oblicima. U toj se perspektivi nalazi i moj poziv vama, umjetnici pisane i govorne riječi, kazališni i glazbeni umjetnici, likovni umjetnici i umjetnici najsu-

vremenijih komunikacijskih tehnologija. Pozivam osobito vas, kršćanski umjetnici: svakoga bih htio podsjetiti da prisni savez između Evanđelja i umjetnosti oduvijek, bez obzira na funkcionalne zahtjeve, uključuje poziv na prodiranje kreativnom intuicijom u otajstvo utjelovljenoga Boga i istodobno u otajstvo čovjeka.

Svako je ljudsko biće, na neki način, nepoznanica samomu sebi. Isus Krist ne objavljuje samo Boga, već »potpuno otkriva čovjeka njemu samomu«. ²³ U Kristu je Bog pomirio sa sobom svijet. Svi su kršćani pozvani da daju to svjedočanstvo, no na vama je, muževi i žene koji ste umjetnosti posvetili svoj život, da bogatstvom svoje genijalnosti kažete kako je u Kristu *svijet otkupljen*: otkupljen je čovjek, ljudsko tijelo, sve stvoreno, o kojemu je sv. Pavao napisao da »sa svom žudnjom iščekuje ovo objavljeno sinova Božjih« (*Rim 8, 19*). Sve stvoreno iščekuje objavljeno sinova Božjih, također i pomoću umjetnosti i u umjetnosti. To je vaša zadaća. U susretu s umjetničkim djelima, čovječanstvo svih vremena - također i današnje - očekuje da bude obasjano na vlastitome putu i u vlastitome životu.

Duh stvoritelj i umjetničko nadahnuće

15.

U Crkvi često odjekuje zaziv Duhu Svetomu: *Veni, Creator Spiritus...* - »O dođi, Stvorče Duše Svet, pohodi duše vjernika, poteci višnjom milosti, u grudi štono stvori ih.« ²⁴

Duh Sveti, »dah« (*ruah*), jest Onaj koga naznačuje već Knjiga Postanka: »Zemlje bijaše pusta i prazna; tama se prostirala nad bezdanom i Duh Božji lebdio je nad vodama« (1, 2). Kolika li je bliskost između riječi »dah - duh« i »nadahnuće«! Duh je tajanstveni tvorac svemira. U perspektivi trećega tisućljeća htio bih svim umjetnicima poželjeti da mogu u izobilju primiti dar onih kreativnih nadahnuća od kojih započinje bilo koje istinsko umjetničko djelo.

Dragi umjetnici, vi dobro znate, mnogo je poticaja, i vanjskih i nutarnjih, koji mogu nadahnuti vaš talent. Bilo koje istinsko nadahnuće ipak sadrži u sebi titraj onoga »daha« kojim je Duh Stvoritelj od samoga početka prožimao djelo stvaranja. Nalazeći se na čelu tajnovitih zakona koji vladaju svemirom, božanski dah Duha Stvoritelja susreće se s ljudskim genijem i u njemu potiče

²³ *Gaudium et spes 22.*

²⁴ *Himan Večernje Pedesetnice.*

kreativnu sposobnost. Doseže ga nekom vrstom nutarnjega rasvjetljenja koje sjedinjuje naznaku dobrog i lijepoga, te u njemu budi energije duha i srca čineći ga prikladnim za stvaranje ideje i za oblikovanje u umjetničkom djelu. Stoga se ispravno, premda analogno, govori o »trenutcima milosti«, budući da ljudsko biće ima mogućnost na određeni način iskusiti Apsolutno koje ga nadilazi.

»Ljepota« koja spašava

16.

Na pragu trećega tisućljeća želim svima vama, predragi umjetnici, da budete snažno zahvaćeni ovim kreativnim nadahnućima. Ljepota koju ćete prenositi budućim naraštajima neka bude takva da u njima budi udivljenje! Pred svetošću života i ljudskoga bića, pred divotama svemira, jedini prikladan stav je divljenje.

Od njega, iz divljenja, moći će provrjeti ono oduševljenje o kojemu govori Norwid u pjesmi na koju sam se osvrnuo na početku. To oduševljenje trebaju ljudi današnjice i sutrašnjice kako bi se mogli suočiti i nadvladati ključne izazove koji se javljaju na obzoru. Zahvaljujući njemu, čovječanstvo će se nakon svakoga lutanja moći ponovno pridignuti i ponovno krenuti svojim putem. U tome je smislu rečeno dubokom intuitivnošću »da će ljepota spasiti svijet«.²⁵

Ljepota je oznaka otajstva i priziv na transcendentno. Ona je poziv da se okusi život i da se sanja budućnost. Zbog toga ljepota stvorenoga svijeta ne može zadovoljiti i smiriti, te pobuđuje onu tajanstvenu nostalgiju za Bogom koji je zaljubljenik u ljepotu, kao što je sv. Augustin znao protumačiti s neusporedivim naglascima: »Kasno sam te uzljubio, ljepoto tako stara i tako nova, kasno sam te uzljubio!«²⁶

²⁵ F. DOSTOJEVSKI, *Idiot*, III, poglavlje V.

²⁶ »Sero te amavi, pulchritudo tam antiqua et tam nova, sero te amavi!«, *Ispovijesti* 10, 27: CCL 27,251.

²⁷ *Raj* XXXI, 134-135.

²⁵ F. DOSTOJEVSKI, *Idiot*, III, poglavlje V.

²⁶ »Sero te amavi, pulchritudo tam antiqua et tam nova, sero te amavi!«, *Ispovijesti* 10, 27: CCL 27,251.

Vaši mnogostruki putovi, umjetnici čitava svijeta, mogu sve dovesti do onoga beskrajna oceana ljepote gdje čuđenje postaje udivljenje, zanos, neizreciva radost.

Neka vas usmjeruje i nadahnjuje otajstvo uskrsnuloga Krista, koje Crkva razmatra ovih dana i zbog kojega se raduje.

Neka vas prati presveta Djevica »sva lijepa« koju su prikazali bezbrojni umjetnici i koju veliki Dante promatra u rajskome sjaju kao »ljepotu koja je bila radost u očima drugih svetaca«. ²⁷

»Iz kaosa izranja svijet duha!« Iz riječi koje je Adam Mickiewicz napisao u trenutku velike nevolje za poljsku domovinu ²⁸ preuzimam želju za vas: neka vaša umjetnost pridonese u potvrđivanju istinske ljepote koja neka, poput odbleska Duha Božjega, preoblikuje materiju, otvarajući duhove smislu vječnoga.

S mojim najsrdačnijim željama!

Iz Vatikana, 4. travnja 1999., Nedjelja uskrsnuća Gospodnjega.

Preveo: Ivan Šaško

²⁷ *Raj* XXXI, 134-135.

²⁸ *Oda do mladosci*, r. 69: *Wybór poezji*, Wrocław 1986., svezak I., str. 63.

4. PAPINA PORUKA PREDSTAVNICIMA KULTURE

Apostolska nuncijatura, Zagreb,
3. listopada 1998.

Štovane gospođe i gospodo, draga braćo i sestre!

Drago mi je što vas mogu susresti i srdačno pozdraviti. U ovome trenutku mislim također i na vaše kolege koji u svim krajevima vaše domovine predano rade na plemenitu djelu traženja istinitoga na raznovrsnim područjima ljudskih spoznaja. I njih također od svega srca pozdravljam.

Želio sam u raspored svoga pastirskog pohoda vašoj domovini uključiti i ovaj kratki, ali za mene značajan susret s vama, predstavnicima svijeta kulture i znanosti, te tako ponovno potvrditi da Crkva poštuje i cijeni umni rad kao plod stvaralaštva ljudskoga duha. Ovom zgodom rado želim očitovati poštovanje prema bogatoj kulturnoj baštini koju posjeduje vaš hrvatski narod i koja svjedoči o njegovoj staroj i velikoj osjetljivosti za dobro, istinito i lijepo.

Koristim se ovom prigodom za zajedničko razmišljanje o posebnom doprinosu što su ga kršćani, kao kulturni djelatnici i znanstvenici, pozvani davati daljnjemu rastu pravoga humanizma u vašoj domovini, u okviru velike obitelji narodâ. Kršćaninova je, naime, zadaća unositi svjetlo Evanđelja u različite stvarnosti društvenoga života, uključujući dakle i svijet kulture. Kršćanstvo je tijekom minulih stoljeća uistinu dalo važan doprinos stvaranju kulturne baštine vašega naroda. Sada pak, na pragu trećega tisućljeća, ne mogu nedostajati nove žive snage koje će dati obnovljeni zamah promaknuću i razvoju kulturne baštine hrvatske nacije, u potpunosti vjernosti njezinim kršćanskim korijenima.

U Hrvatskoj se, jednako kao i u Europi i u ostalim dijelovima svijeta, događaju velike promjene koje ostvaruju poticajne obzore, ali koje sa sobom nose također nemale poteškoće. Potrebno je na te promjene znati prikladno odgovoriti. Sam odgovor mora biti plod promišljanja prave istine o čovjeku i potrebe poštovanja moralnih vrijednosti upisanih u njihovu narav.

Nema uistinu pravoga napretka bez poštovanja etičkoga opsega kulture, znanstvenoga istraživanja i cjelokupne ljudske

djelatnosti. Današnji etički relativizam, koji uzrokuje potamnjenje moralnih vrijednosti, pogoduje širenju postupaka koji vrijeđaju dostojanstvo ljudske osobe, a to je ozbiljna prepreka humanističkomu razvoju na raznim područjima života.

Jasno je uostalom da se dobro osobe, što je konačna svrha svakoga kulturnog i znanstvenoga zauzimanja, nikada ne može rastaviti od skrbi za opće dobro. Drago mi je u vezi s tim spomenuti natpis što je stajao u dvorani dubrovačkoga Velikog vijeća: Obliti privatorum, publicae curate (Zaboravivši na privatne stvari, skrbite se za društvene). Htio bih da se zauzimanje mislilaca i znanstvenika, nadahnuto na pravim vrijednostima, uvijek shvaća kao velikodušno i nesebično služenje čovjeku i društvu te se nikada ne smije dogoditi da posluži u svrhe suprotne tomu najvišem cilju.

Budući da je konačna svrha kulture služenje pravomu dobru osobe, ne treba se čuditi da društvo u ostvarenju svoga razvoja uza se nalazi Crkvu. I njezina je, naime, dušobrižnička skrb usmjerena na »čovjeka kao nešto jedno i cjelovito, s tijelom i dušom, srcem i savješću, umom i voljom« (Gaudium et spes, 3). Upravo je služenje čovjeku susretište Crkve sa svijetom znanosti i kulture.

Činjenica je da se taj susret tijekom stoljeća pokazao vrlo plodnim. Svojim bogatstvom prosvjetljujuće istine o raznovrsnim oblicima postojanja Evanđelje je na sasvim poseban način obogatilo odgovore koje je razradio ljudski um, osiguravajući im da što više budu u skladu s dubokim zahtjevima čovjekova srca. Crkva se unatoč nerazumijevanjima koja su se događala u određenim razdobljima uvijek pokazivala krajnje osjetljivom za kulturne vrijednosti i istraživanje. Vidljivo je to i iz vaše povijesti: kada su u VII. st. vaši očevi, primivši krštenje, stupili u krilo Crkve, istodobno su se time uključili i u svijet zapadne kulture. U Hrvatskoj se od tada bilježi stalan kulturni i znanstveni napredak kojemu i Crkva daje svoj odlučujući udio. Svima je poznat velik doprinos što ga je Crkva dala filozofiji, književnosti, glazbi, kazalištu, znanostima, umjetnosti. Poznata je isto tako i njezina zasluga u podizanju svakovrsnih škola: od osnovnih pa sve do hramova sveučilišne znanosti. Nakana je Crkve ustrajati u tome i ubuduće, jer taj svoj stav smatra sastavnim dijelom svoga služenja evanđeoskoj Poruci. U ovim je krajevima, u kojima su se stoljećima susretali različiti svjetonazori, potrebno nastaviti zajedničko zauzimanje za kulturu, ne upadajući u neplodna suočavanja, nego gajeći poštovanje i pomirbu.

To pak ne znači da se zbog toga valja odreći vlastita identiteta i kulture. Korijeni, baština i identitet svakoga naroda u svemu što im je istinsko ljudsko, bogatstvo su za međunarodnu zajednicu.

Ozračje slobode i demokracije uspostavljeno u Hrvatskoj početkom ovoga desetljeća omogućuje ponovno uključenje bogoslovnih fakulteta i sveučilištu u Hrvatskoj, što će na poseban način pridonijeti promaknuću dijaloga između kulture, znanosti i vjere. Sveučilišta su, naime, povlaštena mjesta dijaloga čiji se blagotvorni učinci mogu pretakati u odgoj novih naraštaja, usmjeravajući njihova moralna opredjeljenja i djelatno uključenje u društvo. Neka vaše škole, a posebno vaša sveučilišta, budu prave kovačnice misli, sposobne pripravljati vrsne djelatnike na raznim područjima ljudskih spoznaja, ali i osobe duboko svjesne velikoga poslanja koje im je povjereno, a to je služenje čovjeku. Jedan će od plodova dinamična odnosa između vjere i razuma biti svakako obnovljeni procvat etike i duhovnosti ovdje u vašoj domovini, koja je desetljećima bila izložena pustošenju što ga je stvarao materijalni ateizam. Taj će se procvat vrijednosti u skladu s istinom, otvoriti radosti i nadi, s pogledom u vječno odredište koje je Bog pripremio za svako ljudsko biće. Na taj će se način ubuduće izbjeći drama loma između kulture i Evanđelja, koja je uzdrmala ovo naše doba (usp. Pavao VI., apostolska pobudnica *Evangelii nuntiandi*, 20).

Kulturu koja odbacuje Boga ne može se nazivati posve ljudskom, jer iz vlastita obzora isključuje Onoga koji je stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku, te ga otkupio Kristovim djelom i posvetio ga pomazavši ga Duhom Svetim. To je razlog zbog kojega čovjek u svojoj cjelokupnoj stvarnosti mora biti središte svakoga oblika kulture i uporišna točka svake znanstvene težnje. Bog vam je dao u baštinu predivnu zemlju čija nacionalna himna počinje riječima: »Lijepa naša domovino«. Kako u tim riječima ne vidjeti podsjećanje na dužnost poštovanja prirode, postupajući s osjećajem odgovornosti za životni prostor što ga je Providnost dala čovjeku? Svijet je pozornica na kojoj je svatko pozvan odigrati svoju ulogu na hvalu i slavu Boga Stvoritelja i Spasitelja. Žeđajući za pravom mudrošću, za spoznajom svemira i za zakonima koji njime ravnaju, očarani onime što je istinito, što je dobro i što je lijepo, nastojte proniknuti glavno Vrelo svega toga: Boga, ishodište svake istine, koja mudro uzdržana i ravna svime što postoji. Neka riječ Božja prosvjetljuje vaše istraživanje putova koji vode k istini. Gajeći u svome svakodnevnom zauzimanju duboku ljubav prema istini, znat ćete postati njezini oduševljeni istražitelji i rev-

ni suradnici onih koji je traže. I na kraju, posebna riječ muževima i ženama s područja znanosti i kulture koji se priznaju kršćanima: njima je povjerena zadaća stalne evangelizacije sredine u kojoj djeluju. Njihova srca stoga moraju biti otvorena poticajima Duha Svetoga, »Duha istine« koji upućuje »u svu istinu« (usp. Iv 16,13).

Ta uzvišena zadaća traži neprestano produbljivanje onoga što sadrži prihvaćanje vjere u Krista, »svjetla istinita, koje prosvjetljuje svakoga čovjeka« (Iv 1, 9). »Božju silu i Božju mudrost« (1 Kor 1, 24), jer »sve je po Njemu i za Njega stvoreno: On je prije svega i sve stoji u Njemu« (Kol 1, 16-17). Neka svatko s ponosom prihvati tu uzvišenu zadaću i neka nastoji na nju odgovarati sa svom velikodušnošću. Sve koji iskrena srca traže istinu povjeravam zaštiti Presvete Bogorodice, koju Crkva drži za Prijestolje Mudrosti te na sve zazivam Božji blagoslov.

U Zagrebu, 3. listopada 1998.,
XX. godine moje papinske službe.

Ivan Pavao II.

V. dio

MEĐUNARODNI DOKUMENTI

1. MEĐUNARODNE I EUROPSKE KONVENCIJE I PREPORUKE IZ PODRUČJA ZAŠTITE KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE

A. UNESCO

- Preporuka o međunarodnim principima koji se primjenjuju prilikom arheoloških iskopavanja, 1956.
- Preporuka o najdjelotvornijim mjerama za približavanja muzeja svima, 1969.
- Preporuka za zaštitu ljepote pejzaža i karaktera pejzaža i spomeničkih cjelina, 1962.
- Preporuka o zaštitnim mjerama i sprječavanju nezakonita uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara, 1964.
- Preporuka o zaštiti kulturnih dobara od ugrožavanja izvođenjem javnih ili privatnih radova, 1968.
- Preporuka o zaštiti, na nacionalnome nivou, kulturnoga i prirodnoga naslijeđa, 1972.
- Preporuka o međunarodnoj razmjeni kulturnih dobara, 1976.
- Preporuka o zaštiti povijesnih i tradicionalnih cjelina i njihovoj ulozi u suvremenome životu, 1976.
- Preporuka za zaštitu pokretnih kulturnih dobara, 1978.
- Preporuka za zaštitu i čuvanje slika u pokretu, 1980.
- Preporuka za zaštitu tradicionalne kulture i folklora, 1989.
- Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanoga sukoba - »Haaška konvencija«, s Pravilnikom za izvršenje Konvencije i Protokolom, 1954.

- Konvencija o međunarodnoj trgovini vrstama divlje flore i faune kojima prijete istrjebljenje, 1973.
- Konvencija o mjerama za zabranu i sprječavanje nezakonita uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara, 1970.
- Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, 1972.
- Konvencija o vlažnim predjelima od međunarodne važnosti, posebno kao staništa divljih vrsta, 1971.

B. MEĐUNARODNE NEVLADINE ORGANIZACIJE

- Statut Međunarodnog studijskog centra za restauraciju i konzervaciju kulturnih dobara - ICCROM (Centar u Rimu), 1963. - revidiran 1973.
- Statut Međunarodnoga savjeta za muzeje UNESCO-a (ICOM), koji je prihvaćen na Generalnoj skupštini ICOM-a od 14. 6. 1974. i dopunjen amandmanima 1983., 1986. i 1989.
- Statut Međunarodnoga savjeta za spomenike i spomeničke cjeline (ICOMOS), Moskva 1978.
- Međunarodna povelja o konzervaciji i restauraciji spomenika i mjesta, ICOMOS, Venecija 1964. - Rim 1981.
- Preporuka o očuvanju i oživljavanju narodnoga graditeljstva i seoskih naselja, ICOMOS, Solun 1973.
- Preporuka o očuvanju i restauraciji povijesnih lokaliteta-vrtova, ICOMOS i IFLA, Granada 1973.

C. VIJEĆE EUROPE

- Preporuka Europske konferencije ministara za očuvanje i obnovu spomenika i lokaliteta kulturne baštine, 1970.
- Preporuka o proizvodnji europskoga filma o očuvanju i obnovi spomenika i lokaliteta kulturne baštine, 1970.
- Preporuka (1972.) i Rezolucija (1972.) o zaštiti europske arhitektonske baštine
- Preporuka i Rezolucija o budućoj aktivnosti Vijeća Europe, nakon 1975. na konzervaciji arhitektonske baštine, 1974.
- Preporuka o konzervaciji europske arhitektonske baštine, 1975.
- Rezolucija o socijalnim aspektima arhitektonske konzervacije, 1975.
- Preporuka o pripremama za pregled napretka arhitektonske konzervacije, 1976.
- Preporuka o Europskoj nagradi za muzej, 1977.

- Preporuka o podvodnoj kulturnoj baštini, 1978.
- Preporuka o industrijskoj arheologiji, 1989.
- Preporuka o konzervaciji europske arhitektonske baštine
- Rezolucija o ulozi nacionalnih parlamenata u konzervaciji nacionalne baštine
- Rezolucija o ulozi lokalnih i regionalnih vlasti
- Rezolucija o ulozi neovisnih društava u konzervaciji arhitektonske baštine, 1979.
- Preporuka o ruralnoj arhitektonskoj baštini, 1979.
- Preporuka o memorijalnim kompleksima, 1980.
- Preporuka Komiteta ministara državama članicama o specijalizaciji arhitekata, gradskih planera i inženjera te dizajnera krajolika, 1980.
- Preporuka Komiteta ministara državama članicama za akciju pomoći nekim zanatima koji nestaju u kontekstu zanatske aktivnosti, 1981.
- Preporuka o metalnim detektorima, 1981.
- Rezolucija o obrtima, 1982.
- Rezolucija o povratu umjetnina, 1983.
- Preporuka o izložbi suvremene arhitekture i Rezolucija o suvremenoj arhitekturi, 1983.
- Preporuka o zračnom zagađenju i kiselim kišama, 1984.
- Preporuka na temelju izvještaja o regionalnome planiranju i zaštiti okoline u europskim priobalnim regijama, 1984.
- Preporuka o mjerama za suprotstavljanje efektima zračnoga zagađenja, 1985.
- Preporuka Komiteta ministara državama članicama za unaprjeđivanje zanata uključenih u konzervaciju arhitektonske baštine, 1986.
- Preporuka i Poslovnik o zaštiti kulturne baštine protiv katastrofa, 1986.
- Preporuka Komiteta ministara državama članicama o kontroli fizičkoga pogoršavanja stanja arhitektonske baštine ubrzana zagađivanjem, 1988.
- Preporuka o europskoj kampanji za okoliš, 1988.
- Preporuka o pretrpanim religijskim zgradama, 1989.
- Preporuka Komiteta ministara državama članicama o zaštiti i unaprjeđivanju arheološke baštine u kontekstu planiranja gradova i okoline, 1989.
- Preporuka Komiteta ministara državama članicama o zaštiti i unaprjeđivanju seoske arhitektonske baštine, 1989.

- Preporuka Komiteta ministara državama članicama o zaštiti i konzervaciji industrijske i tehničke baštine i niskogradnje u Europi, 1990.
- Preporuka Komiteta ministara državama članicama o mjerama za promociju financiranja konzervacije arhitektonske baštine, 1991.
- Preporuka Savjeta za kulturnu suradnju o europskoj jezičnoj i književnoj baštini, 1986.
- Preporuka Parlamentarne skupštine o međunarodnoj zaštiti kulturnoga dobra i cirkuliranju umjetničkih djela, 1988.
- Preporuka o očuvanju arheoloških predmeta i njihove integracije u okviru urbanoga i ruralnoga planiranja i socio-kulturnoga života, 1987.
- Europska konvencija o zaštiti arheološke baštine, 1969.
- Nacrt revizije Europske konvencije o zaštiti arheološke baštine, 1991.
- Europska konvencija o povrjedi kulturnih dobara, 1985.
- Europska konvencija o zaštiti arhitektonske baštine, 1985.
- Nacrt preporuke o koordinaciji metoda i sistema dokumentacije o arhitektonskoj baštini, 1990.
- Europska konvencija o očuvanju divljine i prirodnih cjelina - »Bernska konvencija«, 1979.

D. EUROPSKA ZAJEDNICA

- Preporuka Komisije državama članicama o zaštiti arhitektonske i prirodne baštine, 1974.
- Rezolucija ministara kulture u okviru Savjeta o konzervaciji umjetničkih djela, 1986.
- Rezolucija ministara kulture u okviru Savjeta o zaštiti europske arhitektonske baštine, 1986.

VI. dio

UGOVORI IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE*

1. UGOVOR IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE O SURADNJI NA PODRUČJU ODGOJA I KULTURE

Sveta Stolica i Republika Hrvatska

- želeći urediti odnose između Katoličke Crkve i države Hrvatske na području odgoja i kulture
- temeljeći se Republika Hrvatska na odredbama Ustava, navlastito na člancima 14, 40, i 68, a Sveta Stolica na dokumentima Drugoga vatikanskog sabora, posebno na Deklaraciji "Gravissimum educationis", i na odredbama kanonskoga prava;
- imajući u vidu nezamjenjivu povijesnu i sadašnju ulogu Katoličke Crkve u Hrvatskoj u kulturnom i moralnom odgoju naroda, te njezinu ulogu na području kulture i obrazovanja;
- uzevši na znanje da većina građana Republike Hrvatske pripada Katoličkoj Crkvi;

dogovorili su se o sljedećem:

Članak 1.

1. Republika Hrvatska, u svjetlu načela o vjerskoj slobodi, poštuje temeljno pravo roditelja na vjerski odgoj djece te se obvezuje da će, u sklopu školskoga plana i programa i u skladu s voljom roditelja ili skrbnika, jamčiti nastavu katoličkoga vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama, kao obveznoga predmeta za one koji ga izaberu, pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta.
2. Odgojno-obrazovni sustav u javnim predškolskim ustanovama i školama, uključujući i visoka učilišta, uzimat će u obzir vrijednosti kršćanske etike.

Članak 2.

1. Poštujući slobodu savjesti i odgovornost roditelja za odgoj svoje djece, svakome je zajamčeno pravo izbora vjeronauka.
2. Školske vlasti, u suradnji s nadležnim crkvenim vlastima, omogućit će roditeljima i punoljetnim učenicima da izaberu vjeronauk pri upisu u školu na način da njihova odluka ne bude povodom bilo kakvom obliku diskriminacije na području školskoga djelovanja.
3. Ako bi roditelji i punoljetni učenici željeli promijeniti odluku o kojoj se govori u stavku 1. ovoga članka, dužni su o tome pismeno obavijestiti školu prije početka nove školske godine.

Članak 3.

1. Katolički vjeronauk predaju kvalificirani vjeroučitelji koji su po sudu crkvene vlasti prikladni za to i koji zadovoljavaju odgovarajuće odredbe zakonodavstva Republike Hrvatske, pridržavajući se svih dužnosti i prava koja iz toga proizlaze.
2. Vjeroučitelji moraju imati ispravu o kanonskome mandatu (misio canonica) koju je izdao dijecezanski biskup. Opoziv mandata nosi sa sobom neposredni gubitak prava na predavanje katoličkoga vjeronauka.
3. Vjeroučitelji su članovi, sa svim učincima, nastavničkoga zbora u osnovnim i srednjim školama, odnosno odgojiteljskoga zbora u predškolskim ustanovama.
4. Programi i način odvijanja katoličkoga vjeronauka u školama svih vrsta i stupnjeva uredit će se posebnim ugovorima između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije.

Članak 4.

U dogovoru nadležnih školskih vlasti, mjerodavne crkvene vlasti moći će organizirati u odgojno-obrazovnim ustanovama druge dopunske djelatnosti u svezi s odgojem i vjerskom kulturom, koristeći se prostorijama i pomoćnim pedagoškim pomagala tih ustanova.

Članak 5.

Katolička Crkva može slobodno priređivati predavanja i poduzimati djelatnosti duhovno-vjerskoga obrazovanja u sveučilišnim ustanovama, u dogovoru s nadležnim tijelima sveučilišta.

Članak 6.

1. Programe i sadržaje nastave katoličkoga vjeronauka u školama bilo koje vrste i stupnja, te udžbenike i didaktičku građu, sastavlja Hrvatska biskupska konferencija koja ih podastire nadležnim tijelima Republike Hrvatske radi njihova uvođenja u školske programe.
2. Republika Hrvatska snosi troškove izradbe i tiskanja udžbenika vjeronauka i organizira izdavački postupak u skladu s postojećim odredbama za ostale školske udžbenike.

Članak 7.

1. Mjerodavne vlasti na crkvenom i državnom području, prema vlastitim nadležnostima, bdiju da se vjeronauk u školi i vjerski odgoj u predškolskim i školskim ustanovama i u sadržajnom i u didaktičko-metodičkom pogledu održava kvalitetno i u skladu s propisima crkvenoga i državnoga zakonodavstva.
2. Vjeroučitelji će obdržavati crkvene zakone i odredbe u pitanjima sadržaja vjerskoga odgoja i obrazovanja; što se ostaloga tiče obdržavat će odredbe zakonodavstva Republike Hrvatske i poštivati stegovne odredbe odgojne ustanove u kojoj djeluju.

Članak 8.

1. Katolička Crkva ima pravo osnivati škole bilo kojega stupnja i predškolske ustanove te njima upravljati prema odredbama kanonskoga prava i zakonodavstva Republike Hrvatske.
2. U ostvarenju plana i programa temeljnih obveznih predmeta, te pri izdavanju službenih isprava, katoličke će škole poštivati zakone Republike Hrvatske.

Članak 9.

Katoličke škole s pravom javnosti, njihovi učitelji i nastavnici, odgojitelji i drugi djelatnici, jednako kao i učenici i odgajnici, uživat će ista prava i dužnosti kao i oni u državnim školama i imat će pravo na primanje novčane potpore kako je predviđeno zakonodavstvom Republike Hrvatske.

Članak 10.

1. Pravni ustroj katoličkih visokih učilišta s pravom javnosti kao i način priznavanja stručnih naziva, akademskih stupnjeva i diploma koje izdaju, ravnaju se prema zakonima Republike Hrvatske. Njihova će se primjena urediti posebnim ugovorom između Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije, uz prethodno odobrenje Svete Stolice.

2. Republika Hrvatska osigurava novčana sredstva Katoličkom bogoslovnom fakultetu pri Sveučilištu u Zagrebu, s njegovim područnim studijima, odnosno afiliranim Teologijama u Đakovu, Makarskoj, Rijeci i Splitu.
3. Nadležne crkvene vlasti mogu osnivati nova visoka katolička učilišta. Uz prethodni dogovor mjerodavnih crkvenih i državnih vlasti ona će imati pravo javnosti i za njih će Republika Hrvatska osiguravati odgovarajuća novčana sredstva.

Članak 11.

1. Crkveni instituti za obrazovanje vjeroučitelja i drugih pastoralnih djelatnika, osnovani prema odredbama kanonskoga prava, imaju pravo javnosti u skladu s odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske.
2. Republika Hrvatska osigurava novčana sredstva za profesore, odgojitelje i druge djelatnike tih instituta, kako je predviđeno odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske o visokim javnim katoličkim učilištima.
3. Isto tako, studenti instituta o kojima se govori u stavku 1. ove članka, imat će ista prava i dužnosti studenata u visokim javnim katoličkim učilištima.

Članak 12.

1. Zbog službe koju Katolička Crkva obavlja u društvu i poštujući vjersku slobodu, Republika Hrvatska omogućuje Crkvi dolični pristup državnim sredstvima javnoga priopćivanja, a navlastito radiju i televiziji. Pojediniosti u svezi s tim bit će dogovorene između Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije.
2. Katolička Crkva ima pravo posjedovati i vlastita sredstva društvenoga priopćivanja, u skladu s odredbama crkvenih zakona i zakonodavstva Republike Hrvatske.
3. Poštujući načela vjerske slobode u pluralističkom društvu, Republika Hrvatska dosljedno će paziti da u sredstvima društvenoga priopćivanja budu poštivani osjećaji katolika i temeljne ljudske vrijednosti etičke i vjerske naravi.

Članak 13.

1. Kulturna i umjetnička baština Katoličke Crkve te brojni dokumenti pohranjeni u crkvenim arhivima i knjižnicama sačinjavaju dragocjeni dio cjelokupne hrvatske kulturne baštine. Katolička Crkva želi nastaviti služenje društvenoj zajednici i svojom kulturnom baštinom, omogućujući svima koje zanima da to bogatstvo upoznaju, da se njime koriste i da ga proučavaju.

2. Potrebna je suradnja Crkve i države da se ta baština očuva, da se napravi njezin popis, da se osigura njezina zaštita i omogući daljnje povećanje te da se učini dostupnom građanima, u granicama koje zahtijeva zaštita te baštine i skrb za arhive.
3. Da bi se to ostvarilo, ustanovit će se što prije mješovita komisija predstavnika Katoličke Crkve i Republike Hrvatske.
4. Republika Hrvatska obvezuje se da će sustavno materijalno pridonositi obnovi i čuvanju spomenika vjerske kulturne baštine i umjetničkih djela u posjedu Crkve.
5. Republika Hrvatska se obvezuje da će vratiti crkvene matične knjige, knjige stanja duša, ljetopise i druge knjige koje su za vrijeme komunističkoga režima nezakonito oduzete Katoličkoj Crkvi, a koje su u njezinu posjedu.

Članak 14.

Visoke ugovorne strane zajedničkim će dogovorom rješavati moguća međusobna razilaženja koja se tiču tumačenja ili primjene odredbi ovoga Ugovora.

Članak 15.

1. Ovaj će Ugovor biti ratificiran prema pravnim propisima objiju visokih ugovornih strana i stupit će na snagu u trenutku razmjene ratifikacijskih instrumenata.
2. U slučaju da jedna od visokih ugovornih strana bude smatrala da su se bitno promijenile prilike u kojima je sklopljen ovaj Ugovor i da ga treba mijenjati, započet će pregovore o njegovoj prilagodbi novim okolnostima.

Potpisano u Zagrebu, dne 19. prosinca 1996. u dva izvorna i podjednako vjerodostojna primjerka na talijanskom i hrvatskom jeziku.

† *Giulio Einaudi*
za Svetu Stolicu

dr. Jure Radić
za Republiku Hrvatsku

* *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, HBK : Glas Koncila, Zagreb, 2001.

VII. dio

DOKUMENTI REPUBLIKE HRVATSKE

1. ZAKON O ZAŠTITI I OČUVANJU KULTURNIH DOBARA

I. OPĆE ODREDBE

Članak 1.

Ovim se Zakonom uređuju vrste kulturnih dobara, uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrom, obveze i prava vlasnika kulturnih dobara, mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara, obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, obavljanje upravnih i inspekcijskih poslova, rad i djelokrug Hrvatskog vijeća za kulturna dobra, financiranje zaštite i očuvanja kulturnih dobara, kao i druga pitanja u svezi sa zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara.

Članak 2.

Kulturna dobra od interesa su za Republiku Hrvatsku i uživaju njezinu osobitu zaštitu.

Kulturna dobra u smislu ovoga Zakona jesu:

- pokretne i nepokretne stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkoga i znanstvenog značenja,
- arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povijesnu i antropološku vrijednost,
- nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentacija i bibliografska baština i
- zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima.

Članak 3.

Kulturna dobra bez obzira na vlasništvo, preventivnu zaštitu ili registraciju uživaju zaštitu prema odredbama ovoga Zakona.

Članak 4.

Vlasnici i nositelji prava na kulturnom dobru, te drugi imatelji kulturnoga dobra odgovorni su za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara prema odredbama ovoga Zakona.

Za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, za određivanje mjera zaštite i nadzor nad njihovim provođenjem, u sklopu svoga djelokruga skrbe i odgovorna su tijela državne uprave, tijela lokalne samouprave i uprave i tijela lokalne samouprave u području kulture, prostornog planiranja i uređenja prostora, zaštite okoliša, graditeljstva, stambenog i komunalnog gospodarstva, turizma, financija, unutarnjih poslova i pravosuđa sukladno zakonu i drugim propisima.

Svi su građani dužni skrbiti o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, te prijaviti nadležnom tijelu dobro za koje se predmnijeva da ima svojstvo kulturnoga dobra.

Članak 5.

Svrha je zaštite kulturnih dobara:

- zaštita i očuvanje kulturnih dobara u neokrnjenom i izvornom stanju, te prenošenje kulturnih dobara budućim naraštajima,
- stvaranje povoljnijih uvjeta za opstanak kulturnih dobara i poduzimanje mjera potrebnih za njihovo redovito održavanje,
- sprječavanje svake radnje kojom bi se izravno ili neizravno mogla promijeniti svojstva, oblik, značenje i izgled kulturnog dobra i time ugroziti njegova vrijednost,
- sprječavanje protupravnog postupanja i protupravnog prometa kulturnim dobrima, te nadzor nad iznošenjem i uvozom kulturnih dobara,
- uspostavljanje uvjeta da kulturna dobra prema svojoj namjeni i značenju služe potrebama pojedinca i općem interesu.

Članak 6.

Pojedini pojmovi u smislu ovoga Zakona imaju sljedeća značenja:

1. zaštita kulturnog dobra jest poglavito provedba mjera zaštite pravne i stručne naravi propisanih odredbama ovoga Zakona, a sukladnih pravilima konzervatorske struke,

2. očuvanje kulturnoga dobra jest provedba mjera zaštite i očuvanja radi produženja trajanja spomeničkih svojstava kulturnoga dobra,
3. čuvanje kulturnoga dobra je sustavno praćenje stanja kulturnoga dobra i osiguravanje njegove zaštite od svakog ugrožavanja toga dobra ili njegovih spomeničkih svojstava, kao i svake druge protupravne ili neovlaštene uporabe,
4. održavanje kulturnoga dobra je sustavno praćenje stanja kulturnoga dobra te poduzimanje mjera i radova nužnih za očuvanje spomeničkih svojstava, cjelovitosti i namjene kulturnoga dobra,
5. kulturno-povijesnom cjelinom smatra se naselje ili dio naselja, kao i područje, koji su zaštićeni kao kulturno dobro,
6. nositelj prava na kulturnom dobru smatra se osim vlasnika i nositelj drugih stvarnih i obveznih prava na kulturnom dobru,
7. imatelj kulturnoga dobra jest svaka osoba koja na bilo koji način i po bilo kojoj osnovi drži kulturno dobro,
8. sustav mjera zaštite kulturnoga dobra jest ukupnost svih zaštitnih mjera utvrđenih radi potpune zaštite i očuvanja pojedinoga kulturnog dobra,
9. nadležno tijelo je Konzervatorski odjel Ministarstva kulture na čijem se području kulturno dobro nalazi, a za područje Grada Zagreba Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu.

II. VRSTE KULTURNIH DOBARA

1. *Nepokretna kulturna dobra*

Članak 7.

Nepokretno kulturno dobro može biti:

- grad, selo, naselje ili njegov dio,
- građevina ili njezini dijelovi, te građevina s okolišem,
- elementi povijesne opreme naselja,
- područje, mjesto, spomenik i obilježje u svezi s povijesnim događajima i osobama,
- arheološko nalazište i arheološka zona, uključujući i podvodna nalazišta i zone,
- područje i mjesto s etnološkim i toponimskim sadržajima,
- krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru,
- vrtovi, perivoji i parkovi,
- tehnički objekt s uređajima i drugi slični objekti.

2. Pokretna kulturna dobra

Članak 8.

Pokretno kulturno dobro može biti:

- zbirka predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, kao i u drugim pravnim osobama te državnim i upravnim tijelima uključujući i kod fizičkih osoba,
- crkveni inventar i predmeti,
- arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi,
- filmovi,
- arheološki nalazi,
- antologijska djela likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna,
- etnografski predmeti,
- stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i druge tiskovine,
- dokumentacija o kulturnim dobrima,
- kazališni rekviziti, skice, kostimi i sl.,
- uporabni predmeti (namještaj, odjeća, oružje i sl.), prometna i prijevozna sredstva i uređaji, predmeti koji su značajna svjedočanstva razvitka znanosti i tehnologije.

3. Nematerijalna kulturna dobra

Članak 9.

Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito:

- jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta,
- folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote,
- tradicijska umijeća i obrti.

Očuvanje nematerijalnih kulturnih dobara provodi se izradom i čuvanjem zapisa o njima, kao i poticanjem njihova prenošenja i njegovanja u izvornim i drugim sredinama.

III. USPOSTAVLJANJE ZAŠTITE NAD KULTURNIM DOBROM

1. Preventivna zaštita

Članak 10.

Za dobra za koja se predmnijeva da imaju svojstvo kulturnoga dobra može se kao privremeno donijeti rješenje o preventiv-

noj zaštiti. Rješenje o preventivnoj zaštiti donosi nadležno tijelo prema mjestu gdje se dobro nalazi.

Rješenjem o preventivnoj zaštiti utvrđuje se predmet preventivne zaštite i rok na koji se određuje.

Rok na koji se određuje preventivna zaštita računa se do donošenja rješenja iz članka 12. ovoga Zakona, ali ne može biti dulji od 3 godine, osim za arheološka i podvodna arheološka nalazišta u slučaju kojih ne može biti dulji od 6 godina od dana donošenja rješenja.

Ako po proteku roka propisanog stavkom 3. ovoga članka ne bude doneseno rješenje kojim se utvrđuje svojstvo kulturnoga dobra rješenje o preventivnoj zaštiti prestaje važiti.

Rješenjem kojim se uspostavlja preventivna zaštita nad nekretninama obvezno se utvrđuju prostorne međe dobra na koje se odnosi preventivna zaštita.

Žalba na rješenje o preventivnoj zaštiti ne odgađa izvršenje rješenja.

Članak 11.

Na dobro koje je preventivno zaštićeno primjenjuje se ovaj Zakon i svi propisi koji se odnose na kulturna dobra.

Dobro iz stavka 1. ovoga članka upisuje se u Listu preventivno zaštićenih dobara koja je posebni dio Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Registar).

2. Utvrđivanje svojstva kulturnoga dobra

Članak 12.

Svojstvo kulturnoga dobra, na temelju stručnog vrednovanja, utvrđuje Ministarstvo kulture rješenjem.

Rješenjem kojim se utvrđuje svojstvo nepokretnoga kulturnoga dobra obvezno se utvrđuju prostorne međe kulturnoga dobra koje se zaštićuje, a dostavlja se nadležnom katastru i sudu radi zabilježbe u zemljišnim knjigama.

Rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnoga dobra koje se odnosi na podvodno arheološko nalazište dostavlja se i nadležnoj lučkoj kapetaniji.

Rješenjem iz stavka 1. određuje se sustav mjera zaštite kulturnoga dobra i obveza upisa kulturnoga dobra u Registar, Listu zaštićenih kulturnih dobara.

Žalba na rješenje iz stavka 1. ovoga članka ne odgađa izvršenje rješenja.

3. Kulturna dobra od nacionalnog značenja

Članak 13.

Kulturna dobra za koja se utvrdi da su od najvećega nacionalnog značenja za Republiku Hrvatsku upisuju se u posebni dio Registra, Listu kulturnih dobara nacionalnoga značenja.

Postupak vrednovanja kulturnih dobara iz stavka 1. ovoga članka obavlja posebno stručno povjerenstvo od pet članova koje imenuje ministar kulture iz reda istaknutih stručnjaka za kulturnu baštinu.

Na temelju stručnog nalaza, povjerenstvo iz stavka 2. ovoga članka predlaže ministru kulture donošenje rješenja.

Rješenjem iz stavka 3. ovoga članka određuje se sustav mjera zaštite kulturnoga dobra.

Žalba na rješenje iz stavka 3. ovoga članka ne odgađa izvršenje rješenja.

4. Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske

Članak 14.

Kulturna dobra upisuju se u Registar.

Registar je javna knjiga koju vodi Ministarstvo kulture.

Registar se sastoji od tri liste i to: Liste zaštićenih kulturnih dobara, Liste kulturnih dobara nacionalnog značenja i Liste preventivno zaštićenih dobara.

Ministar kulture propisuje oblik, sadržaj i način vođenja Registra.

Članak 15.

Ako kulturno dobro izgubi svojstva radi kojih je zaštićeno, Ministarstvo kulture donijet će rješenje o prestanku svojstva kulturnoga dobra, na temelju kojega će se kulturno dobro brisati iz Registra.

Rješenje iz stavka 1. ovoga članka Ministarstvo kulture donosi uz prethodno mišljenje Hrvatskoga vijeća za kulturna dobra.

Rješenje kojim se utvrđuje prestanak svojstva nepokretnog kulturnoga dobra obvezno se dostavlja nadležnom katastru i sudu radi brisanja zabilježbe u zemljišnim knjigama.

Rješenje o prestanku svojstva kulturnoga dobra koje se odnosi na podvodno arheološko nalazište dostavlja se i nadležnoj lučkoj kapetaniji.

Članak 16.

Upisi u Registar, promjene i brisanje iz njega objavljuju se u »Narodnim novinama«.

Pri objavi iz stavka 1. ovoga članka za nepokretna kulturna dobra ne objavljuju se podaci o vlasniku, a za pokretna kulturna dobra objavljuju se podaci o tome gdje se kulturno dobro nalazi, kada je to moguće.

5. Zaštita dobara od lokalnog značenja

Članak 17.

Dobro za koje prema odredbama ovoga Zakona nije utvrđeno da je pod zaštitom kao kulturno dobro predstavničko tijelo županije, Grada Zagreba, grada ili općine može proglasiti zaštićenim, ako se nalazi na njihovu području.

Tijelo iz stavka 1. ovoga članka svojom će odlukom odrediti dobro koje proglašava zaštićenim, a način njegove zaštite utvrdit će uz prethodnu suglasnost nadležnog tijela, te osigurati uvjete i sredstva potrebna za provedbu odluke.

Odluku iz stavka 1. ovoga članka donositelj je dužan dostaviti Ministarstvu kulture.

IV. OBVEZE I PRAVA VLASNIKA KULTURNOGA DOBRA

1. Vlasništvo na kulturnom dobru

Članak 18.

Za nepokretno i pokretno kulturno dobro mora biti utvrđen vlasnik.

Ako kulturno dobro nema vlasnika ili se on ne može utvrditi ili je nepoznat ili kulturno dobro ostane bez vlasnika, vlasnikom postaje Republika Hrvatska.

Članak 19.

Dobro za koje se predmnijeva da ima svojstva kulturnoga dobra, a nalazi se ili se nađe u zemlji, moru ili vodi, vlasništvo je Republike Hrvatske.

Osoba koja smatra da ima pravo vlasništva na dobru iz stavka 1. ovoga članka može kod nadležnog suda podići tužbu radi utvrđivanja prava vlasništva.

Na nađeno dobro primjenjuju se propisi o nalazu blaga.

2. Obveze vlasnika kulturnoga dobra

Članak 20.

Vlasnik kulturnoga dobra obavezan je:

- postupati s kulturnim dobrom s dužnom pažnjom, a osobito ga čuvati i redovito održavati;
- provoditi mjere zaštite utvrđene ovim Zakonom i drugim propisima,
- o svim promjenama na kulturnom dobru, oštećenju ili uništenju, te o nestanku ili krađi kulturnoga dobra, odmah, a najkasnije sljedećeg dana obavijestiti nadležno tijelo,
- dopustiti stručna i znanstvena istraživanja, tehnička i druga snimanja, kao i provedbu mjera tehničke zaštite,
- omogućiti dostupnost kulturnoga dobra javnosti,
- očuvati cjelovitost zaštićene zbirke pokretnih kulturnih dobara,
- izvršavati sve druge obveze propisane ovim Zakonom i drugim propisima.

Članak 21.

Ako vlasnik pravodobno ne provede propisanu mjeru zaštite kulturnoga dobra, nadležno će ga tijelo opomenuti i odrediti mu rok do kada je obavezan tu mjeru provesti, uz upozorenje da će u protivnom takva mjera biti provedena na njegov trošak. Ako vlasnik kulturnoga dobra ni nakon opomene ne provede propisanu mjeru ili je ne provede u određenom roku, tu će mjeru provesti nadležno tijelo na trošak vlasnika.

Nadležno tijelo rješenjem utvrđuje obvezu vlasnika na naknadu troškova i visinu troškova izvršenja takve mjere.

Žalba na rješenje iz stavka 2. ovoga članka ne odgađa izvršenje rješenja.

Članak 22.

Troškove u svezi s očuvanjem i održavanjem kulturnoga dobra, te provedbom mjera tehničke zaštite snosi vlasnik kulturnoga dobra.

Ako održavanje kulturnoga dobra ili radovi na njegovu popravku, konzerviranju ili provedbi mjera tehničke zaštite zahtijevaju izvanredne troškove koji premašuju redovite troškove održavanja i prihode ili druge koristi koje vlasnik ima od kulturnoga dobra, vlasnik ima pravo podnijeti zahtjev za naknadu izvanrednih troškova.

Izvanredne troškove iz stavka 2. ovoga članka utvrđuje rješenjem Ministarstvo kulture, a sredstva se osiguravaju u državnom proračunu.

Članak 23.

Odredbe članka 20., 21. i 22. ovoga Zakona odnose se i na nositelja prava na kulturnom dobru, kao i na drugog imatelja kulturnoga dobra.

3. Prava vlasnika kulturnoga dobra

Članak 24.

Prava vlasnika kulturnoga dobra, pored prava utvrđena posebnim zakonom i uz ograničenja ovim Zakonom jesu:

- pravo na naknadu radi ograničenja prava vlasništva na kulturnom dobru pod uvjetima propisanim ovim Zakonom,
- pravo na porezne i carinske povlastice prema posebnom zakonu,
- pravo na stručnu pomoć nadležnog tijela radi pravilne zaštite i očuvanja kulturnoga dobra na način propisan ovim Zakonom.

Članak 25.

Vlasnik kulturnoga dobra ima pravo na naknadu radi ograničenja prava vlasništva prema odredbama ovoga Zakona i na oslobodjenja i povlastice propisane posebnim zakonom ako postupi sukladno odredbama ovoga Zakona i provodi mjere zaštite koje odredi Ministarstvo kulture, odnosno nadležno tijelo.

Pravo iz stavka 1. ovoga članka vlasnik kulturnoga dobra stječe na temelju potvrde glede ispunjavanja propisanih uvjeta i provedbe mjera određenih na temelju ovoga Zakona koju mu na njegov zahtjev izdaje nadležno tijelo.

Članak 26.

Nadležno tijelo vlasniku, nositelju prava na kulturnom dobru i drugom imatelju kulturnoga dobra na njihovo traženje daje besplatni stručni savjet u svezi s provedbom mjera zaštite i očuvanja kulturnoga dobra.

Stručni savjet iz stavka 1. ovoga članka nadležno tijelo dužno je dati u hitnim slučajevima, odnosno kad prijete izravna opasnost od oštećivanja kulturnoga dobra, odmah, a najkasnije 3 dana od dana podnošenja pisanog zahtjeva.

4. Ograničenja prava vlasništva na kulturnom dobru

Članak 27.

Vlasništvo na kulturnom dobru može se prema posebnom zakonu ograničiti radi zaštite i očuvanja kulturnoga dobra u slučajevima utvrđenim ovim Zakonom.

Vlasništvo na kulturnom dobru može se ograničiti glede posjeda, uporabe i prometa kulturnim dobrom.

Na kulturnom dobru može se provesti izvlaštenje i uspostaviti založno pravo.

Članak 28.

Posjed kulturnoga dobra može se ograničiti radi:

- dokumentiranja i istraživanja kulturnoga dobra,
- provedbe mjera zaštite i očuvanja kulturnoga dobra,
- omogućavanja dostupnosti kulturnoga dobra javnosti.

Uporaba kulturnoga dobra može se ograničiti radi sprječavanja promjene namjene kojom se kulturno dobro dovodi u izravnu opasnost.

Ograničenja prometa kulturnim dobrima jesu:

- posebne obveze prodavatelja kulturnog dobra, posrednika u kupoprodaji kulturnoga dobra i kupca,
- pravo prvokupa,
- obveza povrata proračunskih sredstava uložениh u zaštitu i očuvanje kulturnoga dobra prije njegove prodaje,
- ograničavanje uvoza i iznošenja kulturnoga dobra.

Članak 29.

Odredbe članka 27. do 36. ovoga Zakona na odgovarajući se način odnose i na nositelja prava na kulturnom dobru, kao i na drugog imatelja kulturnoga dobra.

a) Ograničenja posjeda kulturnoga dobra

Članak 30.

Vlasnik kulturnoga dobra mora omogućiti istraživanje i dokumentiranje kulturnoga dobra, kao i provođenje mjera zaštite i očuvanja kulturnoga dobra osobi koja za to ima odobrenje nadležnog tijela.

Za ograničenja iz stavka 1. ovoga članka vlasnik nema pravo na naknadu, osim u slučajevima kad dokaže da je zbog toga pretrpio štetu.

Članak 31.

Kad nadležno tijelo utvrdi da vlasnik ne postupa sukladno odredbama ovoga Zakona ili ne postupa s dužnom pažnjom, te prijeti opasnost od oštećivanja ili uništenja kulturnoga dobra, gradsko ili općinsko poglavarstvo na čijem se području kulturno dobro nalazi na prijedlog nadležnog tijela dužno je imenovati kulturnom dobru privremenog skrbnika.

Nadležno tijelo može predložiti imenovanje privremenog skrbnika i u slučaju ostavinskog ili drugog postupka predmet kojeg je kulturno dobro.

Rješenjem o imenovanju privremenog skrbnika utvrđuju se njegova prava i obveze.

Privremeni skrbnik je dužan za račun i na trošak vlasnika poduzimati mjere zaštite i očuvanja kulturnoga dobra koje mu odredi nadležno tijelo.

Naknadu za rad privremenog skrbnika, kao i troškove provedenih mjera zaštite kulturnoga dobra rješenjem utvrđuje poglavarstvo iz stavka 1. ovoga članka, a dužan ih je podmiriti vlasnik.

Za osiguranje naplate troškova skrbništva osniva se zakonsko založno pravo sukladno odredbama ovoga Zakona.

Poglavarstvo iz stavka 1. ovoga članka na prijedlog nadležnog tijela donijet će rješenje o prestanku skrbništva kada prestanu razlozi radi kojih je bilo uvedeno.

Ne podmiri li vlasnik troškove iz stavka 5. ovoga članka u roku utvrđenom rješenjem, poglavarstvo mu može produljiti rok za najviše tri mjeseca, a ako vlasnik ni u tom roku ne uplati trošak, poglavarstvo može pokrenuti ovršni postupak.

Članak 32.

Kad vlasnik privremeno napusti kulturno dobro tako da postoji neposredna opasnost od njegova oštećenja ili uništenja, poglavarstvo iz članka 31. ovoga Zakona na čijem se području nalazi kulturno dobro dužno je bez odgađanja postupiti sukladno članku 31. ovoga Zakona.

Smatrat će se da je vlasnik privremeno napustio kulturno dobro ako je njegovo boravište nepoznato, a nema ovlaštenog zastupnika, te nadležno tijelo nije u mogućnosti obavijestiti ga o njegovim obvezama u roku od šest mjeseci od dana pokušaja prve dostave pismena.

Kad vlasnik trajno napusti kulturno dobro ono postaje vlasništvo Republike Hrvatske.

Smatrat će se da je vlasnik trajno napustio kulturno dobro ako je njegovo boravište nepoznato, a nema ovlaštenog zastupnika, te svoje obveze ne izvršava deset godina od dana donošenja rješenja o skrbništvu.

Članak 33.

Vlasnik kulturnoga dobra dužan je privremeno dati u posjed pokretno kulturno dobro radi njegova izlaganja, odnosno omogućiti posjećivanje nepokretnog kulturnoga dobra radi razgledavanja.

Na prijedlog organizatora izlaganja ili posjećivanja nadležno tijelo može rješenjem naložiti vlasniku privremeno davanje u posjed kulturnoga dobra.

Žalba na rješenje iz stavka 2. ovoga članka ne odgađa izvršenje rješenja.

Vlasnik i organizator izlaganja, odnosno posjećivanja, sklopit će ugovor, kojim se pored ostalih ugovornih obveza utvrđuje način postupanja kulturnim dobrom i davanje jamstva za slučaj oštećenja, uništenja, krađe ili nestanka kulturnoga dobra, kao i obveza osiguranja kulturnoga dobra kod osiguravajućeg društva.

Vlasnik kulturnoga dobra može tražiti da procjenu vrijednosti obavi nadležno tijelo.

Sve troškove u svezi s izlaganjem, odnosno posjećivanjem kulturnoga dobra dužan je podmiriti organizator, ako ugovorom sklopljenim između vlasnika kulturnoga dobra i organizatora nije drukčije utvrđeno.

b) Ograničenja uporabe kulturnoga dobra

Članak 34.

Namjenu i način uporabe nepokretnoga kulturnoga dobra rješenjem utvrđuje nadležno tijelo, a po prethodno pribavljenom mišljenju gradskog ili općinskog poglavarstva, odnosno poglavarstva Grada Zagreba.

Namjenu i način uporabe može nadležno tijelo utvrditi i za pokretno kulturno dobro kad ocijeni da je to potrebno.

Članak 35.

Za promjenu namjene kulturnoga dobra vlasnik je dužan prethodno ishoditi odobrenje nadležnog tijela.

Ako vlasnik uporabi kulturno dobro protivno namjeni, te zbog toga nastane šteta na kulturnom dobru, nadležno tijelo može obvezati rješenjem vlasnika da štetu otkloni povratom kulturnoga dobra u prijašnje stanje, ako je to moguće.

Žalba na rješenje iz stavka 2. ovoga članka ne odgađa izvršenje rješenja.

c) Ograničenja u prometu kulturnih dobara

Članak 36.

Prodavatelj kulturnog dobra, kao i posrednik u kupoprodaji kulturnog dobra obavezan je kupcu:

- dati na znanje da je predmet kupoprodaje kulturno dobro zaštićeno prema odredbama ovoga Zakona,

- predočiti dokaz o vlasništvu kulturnog dobra,
- predočiti isrpave o odricanju od prava prvokupa prema ovom Zakonu.

Kupac kulturnog dobra dužan je obavijestiti nadležno tijelo na području gdje će se kupljeno kulturno dobro nalaziti.

Članak 37.

Vlasnik koji namjerava prodati kulturno dobro dužan je najprije istodobno ponuditi ga Republici Hrvatskoj, županiji, Gradu Zagrebu, gradu ili općini na čijem se području to kulturno dobro nalazi navodeći cijenu i druge uvjete prodaje.

Prvenstvo u ostvarenju prava prvokupa ima grad ili općina u odnosu na županiju i Grad Zagreb, pa Republika Hrvatska.

Republika Hrvatska, županija, Grad Zagreb, grad ili općina mora se očitovati o toj ponudi u roku od 60 dana od dana primitka pisane ponude.

Ako se pravna osoba iz stavka 3. ovoga članka ne namjerava koristiti svojim pravom prvokupa, dužna je u roku od 30 dana od dana primitka ponude o tome obavijestiti druge pravne osobe koje imaju pravo prvokupa i vlasnika.

Nakon isteka roka iz stavka 3. ovoga članka vlasnik može kulturno dobro prodati drugoj osobi uz cijenu koja ne može biti niža od cijene navedene u ponudi i pod uvjetima koji za kupca nisu povoljniji od uvjeta sadržanih u ponudi iz stavka 1. ovoga članka.

Članak 38.

Pravne osobe iz članka 37. stavka 1. ovoga Zakona imaju pravo prvokupa i u slučaju ovršne prodaje kulturnoga dobra i to prema uvjetima ponude u postupku ovrhe koja je najpovoljnija za vlasnika kulturnoga dobra.

Osoba koja provodi postupak ovršne prodaje kulturnoga dobra dužna je obavijestiti pravne osobe iz članka 37. stavka 1. ovoga Zakona da je određena prisilna prodaja, te dostaviti pisanu uvjete ponude utvrđene za prodaju kulturnoga dobra.

Članak 39.

Ako vlasnik proda kulturno dobro protivno odredbama ovoga Zakona, pravna osoba iz članka 37. stavka 1. ovoga Zakona može podnijeti tužbu sudu za poništenje ugovora o kupoprodaji. Tužba se može podnijeti i kad ugovor nije sklopljen u pisanome obliku.

Tužba iz stavka 1. ovoga članka može se podnijeti u roku od 90 dana od dana saznanja da je sklopljen ugovor o kupoprodaji, ali najkasnije u roku od 5 godina od dana sklapanja ugovora.

Pravna osoba iz članka 37. stavka 1. ovoga Zakona ima pravo na poništenje ugovora samo ako njezin zastupnik pred sudom izjavi da kupuje kulturno dobro po cijeni i uvjetima pod kojima je prodano.

Članak 40.

U slučaju prodaje kulturnoga dobra u čiju su zaštitu, očuvanje i obnovu uložena sredstva iz državnog proračuna, vlasnik je dužan prije prodaje vratiti iznos uložених sredstava uplatom u korist državnog proračuna.

d) Izvlaštenje kulturnoga dobra

Članak 41.

Smatra se da postoji interes Republike Hrvatske za izvlaštenje kulturnoga dobra:

- ako prijete opasnost od oštećenja ili uništenja kulturnog dobra, a vlasnik kulturnoga dobra nema mogućnosti ili interesa osigurati provedbu svih određenih mjera zaštite i očuvanja,
- ako se na drugi način ne može osigurati obavljanje arheoloških istraživanja i iskopavanja ili provedba mjera tehničke zaštite na kulturnom dobru,
- ako na drugi način nije moguće osigurati dostupnost kulturnog dobra za javnost.

Iznimno od odredbe stavka 1. ovoga članka Vlada Republike Hrvatske može donijeti odluku o utvrđivanju interesa Republike Hrvatske za izvlaštenje kulturnog dobra u slučaju koji nije utvrđen stavkom 1. ovoga članka.

Izvlaštenje može biti potpuno ili nepotpuno. Radi izvlaštenja kulturnoga dobra mogu se provesti pripremne radnje i privremeno uzimanje u posjed sukladno propisima o izvlaštenju. Postupak za izvlaštenje pokreće se na prijedlog nadležnog tijela. Izvlaštenje kulturnog dobra provodi se na način propisan Zakonom o izvlaštenju.

e) Založno pravo na kulturnom dobru

Članak 42.

Za osiguranje naplate sredstava koja su iz državnog, županijskog, gradskog, odnosno općinskog proračuna uložena u

zaštitu i očuvanje nepokretnog kulturnog dobra osniva se zakonsko založno pravo u korist ulagatelja.

Kada se sredstva iz državnog, županijskog, gradskog, odnosno općinskog proračuna ulažu u zaštitu i očuvanje pokretnog kulturnog dobra, ono se predaje javnoj ustanovi restauratorske djelatnosti ili drugoj ovlaštenoj osobi koja će provesti mjere zaštite i očuvanja, a na istom dobru osniva se zakonsko založno pravo u korist ulagatelja sredstava.

5. Pokriće troškova za otklanjanje štete na kulturnom dobru

Članak 43.

Vlasnik, nositelj prava na kulturnom dobru i drugi imatelj kulturnoga dobra dužan je nadoknaditi štetu na kulturnom dobru koja je prouzročena radnjama protivnim odredbama ovoga zakona.

Nadležno će tijelo rješenjem obvezati osobu iz stavka 1. ovoga članka da štetu u određenom roku otkloni povratom u prijašnje stanje, ako je to moguće.

Ako osoba iz stavka 1. ovoga članka ne otkloni štetu u roku koji mu je odredilo rješenjem nadležno tijelo, to će se rješenje prisilno izvrštiti.

Žalba na rješenje iz stavka 2. ovoga članka ne odgađa izvršenje rješenja.

Ako nije moguće otkloniti štetu na kulturnom dobru povratom u prijašnje stanje, nadležno će tijelo pokrenuti sudski postupak za naknadu štete.

Na osiguranje za naplatu štete na kulturnom dobru primjenjuju se odredbe članka 42. ovoga Zakona.

V. MJERE ZAŠTITE I OČUVANJA KULTURNIH DOBARA

1. Istraživanje kulturnih dobara

Članak 44.

Zbog stvaranja uvjeta za zaštitu i očuvanje kulturnog dobra, poduzimaju se u svezi s tim istraživanja kulturnoga dobra.

Nadležno će tijelo rješenjem obustaviti svaku radnju na kulturnom dobru i u neposrednoj blizini nepokretnog kulturnoga dobra, ako bi se time onemogućilo daljnje istraživanje kulturnog dobra, a time i mogućnost određivanja sustava mjera njegove zaštite.

Žalba na rješenje iz stavka 2. ovoga članka ne odgađa izvršenje rješenja.

Istraživanja kulturnoga dobra iz stavka 1. ovoga članka mogu obavljati pravne i fizičke osobe ako ispunjavaju posebne uvjete i imaju odobrenje nadležnog tijela.

Posebne uvjete iz stavka 4. ovoga članka propisuje ministar kulture.

Članak 45.

Ako se pri izvođenju građevinskih ili bilo kojih drugih radova koji se obavljaju na površini ili ispod površine tla, na kopnu, u vodi ili moru nađe na arheološko nalazište ili nalaze, osoba koja izvodi radove dužna je prekinuti radove i o nalazu bez odgađanja obavijestiti nadležno tijelo.

Po primitku obavijesti iz stavka 1. ovoga članka, a najdulje u roku od tri dana od primitka obavijesti nadležno će tijelo, ako to ocijeni potrebnim, rješenjem odrediti mjere osiguranja i zaštite nalazišta i nalaza, a može donijeti i rješenje o privremenoj obustavi daljnjih radova.

Žalba na rješenje iz stavka 2. ovoga članka ne odgađa izvršenje rješenja.

Za vrijeme privremene obustave radova po rješenju iz stavka 2. ovoga članka investitor može podnijeti zahtjev nadležnom tijelu za odobrenje nastavka radova. O ovom zahtjevu investitora nadležno će tijelo odlučiti u roku 30 dana od dana podnošenja zahtjeva.

Članak 46.

Rješavajući po zahtjevu investitora iz članka 45. stavka 4. nadležno tijelo može:

- odbiti zahtjev i trajno obustaviti radove na tom nalazištu,
- dopustiti nastavak radova uz određivanje mjera zaštite arheološkog nalazišta,
- dopustiti nastavak radova određivanjem konzervatorskih uvjeta, odnosno izmijeniti rješenje o prethodnom odobrenju.

U slučajevima iz članka 45. stavka 1. ovoga Zakona troškove arheološkog iskapanja i istraživanja, te troškove preventivnog konzerviranja pokretnih arheoloških nalaza, kao i troškove konzerviranja nalazišta snosi investitor.

Članak 47.

Arheološka iskapanja i istraživanja mogu se obavljati samo na temelju odobrenja koje rješenjem daje nadležno tijelo.

Odobrenje iz stavka 1. ovoga članka može se izdati samo pravnim i fizičkim osobama koje ispunjavaju uvjete stručne osposobljenosti za obavljanje takvih radova, te ako su osigurana potrebna materijalna i tehnička sredstva za obavljanje radova, konzerviranje nalaza, uređenje i predstavljanje nalazišta i nalaza.

Rješenjem iz stavka 1. ovoga članka određuje se područje na kojem se mogu izvoditi radovi, opseg i vrsta radova, uvjeti pod kojima se mogu izvoditi, kao i rok za izvođenje radova, mjesto pohrane pokretnog arheološkog materijala i rok u kojem se nadležnom tijelu treba obvezno podnijeti izvještaj o izvršenim radovima.

O mjestu pohrane arheoloških nalaza odlučuje Ministarstvo kulture na prijedlog Hrvatskog vijeća za kulturna dobra i Hrvatskoga muzejskog vijeća.

Članak 48.

Ako se izvode arheološka iskapanja i istraživanja bez odobrenja ili protivno uvjetima utvrđenim u rješenju o odobrenju, nadležno će tijelo donijeti rješenje o privremenoj obustavi radova na nalazištu sve dok se ne otklone uočeni nedostaci, a protiv izvođača radova nadležno će tijelo podnijeti zahtjev za pokretanje kaznenog postupka.

Žalba na rješenje iz stavka 1. ovoga članka ne odgađa izvršenje rješenja.

Članak 49.

Odredbe ovoga Zakona kojima se uređuju arheološka iskapanja i istraživanja primjenjuju se i na podvodna arheološka istraživanja.

Ministar kulture propisuje uvjete i način obavljanja arheoloških istraživanja i drugih aktivnosti u područjima gdje se nalaze kulturna dobra.

Članak 50.

Lučka kapetanija prije izdavanja dozvole za vađenje potonulih stvari mora pribaviti mišljenje nadležnog tijela da se ne radi o vađenju potonulih stvari koje imaju ili za koje se predmnijeva da imaju svojstvo kulturnog dobra.

2. Dokumentiranje i praćenje stanja kulturnih dobara

Članak 51.

Za sva kulturna dobra nadležno tijelo izrađuje dokumentaciju radi njihove zaštite i očuvanja.

Ministar kulture propisuje nužnu razinu dokumentacije i dokumentacijske standarde za pojedine vrste kulturnih dobara, te uvjete, način i postupak za njeno čuvanje i korištenje.

Članak 52.

Dokumentacija o kulturnom dobru može se dati na korištenje u službene svrhe, za znanstveno istraživanje i u publicističke svrhe, za potrebe nastave i izlaganja, te u druge opravdane svrhe.

Na korištenje se u načelu daju samo snimci dokumentacije koji se izrađuju na trošak tražitelja.

Iznimno od stavka 2. ovoga članka, državnim tijelima ili ako to zahtijevaju znanstvene potrebe može se na određeno vrijeme posuditi izvorna dokumentacija uz obvezu čuvanja, te izradu zaštitnog snimka na trošak tražitelja i uz druge uvjete propisane aktom iz članka 51. stavka 2. ovoga Zakona.

Odobrenje za korištenje dokumentacije o kulturnim dobrima daje nadležno tijelo, a za posudbu izvorne dokumentacije ministar kulture.

Članak 53.

Nadležno tijelo stalno prati stanje kulturnih dobara.

Stanje kulturnog dobra nadležno tijelo utvrđuje najmanje jedanput u pet godina.

Ministar kulture propisuje obrasce izvješća o stanju i postupak utvrđivanja stanja kulturnih dobara.

3. Označivanje kulturnog dobra

Članak 54.

Sva nepokretna kulturna dobra, kao i objekte u kojima su smještene zbirke kulturnih dobara (muzeji, arhivi, galerije i dr.) nadležno tijelo dužno je označiti posebnim oznakama koje propisuje ministar kulture.

4. Utvrđivanje sustava mjera zaštite za kulturno dobro

Članak 55.

Za kulturna dobra nadležno tijelo utvrđuje sustav mjera zaštite prema ovom Zakonu i posebnom propisu kojega donosi ministar kulture.

a) Utvrđivanje sustava mjera zaštite za nepokretno kulturno dobro

Članak 56.

Dokumenti prostornog uređenja, ovisno o vrsti i području obuhvata, obavezno sadrže podatke iz konzervatorske podloge sa sustavom mjera zaštite nepokretnih kulturnih dobara koja se nalaze na području obuhvata plana.

Konzervatorsku podlogu utvrđuje nadležno tijelo, a ona sadrži opće i posebne uvjete zaštite i očuvanja kulturnih dobara u području obuhvata plana. U slučaju kada nadležno tijelo nije utvrdilo konzervatorsku podlogu dužno je na zahtjev donositelja dokumenta prostornog uređenja utvrditi sustav mjera zaštite nepokretnih kulturnih dobara koja se nalaze na području obuhvata plana.

Dokument prostornog uređenja može se donijeti samo uz prethodnu suglasnost nadležnog tijela kojim se potvrđuje da je sukladan konzervatorskoj podlozi ili utvrđenom sustavu mjera zaštite prema stavku 2. ovoga članka. Nadležno se tijelo dužno pisano očitovati u roku od 15 dana od zatražene suglasnosti, a ako to ne učini smatrat će se da je suglasnost dana.

Članak 57.

Radi zaštite i očuvanja kulturno-povijesne cjeline donosi se urbanistički plan uređenja, sukladno propisima o prostornom uređenju i ovom Zakonu.

Članak 58.

Ako u obavljanju poslova iz članka 56. i 57. ovoga Zakona dođe do spora između nadležnog tijela i tijela nadležnih za izradbu i donošenje dokumenata prostornog uređenja, odluku o načinu rješavanja prijepora donosi Vlada Republike Hrvatske.

b) Utvrđivanje sustava mjera zaštite za pokretno kulturno dobro

Članak 59.

Za pokretna kulturna dobra nadležno tijelo utvrđuje sustav mjera zaštite koji sadrži opće i posebne uvjete za očuvanje, održavanje i namjenu pokretnoga kulturnog dobra.

5. Utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite kulturnog dobra u postupku izdavanja lokacijske dozvole

Članak 60.

Za poduzimanje radnji na nepokretnom kulturnom dobru, kao i na području prostornih međa kulturnog dobra, za koje je prema posebnom propisu obvezna lokacijska dozvola, potrebno je u postupku izdavanja lokacijske dozvole pribaviti posebne uvjete zaštite kulturnog dobra.

Posebni uvjeti zaštite kulturnog dobra iz stavka 1. ovoga članka nisu upravni akt, a izdaje ih nadležno tijelo na zahtjev upravnog tijela nadležnog za izdavanje lokacijske dozvole.

Članak 61.

Za poduzimanje radnji u zaštićenim kulturno-povijesnim cjelinama posebne uvjete zaštite kulturnog dobra utvrđuje tijelo uprave nadležno za izdavanje lokacijske dozvole, sukladno sustavu mjera zaštite utvrđenom u urbanističkom planu uređenja iz članka 57. ovoga Zakona.

6. Prethodno odobrenje za radove na kulturnom dobru

Članak 62.

Radnje koje bi mogle prouzročiti promjene na kulturnom dobru, kao i u njegovoj neposrednoj blizini, odnosno koje bi mogle narušiti cjelovitost kulturnoga dobra, mogu se poduzimati uz prethodno odobrenje nadležnog tijela.

Kao radnje iz stavka 1. ovoga članka smatraju se osobito: konzerviranje, restauriranje, premještanje kulturnoga dobra i drugi slični radovi, rad industrijskih i drugih postrojenja i radilišta, kao i rekonstrukcija, sanacija i adaptacija kulturnoga dobra u smislu ovoga Zakona i građenje na području na kojem se nalazi kulturno dobro.

Prethodno odobrenje nadležnog tijela potrebno je i za gradnju na području zaštićene kulturno-povijesne cjeline.

Ministar kulture propisuje dokumentaciju koju je podnositelj dužan priložiti zahtjevu za prethodno odobrenje.

O zahtjevu za prethodno odobrenje nadležno tijelo odlučuje rješenjem.

Žalba na rješenje iz stavka 5. ovoga članka ne odgađa izvršenje rješenja.

Članak 63.

Građevna dozvola može se izdati samo ako postoji konačno rješenje iz članka 62. ovoga Zakona.

U slučajevima kada prema Zakonu o gradnji nije potrebna građevna dozvola, gradnja se ne može započeti bez konačnog rješenja iz članka 62. ovoga Zakona.

Članak 64.

Iznimno od odredaba članka 62. ovoga Zakona, nadležno tijelo može izdati suglasnost za uklanjanje nepokretnog kulturnog dobra ili njegova dijela kada utvrdi da se radi o dotrajalosti ili većim oštećenjima kojima je izravno ugrožena stabilnost građevine ili njezina dijela, te ona predstavlja opasnost za susjedne građevine i život ljudi, a ta se opasnost ne može na drugi način otkloniti.

Suglasnost iz stavka 1. ovoga članka nadležno tijelo može izdati samo uz prethodno mišljenje Hrvatskog vijeća za kulturna dobra.

7. Prethodno odobrenje za obavljanje djelatnosti u nepokretnom kulturnom dobru

Članak 65.

Pravne i fizičke osobe ne smiju započeti obavljanje gospodarske djelatnosti u prostoru koji se nalazi unutar nepokretnog kulturnog dobra ili zaštićene kulturno-povijesne cjeline bez prethodnog odobrenja nadležnog tijela.

Odobrenje iz stavka 1. ovog članka potrebno je i za svaku promjenu namjene poslovnog prostora, odnosno promjenu djelatnosti.

8. Odobrenje za izradu replike kulturnoga dobra

Članak 66.

Pod replikom kulturnoga dobra podrazumijeva se svaki oponašak kulturnoga dobra ili njegovoga prepoznatljivog dijela bez obzira na mjerilo izrade u odnosu na izvornik.

Odobrenje za izradu replike iz stavka 1. ovoga članka rješenjem daje nadležno tijelo na zahtjev osobe koja će izraditi repliku.

Rješenjem iz stavka 2. ovoga članka nadležno će tijelo odrediti uvjete za izradu replike, kao i uvjete za stavljanje replike u promet.

9. Iznošenje kulturnih dobara

Članak 67.

Kulturna dobra, kao i sva dobra pod preventivnom zaštitom ne mogu se iznositi u inozemstvo.

Članak 68.

Iznimno od odredbe članka 67. ovoga Zakona kulturno dobro može se privremeno iznijeti u inozemstvo radi izlaganja, ekspertiza, obavljanja radova na zaštiti i očuvanju kulturnoga dobra ili drugih opravdanih razloga uz odobrenje nadležnog tijela.

Podnositelj zahtjeva za privremeno iznošenje kulturnoga dobra dužan je na zahtjev nadležnog tijela dati jamstvo za slučaj oštećenja, uništenja ili protupravnog otuđenja kulturnoga dobra novčanim pologom u banci, osiguranjem na puni iznos vrijednosti kulturnoga dobra ili drugim odgovarajućim jamstvom.

O zahtjevu za davanje odobrenja za iznošenje kulturnoga dobra nadležno tijelo odlučuje rješenjem.

Kada se zahtjev odnosi na predmet koji prema odredbama ovoga Zakona nije pod zaštitom, nadležno će tijelo izdati o tome potvrdu za potrebe iznošenja.

Uvjete za privremeno iznošenje kulturnih dobara propisuje ministar kulture.

Članak 69.

Nadležno tijelo vodi evidenciju zahtjeva i danih odobrenja za iznošenje kulturnih dobara.

Nadležno tijelo dužno je provjeriti je li kulturno dobro vraćeno u zemlju u roku utvrđenom rješenjem iz članka 68. stavka 1. ovoga Zakona.

10. Uvoz i unošenje kulturnih dobara

Članak 70.

Kulturna dobra mogu se uvoziti i unositi u Republiku Hrvatsku uz odobrenje zemlje iz koje se uvoze ili unose.

Uvoznik kulturnoga dobra, ili osoba koja unosi kulturno dobro, dužna je bez odgađanja prijaviti kulturno dobro nadležnom tijelu.

11. Zaštita ugroženog kulturnoga dobra

Članak 71.

Ugroženim kulturnim dobrom smatraju se nepokretna kulturna dobra upisana u Listu svjetske baštine ili u Listu ugrožene

svjetske baštine, kao i kulturna dobra upisana u Registru kojima je položaj ugroženoga kulturnog dobra utvrđen odlukom ministra kulture, a na prijedlog Hrvatskog vijeća za kulturna dobra.

Članak 72.

Ministar kulture može imenovati odbor čija je zadaća praćenje i planiranje provedbe mjera zaštite i očuvanja ugroženog kulturnog dobra.

Zadaće i način rada toga odbora uređuju se aktom o njegovu imenovanju.

12. Hitne mjere zaštite i očuvanja kulturnoga dobra

Članak 73.

Ako izvođač radova poduzme radnju na kulturnom dobru ili u njegovoj neposrednoj blizini, za koju je potrebno prethodno odobrenje ili je poduzme protivno tom odobrenju, nadležno će tijelo privremeno obustaviti rješenjem takvu radnju.

Nadležno tijelo može u rješenju naložiti izvođaču obvezu povrata kulturnoga dobra u prijašnje stanje uz prijetnju izvršenja na njegov trošak.

Žalba na rješenje ne odgađa izvršenje rješenja.

Ako izvođač radova ne obustavi započetu radnju na kulturnom dobru, nadležno će tijelo obavijestiti nadležnu policijsku upravu radi sprječavanja daljne štete na kulturnom dobru i nadležnu građevinsku inspekciju.

Članak 74.

Kad vlasnik kulturnoga dobra ili bilo koja osoba, postupajući protivno odredbama ovoga Zakona, nanosi štetu kulturnom dobru ili ga dovodi u izravnu opasnost, nadležno će tijelo bez odgađanja zatražiti od nadležnih upravnih tijela poduzimanje mjera iz njihova djelokruga.

Nadležno tijelo državne uprave dužno je po zahtjevu iz stavka 1. ovoga članka hitno postupiti i poduzeti mjere iz svoje nadležnosti radi sprječavanja oštećenja ili uništenja kulturnoga dobra.

13. Zaštita kulturnih dobara u izvanrednim okolnostima

Članak 75.

Ustanove koje obavljaju poslove zaštite i očuvanja kulturnih dobara i vlasnici kulturnih dobara dužni su za vrijeme mira u suradnji s nadležnim tijelom osigurati:

- uvjete radi zaštite i čuvanja kulturnih dobara za slučaj izvanrednih okolnosti (oružanog sukoba, potresa, poplave, požara, ekoloških incidenata i katastrofa ili drugih izvanrednih okolnosti),
- mjere za sprječavanje krađe, pljačke, protupravnog prisvajanja kulturnih dobara na bilo koji način, kao i svih radnji čiji je cilj uništenje i oštećenje kulturnoga dobra.

Članak 76.

Ministar kulture može u slučaju nastanka ili proglašenja izvanrednih okolnosti radi zaštite kulturnih dobara narediti poduzimanje posebnih mjera zaštite.

Poglavarstvo županije, Grada Zagreba, općine, odnosno grada na čijem se području nalazi kulturno dobro dužno je osigurati sredstva potrebna za provedbu mjera iz stavka 1. ovoga članka.

VI. OBAVLJANJE POSLOVA NA ZAŠTITI I OČUVANJU KULTURNIH DOBARA

1. Poslovi na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Članak 77.

Upravne i stručne poslove na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara predviđene ovim Zakonom, te inspekcijske poslove u području zaštite i očuvanja kulturnih dobara obavlja Ministarstvo kulture.

Muzeji i galerije, restauratorske ustanove, arhivi i knjižnice obavljaju poslove na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara u okviru svoje djelatnosti u skladu sa zakonom.

Određene poslove na očuvanju kulturnih dobara mogu obavljati specijalizirane pravne i fizičke osobe sukladno ovom Zakonu.

Članak 78.

Nadležno tijelo na način propisan ovim Zakonom obavlja upravne i stručne poslove zaštite i očuvanja kulturnih dobara i to: istraživanje, proučavanje, praćenje, evidentiranje, dokumentiranje i promicanje kulturnih dobara, nadzire promet, a osobito uvoz, unošenje i iznošenje kulturnih dobara, utvrđuje uvjete za uporabu i namjenu kulturnih dobara, donosi provodi i nadzire mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara, te obavlja druge poslove predviđene zakonom.

Nadležno tijelo je prvostupanjsko tijelo u upravnim postupcima zaštite kulturnih dobara.

Žalbe protiv rješenja što ih u upravnom postupku donosi nadležno tijelo u drugom stupnju rješava ministar kulture.

Članak 79.

Ministarstvo kulture obavlja nadzor nad zakonitošću rada i nadzor nad stručnim radom restauratorskih ustanova iz članka 77. stavka 2. ovoga Zakona.

Ministarstvo kulture obavlja nadzor nad stručnim radom osoba iz članka 77. stavka 3. ovoga Zakona.

2. Inspekcijski poslovi

Članak 80.

Inspekcijske poslove obavljaju državni službenici Ministarstva kulture u zvanju inspektora i višeg inspektora zaštite kulturnih dobara (u daljnjem tekstu: inspektor).

Članak 81.

Viši inspektor može biti osoba koja ima visoku stručnu spremu, najmanje 10 godina radnog staža na poslovima zaštite kulturnih dobara, te položen državni ispit.

Inspektor može biti osoba koja ima visoku stručnu spremu, najmanje 5 godina radnog staža na poslovima zaštite kulturnih dobara, te položen državni ispit.

Inspekcijske poslove zaštite kulturnih dobara mogu obavljati i drugi službenici Ministarstva kulture na temelju posebnog ovlaštenja ministra kulture.

Članak 82.

Inspektori imaju posebnu iskaznicu kojom dokazuju njihovo službeno svojstvo, identitet i ovlast.

Inspektor vodi očevidnik o obavljenim nadzorima.

Obrazac i način izdavanja službene iskaznice, te obrazac i način vođenja očevidnika propisuje ministar kulture.

Članak 83.

Inspektor ima pravo i dužnost u obavljanju nadzora pregledati kulturno dobro, prostor u koje je kulturno dobro smješteno, dokumentaciju i opremu, te po potrebi saslušati pojedine osobe u upravnom postupku.

Nadzirana osoba dužna je inspektoru osigurati uvjete za provedbu nadzora, omogućiti mu pregled kulturnoga dobra, uvid

u dokumentaciju koju zatraži i dati mu potrebne podatke i obavijesti.

Članak 84.

Izravnim uvidom u opće i pojedinačne akte, uvjete i način rada nadziranih osoba inspektor utvrđuje jesu li usklađeni sa zakonom i drugim propisima kojima se uređuje zaštita i očuvanje kulturnih dobara, te ima li nadzirana osoba odobrenje, dopuštenje ili drugi propisani akt kojim joj se dopušta obavljanje poslova u svezi s kulturnim dobrom, i to osobito kod:

- restauratorskih zavoda, muzeja, galerija, arhiva i knjižnica u dijelu koji se odnosi na zaštitu kulturnih dobara, te drugih ustanova koje obavljaju poslove zaštite i očuvanja kulturnih dobara,
- specijaliziranih pravnih i fizičkih osoba koje obavljaju poslove zaštite, očuvanja, obnove i prometa kulturnim dobrima.

Članak 85.

Inspektor nadzire stanje kulturnih dobara i provođenje mjera njihove zaštite i očuvanja, uporabu i promet kulturnih dobara, izvršavanje i provedbu odredbi ovoga Zakona, a osobito:

- izvođenje konzervatorskih, restauratorskih i drugih sličnih radova na kulturnom dobru i u njegovoj neposrednoj blizini, te pridržavanje izdanih uvjeta i odobrenja,
- arheološka iskopavanja i istraživanja, uključujući podvodna, kao i podvodne aktivnosti i vađenje potonulih kulturnih dobara uz pridržavanje propisanih uvjeta i odobrenja,
- promet kulturnim dobrima, primjenu prava prvokupa, te iznošenje, uvoz i unošenje kulturnih dobara,
- primjenu drugih propisa i mjera utvrđenih ovim Zakonom.

Članak 86.

Ako inspektor utvrdi da je povrijeđen ovaj Zakon ili propis donesen na osnovi njega, pisano će utvrditi nedostatke i nepravilnosti i rješenjem odrediti mjere i rok za njihovo otklanjanje.

U obavljanju poslova inspektor ima pravo i obvezu:

1. narediti:

- otklanjanje utvrđenih nedostataka ili nepravilnosti,
- otklanjanje posljedica koje su nastale protuzakonitom radnjom, odnosno propuštanjem,
- obustavu obavljanja neodobrenih radova, radnji ili djelatnosti na kulturnom dobru,
- otklanjanje štete,

- privremeno oduzimanje pokretnoga kulturnog dobra radi njegove zaštite,
- poduzimanje drugih mjera zaštite i očuvanja kulturnih dobara sukladno zakonu i drugim propisima;

2. *zabraniti:*

- provedbu protuzakonite radnje,
- izvođenje radova, radnji ili djelatnosti na kulturnom dobru bez izdanih posebnih uvjeta zaštite ili bez odobrenja, odnosno u nesuglasju s njima,
- arheološka iskopavanja i istraživanja koja provodi neovlaštena ili nestručna pravna ili fizička osoba,
- neodobrene podvodne aktivnosti i istraživanja,
- neodobreni promet kulturnim dobrima i promet bez primjene prava prvokupa,
- iznošenje, te uvoz i unošenje kulturnih dobara suprotno odredbama zakona,
- neovlašteno obavljanje restauratorskih ili konzervatorskih poslova,
- izvođenje restauratorskih ili konzervatorskih radova na kulturnim dobrima suprotno zakonu i propisima donesenim na temelju zakona.

Inspektor je ovlašten zabraniti i druge protuzakonite radnje prema odredbama zakona i propisa donesenih na temelju zakona.

Članak 87.

Ako inspektor utvrdi da je nadzirana osoba protuzakonitom radnjom došla u posjed kulturnoga dobra, može privremeno, do donošenja rješenja o izvršenom prekršaju, odnosno do presude o izvršenom kaznenom djelu, oduzeti kulturno dobro ili predmet kojim je počinjeno kazneno djelo ili prekršaj.

O privremenom oduzimanju donosi se rješenje uz istovremeno pokretanje prekršajnog, odnosno kaznenog postupka.

Nadležni sud odlučit će o održavanju na snazi rješenja o privremenom oduzimanju u okviru postupka pokrenutog na temelju iz stavka 2. ovoga članka.

Članak 88.

Inspektor je ovlašten izreći i naplatiti kaznu na mjestu prekršaja u slučajevima propisanim člankom 115., 116. i 117. ovoga Zakona i izdati o tome potvrdu.

Članak 89.

Ako inspektor utvrdi povredu odredaba zakona ili drugog propisa nad primjenom kojih nadzor obavlja druga inspekcija, ili drugo tijelo uprave, izvijestit će bez odgađanja nadležnu inspekciju, odnosno nadležno upravno tijelo.

Članak 90.

Nadzirana osoba dužna je o ispunjenju rješenjem naloženoga postupanja izvijestiti inspektora u roku od 8 dana od dana isteka roka za ispunjenje obveze.

Kad nadzirana osoba ne postupi po nalogu inspektora, propisane radnje izvršit će nadležno tijelo na trošak nadzirane osobe.

Članak 91.

Protiv rješenja inspektora žalba se može podnijeti ministru kulture.

Žalba ne odgađa izvršenje rješenja.

Članak 92.

Iznimno od odredbe članka 86. ovoga Zakona, kada je potrebno poduzimanje hitnih mjera radi sprječavanja nastanka neotklonjive štete na kulturnom dobru, rješenje se u tijeku nadzora može donijeti i usmeno.

Usmeno se rješenje mora unijeti u zapisnik, da u roku 3 dana od dana njegova donošenja mora se izvršiti otpravak rješenja u pisanom obliku.

Članak 93.

Ako se inspektor u obavljanju nadzora i poduzimanju mjera i radnji za koje je ovlašten pruži otpor silom ili prijetnjom da će se izravno upotrijebiti sila, ili ako se takav otpor osnovano očekuje, inspektor može zatražiti pomoć službenih osoba nadležne policijske uprave.

3. Ustanove za zaštitu i čuvanje kulturnih dobara

Članak 94.

Ustanove za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara jesu restauratorski zavodi ili druge restauratorske ustanove, te muzeji, galerije, arhivi, knjižnice i druge javne ustanove u kulturi, koje obavljaju poslove u svezi sa čuvanjem, obnovom i zaštitom kulturnih dobara.

a) Restauratorske ustanove

Članak 95.

Poslove restauriranja, konzerviranja i obnove kulturnih dobara obavlja Hrvatski restauratorski zavod kao javna ustanova u vlasništvu Republike Hrvatske.

Za obavljanje poslova iz stavka 1. ovoga članka županije, Grad Zagreb, općine ili gradovi mogu osnivati javne ustanove uz dopuštenje iz članka 100. ovoga Zakona.

Za obavljanje poslova iz stavka 1. ovoga članka mogu se osnivati ustanove uz dopuštenje iz članka 100. ovoga Zakona.

Članak 96.

Republika Hrvatska, županije, Grad Zagreb, gradovi i općine mogu za upravljanje kulturnim dobrom i provođenje mjera zaštite i očuvanja kulturnih dobara osnivati ustanove ili te poslove mogu povjeriti drugoj pravnoj osobi.

Za očuvanje kulturnih dobara mogu se osnivati zaklade i fundacije.

b) Muzeji, arhivi i druge ustanove u kulturi

Članak 97.

Javne ustanove u kulturi (muzeji, galerije, arhivi, knjižnice i sl.) koje u okviru svoje djelatnosti obavljaju poslove čuvanja, proučavanja i stručnog održavanja kulturnih dobara, dužne su nadležnom tijelu dostavljati izvješća o stanju kulturnih dobara, te godišnje izvješće o restauriranju i konzerviranju kulturnih dobara koja se nalaze u njihovim zbirkama ili su im povjerena na čuvanje i upravljanje.

Članak 98.

Kulturna dobra u zbirkama muzeja, knjižnica, galerija, kao i u zbirkama drugih ustanova upisuju se u Registar prema odredbama ovoga Zakona, na temelju prijave koju podnosi ustanova.

Ustanove iz stavka 1. ovoga članka dužne su u roku od 7 dana od svake promjene na zbirci i inventarskoj knjizi pisano obavijestiti Ministarstvo kulture.

Članak 99.

Poslove na zaštiti arhivskog gradiva, kao kulturnoga dobra prema odredbama ovoga Zakona, obavljaju arhivi u okviru svoje djelatnosti sukladno propisima o arhivskom gradivu i arhivima.

Iznimno od odredbe članka 12. ovoga Zakona, postupak utvrđivanja svojstva kulturnog dobra za arhivsko gradivo provodi i rješenja o utvrđivanju svojstva kulturnoga dobra donosi Hrvatski državni arhiv na prijedlog područnoga državnog arhiva na način propisan ovim Zakonom.

Hrvatski državni arhiv dužan je rješenje iz stavka 2. ovoga članka dostaviti Ministarstvu kulture radi upisa u Registar.

Arhivi su dužni u roku od 7 dana od svake promjene na zaštićenom gradivu pisano obavijestiti Hrvatski državni arhiv i Ministarstvo kulture.

4. Specijalizirane pravne i fizičke osobe

Članak 100.

Poslove istraživanja, proučavanja, čuvanja, restauriranja, konzerviranja, održavanja, obnove, korištenja i prometa kulturnim dobrima, kao i poslove iz članka 47. ovoga Zakona mogu obavljati specijalizirane pravne i fizičke osobe.

Ministar kulture uz prethodnu suglasnost ministra gospodarstva pravilnikom propisuje uvjete koje mora ispunjavati fizička ili pravna osoba za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova iz stavka 1. ovoga članka.

Rješenje kojim se dopušta obavljanje poslova iz stavka 1. ovoga članka donosi Ministarstvo kulture.

Ministarstvo kulture vodi upisnike pravnih i fizičkih osoba iz stavka 1. ovoga članka.

Žalba na rješenje iz stavka 3. ovoga članka odgađa izvršenje rješenja.

Članak 101.

Restauratorsko-konzervatorske poslove na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara mogu obavljati fizičke osobe koje imaju odgovarajuća stručna zvanja.

Stručna zvanja iz stavka 1. ovoga članka, te uvjete i način njihova stjecanja propisat će ministar kulture na prijedlog Hrvatskog vijeća za kulturna dobra.

VII. HRVATSKO VIJEĆE ZA KULTURNA DOBRA

Članak 102.

Radi praćenja i unaprjeđivanja stanja kulturnih dobara osni-va se Hrvatsko vijeće za kulturna dobra (u daljnjem tekstu: Vijeće).

Članak 103.

Vijeće:

- raspravlja o općim pitanjima iz područja zaštite i očuvanja kulturnih dobara i daje preporuke za unaprjeđivanje djelatnosti zaštite i očuvanja kulturnih dobara,
- upoznaje se s programima zaštite kulturnih dobara i njihovom provedbom,
- predlaže ministru kulture donošenje odluke o proglašenju ugroženoga kulturnog dobra,
- daje mišljenje o uklanjanju nepokretnoga kulturnog dobra,
- daje mišljenje u postupku donošenja rješenja iz članka 15. ovoga Zakona,
- raspravlja o prijepornim pitanjima u području zaštite i očuvanja kulturnih dobara i predlaže rješenja.

Članak 104.

Vijeće ima predsjednika i 8 članova.

Predsjednik i tri člana Vijeća imenuje ministar kulture iz reda istaknutih stručnjaka za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.

Članovi Vijeća po položaju jesu: ravnatelj Hrvatskoga restauratorskog zavoda, ravnatelj Hrvatskoga državnog arhiva, glavni ravnatelj Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

Članovi Vijeća su predstavnik Hrvatskoga muzejskog vijeća i predstavnik tijela državne uprave nadležnog za zaštitu prirode i okoliša.

Članak 105.

Vijeće radi u sjednicama na kojima je nazočna natpolovična većina članova.

Vijeće donosi zaključke većinom glasova nazočnih članova, a odluke većinom od ukupnog broja članova.

Članak 106.

Vijeće može prema potrebi osnivati stručna povjerenstva radi rasprave stručnih pitanja na očuvanju i zaštiti kulturnih dobara.

Članak 107.

Administrativne poslove Vijeća obavlja Ministarstvo kulture, a sredstva za njegov rad osiguravaju se u državnom proračunu.

Vijeće donosi poslovnik o svom radu

VIII. FINANCIRANJE ZAŠTITE I OČUVANJA KULTURNIH DOBARA

1. Osiguranje sredstava za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara

Članak 108.

Sredstva za održavanje i očuvanje kulturnog dobra osigurava vlasnik kulturnoga dobra, odnosno imatelj dobra ako dobro ne koristi vlasnik.

Oslobođenja i povlastice koje vlasnik, odnosno imatelj kulturnoga dobra ostvari na temelju zakona smatraju se udjelom Republike Hrvatske u očuvanju kulturnih dobara.

Članak 109.

Sredstva za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara osiguravaju se iz:

- državnog proračuna,
- proračuna županija, odnosno Grada Zagreba, gradova ili općina za preventivno zaštićena dobra i kulturna dobra koja se nalaze na području županije, odnosno Grada Zagreba, grada ili općine, a u cijelosti za kulturna dobra stavljena pod zaštitu na temelju članka 17. ovoga Zakona,
- donacija, naknada za koncesije, zapisa i zaklada,
- drugih izvora utvrđenih ovim Zakonom ili drugim propisima.

Članak 110.

Sredstva iz državnog proračuna na temelju nacionalnog programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara, kao dijela Programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske, raspoređuje Ministarstvo kulture za financiranje:

- zaštite i očuvanja kulturnih dobara u vlasništvu Republike Hrvatske, osim sredstava za tekuće održavanje koje osigurava nadležno tijelo Vlade Republike Hrvatske,
- provedbe nacionalnog programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara,
- izvanrednih troškova održavanja kulturnih dobara sukladno članku 22. ovoga Zakona,
- hitnih mjera zaštite i očuvanja kulturnoga dobra sukladno članku 73. i 74. ovoga Zakona,
- naknade vlasnicima radi ograničenja prava vlasništva sukladno članku 25. ovoga Zakona.

Članak 111.

U proračunu županija, Grada Zagreba, gradova ili općina osiguravaju se sredstva za financiranje:

- zaštite i očuvanja kulturnih dobara u vlasništvu županije, Grada Zagreba, grada ili općine,
- zaštite kulturnih dobara u izvanrednim uvjetima sukladno članku 76. stavku 2. ovoga Zakona,
- sudjelovanja u financiranju nacionalnog programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara koji se nalaze na njihovu području,
- zaštite i očuvanja dobara iz članka 17. ovoga Zakona.

2. Proračunski prihodi po osnovi uporabe kulturnih dobara

Članak 112.

Tko na fotografiji, naljepnici, znački, suveniru, publikaciji i drugoj tiskovini, odjevnom predmetu, ili drugom predmetu upotrijebi prepoznatljivo kulturno dobro ili njegov prepoznatljivi dio, dužan je uplatiti 10% od prodajne cijene proizvoda u korist državnog proračuna.

Iznos iz stavka 1. ovoga članka dužna je obračunati i uplatiti u roku od 8 dana od dana stavljanja proizvoda u promet osoba koja je proizvod stavila u promet.

Članak 113.

Pravna ili fizička osoba koja u vlastitoj promidžbi na filmu, spotu, plakatu, fotografiji ili drugom predmetu upotrijebi prepoznatljivo kulturno dobro ili njegov prepoznatljivi dio dužna je uplatiti u korist državnog proračuna iznos od 1.000,00 kuna prije prve objave za svaku vrstu promidžbenog materijala.

Pod prvom objavom promidžbenog materijala smatrat će se i svaka nova objava tog izmijenjenog promidžbenog materijala u kojoj je upotrijebljeno kulturno dobro u smislu stavka 1. ovoga članka.

Članak 114.

Fizičke i pravne osobe, odnosno njihove poslovne jedinice, koje obavljaju gospodarsku djelatnost u nepokretnim kulturnim dobrima ili na području kulturno-povijesne cjeline, obračunavaju i plaćaju spomeničku rentu u visini 2% od ostvarenog dohotka, odnosno dobiti, kao rezultat iznimnih pogodnosti izravnog iskorištavanja kulturnoga dobra.

Fizičke i pravne osobe koje obavljaju djelatnost ugostiteljstva, hotela, prijevoza putnika, te djelatnost luka nautičkog turiz-

ma obračunavaju i plaćaju spomeničku rentu u visini 2% od ostvarenog dohotka, odnosno dobiti, kao rezultat iznimnih pogodnosti iskorištavanja kulturnoga dobra.

Osobe iz stavka 2. ovoga članka, odnosno njihove poslovne jedinice koje obavljaju svoju djelatnost u nepokretnom kulturnom dobru ili na području kulturno-povijesne cjeline, obračunavaju i plaćaju spomeničku rentu propisanu stavkom 1. i 2. ovoga članka.

Pravne osobe čija se djelatnost pretežito financira iz proračunskih sredstava izuzete su od primjene stavka 1. ovoga članka.

Od iznosa obračunate spomeničke rente iz stavka 1. i 2. ovoga članka obveznik plaćanja rente uplaćuje 60% u korist proračuna Grada Zagreba, grada ili općine na području kojeg je renta ubrana, a 40% uplaćuje u korist državnog proračuna.

Na uplatu i nadzor nad uplatom spomeničke rente primjenjuju se propisi o porezu na dobit, odnosno dohodak.

Proračunski prihodi ostvareni ubiranjem spomeničke rente koriste se isključivo za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.

IX. PREKRŠAJNE ODREDBE

Članak 115.

Novčanom kaznom u iznosu od 50.000,00 do 500.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj osoba koja:

1. prisvoji kulturno dobro koje je prema odredbama ovoga Zakona u vlasništvu Republike Hrvatske (članak 19. stavak 1.),
2. upotrebljava ili postupa s kulturnim dobrom na način da ga dovodi u izravnu opasnost od oštećenja ili uništenja (članak 31. stavak 1. i članak 74. stavak 1.),
3. ne uplati iznos uložениh sredstava iz državnog proračuna prije prodaje kulturnoga dobra (članak 40.),
4. ne prekine izvođenje radova kada naiđe na arheološko nalazište ili nalaze ili o nalazu ne obavijesti nadležno tijelo (članak 45. stavak 1.),
5. obavlja arheološka i podvodna arheološka iskopavanja i istraživanja suprotno odredbama ovoga Zakona (članak 47.),
6. obavlja ili organizira podvodne aktivnosti na zaštićenim kulturnim dobrima ili vadi potonula kulturna dobra bez odobrenja nadležnog tijela (članak 49. stavak 1. i članak 50.),
7. obavlja radove ili radnje na kulturnom dobru suprotno odredbama ovoga Zakona (članak 62.),

8. započne obavljati djelatnost u poslovnom prostoru koji se nalazi unutar nepokretnoga kulturnog dobra ili zaštićene kulturno-povijesne cjeline bez odobrenja ili suprotno odobrenju nadležnog tijela (članak 65.),
9. iznosi ili izvozi kulturno dobro iz zemlje bez odobrenja ili suprotno odobrenju nadležnog tijela (članak 67. i 68.).

Za prekršaj iz stavka 1. ovoga članka kada ga počini pravna osoba kaznit će se i odgovorna osoba u pravnoj osobi novčanom kaznom u iznosu od 5.000,00 do 20.000,00 kuna.

Članak 116.

Novčanom kaznom u iznosu od 20.000,00 do 200.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj osoba koja:

1. ne prijavi dobro za koje se predmnijeva da ima svojstva kulturnoga dobra (članak 4. stavak 3.),
2. ne čuva ili ne održava kulturno dobro ili u ostavljenom roku ne izvrši određene mjere zaštite i očuvanja kulturnoga dobra (članak 20. stavak 1.),
3. upotrebljava kulturno dobro protivno utvrđenoj namjeni ili promijeni namjenu kulturnoga dobra bez prethodnog odobrenja nadležnog tijela (članak 34. i 35.),
4. ne ponudi pravo prvokupa sukladno ovom Zakonu (članak 37.),
5. bez odobrenja ili ne poštujući uvjete propisane odobrenjem nadležnog tijela izradi repliku kulturnoga dobra (članak 66. stavak 2. i 3.),
6. ne provodi mjere zaštite nad kulturnim dobrom koje nadležno tijelo naredi u slučaju izvanrednih okolnosti (članak 75.),
7. ne osigura uvjete za provedbu nadzora ili ne pruži potrebne podatke i obavijesti (članak 83. stavak 2.),
8. ne postupi po rješenju inspektora za zaštitu kulturnih dobara (članak 86.),
9. započne obavljati poslove na zaštiti, očuvanju ili obnovi kulturnoga dobra, a da za to nema dopuštenje sukladno ovom Zakonu (članak 100.),
10. stavi u promet kulturno dobro, a za obavljanje tih poslova nema dopuštenje nadležnog tijela (članak 100.),
11. započne obavljati restauratorsko-konzervatorske poslove na kulturnom dobru, a da nema odgovarajuće stručno zvanje sukladno ovom Zakonu (članak 101.),
12. ne uplati spomeničku rentu u slučajevima propisanim članom 112., 113. i 114. ovoga Zakona ili ju ne uplati u propisanom roku.

Za prekršaj iz stavka 1. ovoga članka kada ga počini pravna osoba kaznit će se i odgovorna osoba u pravnoj osobi novčanom kaznom u iznosu od 4.000,00 do 20.000,00 kuna.

Članak 117.

Novčanom kaznom u iznosu od 3.000,00 do 40.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj osoba koja:

1. ne dopusti stručna i znanstvena istraživanja, tehnička i druga snimanja, kao i izvođenje mjera tehničke zaštite na kulturnom dobru (članak 20. stavak 1. i članak 30. stavak 1.),
2. odbije ustupiti pokretno kulturno dobro u svrhu izlaganja, odnosno onemogućiti posjećivanje nepokretnoga kulturnog dobra (članak 33.),
3. vrati kulturno dobro u zemlju nakon proteka roka utvrđenog u odobrenju za privremeno iznošenje (članak 68. i 69.),
4. ne prijavi nadležnom tijelu unos ili uvoz kulturnoga dobra u zemlju (članak 70. stavak 2.),
5. ne osigura uvjete za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara za slučaj izvanrednih okolnosti i drugih radnji usmjerenih na uništenje i oštećenje kulturnih dobara (članak 75.).

Za prekršaj iz stavka 1. ovoga članka kada ga počini pravna osoba kaznit će se i odgovorna osoba u pravnoj osobi novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 do 10.000,00 kuna.

Članak 118.

Novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 do 10.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj osoba koja:

1. ukloni ili ošteti oznaku kojom je označeno kulturno dobro sukladno odredbama ovoga Zakona (članak 54.),
2. u određenom roku ne izvijesti inspektora o ispunjenju obveza iz rješenja (članak 90. stavak 1.).

Za prekršaj iz stavka 1. ovoga članka kada ga počini pravna osoba kaznit će se i odgovorna osoba u pravnoj osobi novčanom kaznom u iznosu od 500,00 do 5.000,00 kuna.

Članak 119.

Novčane kazne za prekršaje izrečene po odredbama ovoga Zakona uplaćuju se u korist državnog proračuna, te se mogu namjenski trošiti isključivo za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.

X. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 120.

Spomenici kulture stavljeni pod zaštitu po propisima koji su važili do stupanja na snagu ovoga Zakona ostaju pod zaštitom, a njihovi vlasnici i imatelji imaju prema njima sva prava i obveze propisane ovim Zakonom.

Za rješenja o preventivnoj zaštiti koja su donesena do dana stupanja na snagu ovoga Zakona rok iz članka 10. stavka 3. ovoga Zakona počinje teći danom stupanja na snagu ovoga Zakona.

Ministarstvo će kulture u roku od godine dana od dana donošenja provedbenog propisa iz članka 14. ovoga Zakona ispitati i uskladiti s odredbama ovoga Zakona sva rješenja o registraciji spomenika kulture donesena prema propisima koji su važili do dana stupanja na snagu ovoga Zakona, te u istom roku objaviti podatke o zaštićenim kulturnim dobrima sukladno članku 16. ovoga Zakona.

Članak 121.

Provedbene propise za donošenje kojih je ministar kulture ovlašten ovim Zakonom donijet će u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

Do donošenja provedbenih propisa iz stavka 1. ovoga članka primjenjivat će se provedbeni propisi koji su važili na dan stupanja na snagu ovoga Zakona ako nisu u suprotnosti s odredbama ovoga Zakona, i to:

1. Pravilnik o registraciji spomenika kulture (»Narodne novine«, br. 8/68.),
2. Uputstvo o izdavanju dozvole za izvoz spomenika kulture u inozemstvo (»Narodne novine«, br. 6/68.),
3. Pravilnik o uvjetima za obavljanje arheološkog istraživanja spomenika kulture na morskom dnu ili morskom podzemlju unutar njih voda Republike Hrvatske (»Narodne novine«, br. 94/98.).

Članak 122.

Pravne i fizičke osobe koje su poslove iz članka 100. i 101. ovoga Zakona obavljale do dana njegova stupanja na snagu nastavljaju radom pod uvjetima i na način utvrđen ovim Zakonom.

Pravne i fizičke osobe iz stavka 1. ovoga članka dužne su u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu propisa iz članka 100. ovoga Zakona pribaviti dopuštenje za obavljanje poslova u svezi s kulturnim dobrima.

Fizičke osobe iz članka 101. ovoga Zakona dužne su u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu propisa iz članka 101. stavka 2. ovoga Zakona steći odgovarajuće stručno zvanje.

Članak 123.

Na području zaštićene kulturno-povijesne cjeline do utvrđivanja urbanističkog plana uređenja iz članka 57. ovoga Zakona, pri izdavanju lokacijske dozvole primjenjivat će se članak 60. ovoga Zakona.

Članak 124.

Javne ustanove koje obavljaju djelatnosti zaštite i očuvanja kulturnih dobara dužne su uskladiti svoj ustroj i način rada s odredbama ovoga Zakona u roku od 6 mjeseci od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

Članak 125.

Hrvatsko vijeće za kulturna dobra osnovat će se u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

Članak 126.

Na dan stupanja na snagu ovoga Zakona prestaje važiti Zakon o zaštiti spomenika kulture (»Narodne novine«, br. 32/65., 55/65., 50/66., 7/67. - pročišćeni tekst, 13/67., 31/86., 47/86., 47/89., 19/91., 26/93. i 52/94.). Osnovni zakon o zaštiti spomenika kulture (»Narodne novine«, br. 52/71), članci 31. i 32. Zakona o određivanju poslova iz samoupravnog djelokruga jedinica lokalne samouprave i uprave (»Narodne novine«, br. 75/93.), i Naredba o jedinstvenom djelovanju Službe za zaštitu spomenika kulture (»Narodne novine«, br. 7/92.).

Članak 127.

Ovaj Zakon stupa na snagu osmoga dana od dana objave u »Narodnim novinama«.

Klasa:612-01/98-02/01
Zagreb, 18. lipnja 1999.

2. STRUČNA UPUTA O VOĐENJU EVIDENCIJE I DOKUMENTACIJE SPOMENIKA KULTURE

Regionalni zavodi za zaštitu spomenika kulture, općinski zavodi za zaštitu spomenika kulture (u daljnjem tekstu: regionalni i općinski zavodi) i Republički zavod za zaštitu spomenika kulture vode evidenciju i dokumentaciju spomenika kulture (u daljnjem tekstu: spomenika) na ujednačen način.

I. Evidencija spomenika

1. Evidencija spomenika vodi se sistemom kartoteka, i to:
 - a - Kartoteka osnovne evidencije spomenika
 - b - Kartoteka osnovne evidencije za grupe spomenika
 - c - Kartoteka o zaštitnim (konzervatorsko-restauratorskim) zahvatima na spomenicima
 - d - Kartoteka o zaštitnim (konzervatorskim) zahvatima na grupama spomenika

Format kartona kartoteke vodi se u posebnoj knjizi, a kartoni se upisuju redoslijedom osnivanja po rednom broju.

Knjiga sadrži ove rubrike: 1. redni broj, 2. mjesto, 3. naziv spomenika i 4. nadležni zavod.

U rubriku 4. upisuje regionalni zavod oznaku općinskog zavoda (gdje djeluje) i redni broj pod kojim je karton uveden u knjigu tog zavoda, a Republički zavod za zaštitu spomenika kulture oznaku oba zavoda i oba redna broja.

Redni broj kartona upisuje se na karton kartoteke osnovne evidencije u rubriku 4., a na kartone zaštitnih zahvata u rubriku 3.

3. Regionalni zavodi dostavljaju Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture jednu kopiju kartona kartoteka za područje svoje nadležnosti. Općinski zavodi za područje svoje nadležnosti dostavljaju regionalnom zavodu dvije kopije kartona.

Svakoj kopiji kartona prilaže se odgovarajuća fotografija.

4. Kartoteka osnovne evidencije spomenika prikuplja najvažnije podatke za svaki pojedinačni, nepokretni ili pokretni spomenik.

Karton kartoteke sadrži ove rubrike: 1. spomenik, 2. mjesto, 3. općina, 4. nadležni zavod, 5. registar spomenika, 6. kategorija spomenika, 7. osiguranje, 8. dosje spomenika, 9. stanje spomenika, 10. prioritet zaštitnih radova, 11. vlasnik, 12. položaj (smještaj), 13. namjena, funkcija, 14. autor, 15. materijal, 16. vrijeme nastanka, 17. dimenzija, 18. tehnika, konstrukcija, 19. broj, 20. opis, 21. valorizacija, 22. uzroci propadanja - uvjeti održavanja, 23. fotografija, 24. dokumentacija, 25. pregledi spomenika, 26. primjedbe, 27. literatura, 28. ispunio, 29. ovjerio.

Na gornjem rubu kartona kroz perforacije označuju se plastičnim raznobojnim jahačima podaci iz rubrike, 1, 5, 6, 7, 9. i 10.

U rubrikama »veza« označuje se: u prvoj rubrici veza s kartotekom o zaštitnim (konzervatorsko-restauratorskim) zahvatima ako je u toj kartoteci osnovan karton istog spomenika, a u drugoj rubrici veza između kartona nepokretnog spomenika i kartona pokretnih spomenika ako u objektu ima pojedinačnih evidentiranih ili registriranih pokretnih spomenika.

Rubrike su raspoređene na obje strane kartona kartoteke.

U rubriku 4. upisuju se podaci kako je navedeno u točki 2. stavak 3. o evidenciji spomenika.

U rubrici 5. navodi se broj u knjizi registra spomenika, odnosno broj rješenja o preventivnoj zaštiti.

U rubriku 6. upisuju se kategorija spomenika prema ovim oznakama: 0 - svjetskog značaja, 1 - saveznog značaja, 2 - republičkog značaja, 3 - regionalnog značaja, 4 - lokalnog značaja, 5 - ambijentalnog značaja.

Kategorija spomenika određuje se vrednovanjem objekta ili predmeta prema njegovoj historijskoj, sociološkoj, kulturno-historijskoj, umjetničkoj, arhitektonskoj, urbanističkoj, tehničkoj i drugoj naučnoj ili kulturnoj vrijednosti.

U rubrici 7. označuje se »da« ili »ne« podatak je li objekt ili predmet osiguran kod osiguravajućeg zavoda.

U rubrici 8. označuje se signatura dosjea koja sadržava oznaku zavoda koji je dosje izradio, redni broj i šifru vrste spomenika (vidi: dokumentacija spomenika, toč. 2).

U rubrici 9. označuje se stanje spomenika oznakama: A - loše, B - osrednje, C - dobro.

U rubrici 10. označuje se prioritet konzervatorsko-restauratorskog zahvata prema hitnosti brojevima: I, II, III. Prioritet zahvata određuje se prema stanju u kojem se spomenik nalazi, vodeći pri tome računa o značaju (kategoriji) spomenika.

Rubrika 23. označuje prostor na koji se lijepi karakteristična fotografija objekta ili predmet vel. 6 x 6 cm, a sažeta legenda upisuje se ispod fotografije.

U rubriku 24. upisuju se podaci za fotodokumentaciju, grafičke prikaze bilo koje vrste, tehničku i tehnološku dokumentaciju, uz to se označuje gdje se dokumentacija nalazi.

U rubriku 25. upisuje se u prvi prostor ime onoga tko je spomenik evidentirao i datum evidentiranja; u ostale prostore ime onoga tko je izvršio pregled i datum pregleda. Izvještaji o pregledu spomenika treba da budu pohranjeni u dosjeu spomenika.

U rubriku 28. upisuje se ime onoga tko je obradio karton.

Rubrika 29. nosi potpis onoga tko je ovjerio točnost podataka.

5. Kartoteka osnovne evidencije za grupe spomenika prikuplja najvažnije podatke za urbanu i ruralnu cjelinu, područje historijskog značenja, skup objekata, zbirku predmeta, arhivski i bibliotečni fond odnosno zbirku.

Karton kartoteke sadrži ove rubrike: 1. grupa spomenika, 2. mjesto, 3. općina, 4. nadležni zavod, 5. registar spomenika, 6. kategorija spomenika, 7. osiguranje, 8. dosje spomenika, 9. stanje spomenika, 10. prioritet zaštitnih radova, 11. položaj, smještaj, 12. vrijeme nastanka, 13. površina, 14. gustoća stanovništva, 15. broj objekata ili predmeta, 16. opis, 17. valorizacija, 18. sačuvanost, 19. uzroci propadanja - uvjeti održavanja, 20. dokumentacija, 21. pregled, 22. primjedba, 23. literatura, 24. ispunio, 25. ovjerio.

Gornji rub kartona ima jednake rubrike kao karton osnovne evidencije spomenika i označuje se na isti način.

Rubrike su raspoređene na obje strane kartona kartoteke.

Rubrike 4, 5, 6, 7, 8. i 9. označuju se na isti način kao i na kartonu osnovne evidencije spomenika.

U rubrici 10. označuje se prioritet zaštitnih radova prema hitnosti brojeva I, II, III, a podrazumijeva potrebu asanacijskih zahvata u urbanoj ili ruralnoj cjelini, konzervatorsko-uređajni zahvat u području historijskog značenja ili skupu objekata, odnosno za grupu pokretnih spomenika potreban konzervatorsko-restauratorski zahvat ili intervenciju radi boljeg čuvanja predmeta.

U rubriku 11. upisuje se za grupe pokretnih spomenika podatak o smještaju zbirke ili fonda unutar zgrade u kojoj se predmeti nalaze.

U rubriku 12. upisuje se godina ili približno vrijeme nastanka urbane ili ruralne cjeline, područja historijskog značenja ili skupa objekata, kao i godine koje su od bitne važnosti za razvoj te cjeline, područja ili skupa. Za grupe pokretnih spomenika upisuju se

godine ili približno vrijeme iz kojega potječe najveći dio zbirke, fonda odnosno grupe predmeta.

U rubrike 13. i 14. upisuju se podaci samo za grupe nepokretnih spomenika.

U rubriku 15. upisuje se ukupan broj objekata na području cjeline, područja historijskog značenja ili skupa objekata i posebno broj objekata koji imaju svojstvo spomenika. Za pokretne spomenike upisuje se također ukupan broj predmeta u zbirci odnosno grupi predmeta i posebno broj predmeta koji imaju svojstvo spomenika.

U rubriku 20. upisuje se za urbane i ruralne cjeline ponajprije podatak postoji li konzervatorska dokumentacija, te podaci gdje se nalazi. Za grupu predmeta upisuju se podaci postoji li osnovna, djelomična ili kompletna fotodokumentacija o predmetima i za koliko predmeta.

Rubrike 21, 24. i 25. ispunjavaju se na isti način kao što je navedeno za rubrike 25, 28. i 29. na kartonu osnovne evidencije spomenika.

6. Kartoteka o zaštitnim (konzervatorsko-restauratorskim) zahvatima prikuplja najvažnije podatke o stanju i konzervatorsko-restauratorskom zahvatu koji se vrši, odnosno koji se izvršio na ugroženom nepokretnom ili pokretnom pojedinačnom spomeniku.

Karton kartoteke sadrži ove rubrike: 1. spomenik, 2. mjesto, 3. nadležni zavod, 4. registar spomenika, 5. kategorija spomenika, 6. dosje spomenika, 7. smještaj nakon zahvata, 8. opis oštećenja, 9. nalaz, 10. dokumentacija, 11. broj evidencije, 12. godina, 13. opis zahvata, 14. autor, 15. naručilac, 16. izvor sredstava, 17. iznos u n.d., 18. literatura, 19. primjedba, 20. ispunio i 21. ovjerio.

Na gornjem rubu kartona nalazi se niz perforacija kroz koje se plastičnim raznobojnim jahačima mogu označiti podaci iz pojedinih rubrika na kartonu. U rubrici »veza« označuje se veza s kartotekom osnovne evidencije spomenika.

Rubrike su raspoređene na obje strane kartona kartoteke.

U rubriku 3. upisuje se, kao što je navedeno u točki 2. stavak 3, podatak o evidenciji spomenika.

U rubriku 4, 5. i 6. upisuje se na isti način kao što je navedeno za rubrike 5, 6. i 7. na kartonu osnovne evidencije spomenika.

U rubriku 7. upisuje se za pokretni spomenik eventualni novi naslovnik i adresa, kojemu je spomenik nakon zahvata predan na čuvanje. Za nepokretni spomenik upisuju se podaci o eventualnoj novoj namjeni objekta nakon zahvata.

U rubriku 9. upisuju se podaci dobiveni na temelju raznih istraživanja (npr. novootkriveni arhitektonski elementi ili detalji na samom objektu, zidne slike i sl.); za pokretne spomenike (npr. više slikanih slojeva, preslike, specifična oštećenja, signature i sl.).

U rubrici 10. navode se za nepokretni spomenik svi detaljni arhitektonski snimci objekta, statičke i tehnološke ekspertize, detaljna fotodokumentacija prije zahvata, zatim projekt odnosno elaborat o zahvatu. Za pokretni spomenik i zidnu sliku navode se sve analize i vrste snimanja koje su provedene prije i u toku zahvata, kao i fotodokumentacija nakon izvršenih radova.

Rubrika 11. odnosi se u prvom redu na pokretni spomenik, a označuje se broj evidencije pod kojim se vodio zahvat na tom spomeniku u određenoj specijaliziranoj restauratorskoj radionici.

U rubriku 12. upisuju se godine kada je zahvat na spomeniku vršen, odnosno godina kada je bio završen.

U rubrici 13. navode se za nepokretni spomenik detaljniji podaci o izvršenim radovima, eventualne izmjene projekta u toku radova. Za pokretni spomenik navode se potanko metode koje su pri zahvatu primijenjene.

U rubriku 14. upisuje se ime nosioca zahvata, zatim komisija koja je odobrila elaborat za radove i komisija koja je prihvatila radove.

U rubriku 15. upisuje se naslov i adresa naručioca zahvata.

U rubriku 16. upisuje se podatak jesu li utrošena sredstva za zahvat društvena ili privatna.

Rubrike 20. i 21. ispunjavaju se na isti način kao rubrike 28. i 29. na kartonu osnovne evidencije spomenika.

7. Kartoteka o zaštitnim (konzervatorskim) zahvatima na grupama spomenika prikuplja najvažnije podatke o stanju i asanacijskom odnosno konzervatorsko-uređajnom zahvatu koji se vrši ili se izvršio u urbanoj i ruralnoj cjelini, području historijskog značenja ili skupu objekata.

Karton kartoteke sadrži ove rubrike: 1. grupa spomenika, 2. mjesto, 3. nadležni zavod, 4. registar spomenika, 5. kategorija spomenika, 6. dosje spomenika, 7. promjene, 8. propozicije, 9. ispunio, 10. ovjerio, 11. godina, 12. dokumentacija, 13. projektant, 14. smještaj, 15. godina, 16. realizirano, 17. dokumentacija, 18. literatura.

Na gornjem rubu kartona nalazi se niz perforacija kroz koje se plastičnim raznobojnim jahačima mogu označiti podaci iz pojedinih rubrika na kartonu. U rubrikama »veza« označuje se veza s kartotekom osnovne evidencije spomenika, a u drugoj rubrici veza s kartotekom o zaštitnim (konzervatorsko-restauratorskim) zahvatima na spomenicima.

Rubrike su raspoređene na obje strane kartona kartoteke.

Rubrike 3, 4, 5. i 6. ispunjavaju se na isti način kao što je navedeno za iste rubrike na kartonu kartoteke o zaštitnim (konzervatorsko-restauratorskim) zahvatima na spomenicima.

U rubriku 7. upisuju se kronološkim redom važnije intervencije koje su se pozitivno ili negativno odrazile na karakter cjeline, područja odnosno skupa objekata.

U rubriku 8. upisuju se konzervatorske propozicije potrebne za zaštitu cjeline, područja od historijskog značenja ili skupa objekata.

Rubrike 9. i 10. ispunjavaju se na isti način kao što je navedeno za rubrike 28. i 29. na kartonu kartoteke osnovne evidencije spomenika.

U rubriku 11. upisuje se godina kada je izrađena konzervatorska dokumentacija i urbanistička, odnosno asanacijska dokumentacija, ili konzervatorsko-uređajna dokumentacija za područje od historijskog značenja ili skup objekata.

U rubriku 12. navode se podaci o planu asanacije i revitalizacije sa svim potrebnim analizama, odnosno podaci za sve stupnjeve urbanističke razrade (program, generalni plan, detaljni plan, projekt) ili podaci o konzervatorsko-uređajnom elaboratu.

U rubriku 13. upisuju se naziv projektantske ustanove ili ime glavnog projektanta.

U rubriku 14. upisuju se podaci gdje se sva dokumentacija nalazi i njezine signature.

U rubriku 15. upisuje se godina cjelovite ili djelomične realizacije planova.

U rubrici 16. navodi se sažeti opis cjelovite ili djelomične realizacije planova.

U rubriku 17. upisuju se podaci o fotodokumentaciji (osnovna, djelomična, kompletna) i gdje se ona nalazi.

II. Dokumentacija spomenika

1. Dokumentacija spomenika vodi se sistemom dosjea, i to za ove vrste spomenika:

- arhitektonski spomenik,
- pokretni spomenik, zidne slike i mozaici,
- urbane i ruralne cjeline, skup objekata, područje od historijskog značenja i sl.

Format dosjea i svih priloga jest 21 x 30 centimetara.

2. Osnivanje dosjea spomenika vodi se u posebnoj knjizi, a dosjei se upisuju redoslijedom osnivanja po rednom broju.

Knjiga je jednake veličine i sadrži jednake rubrike kao knjiga kartoteke evidencije spomenika, te se i na jednaki način ispunjava (vidi: evidencija spomenika, toč. 2).

Na prednjoj strani omota dosjea označuje se signatura koja se sastoji od oznake zavoda koji je dosje izradio, rednog broja i šifre vrste spomenika (vidi: evidencija spomenika, a) karton kartoteke osnovna evidencija spomenika, rubrika 8).

Oznake nadležnih zavoda jesu:

ROS - Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Osijek

RRI - Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Rijeka

RST - Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Split

RZG - Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb

ZDU - Zavod za zaštitu spomenika, Dubrovnik

ZST - Zavod za zaštitu spomenika, Split

ZZD - Zavod za zaštitu spomenika, Zadar

RZH - Restauratorski zavod Hrvatske

Šifre vrsta spomenika su ove:

1. arhitektonski spomenik; 2. pokretni spomenik, zidne slike i mozaici; 3. urbane i ruralne cjeline, skup objekata, područje od historijskog značenja i sl.

3. Regionalni zavodi dostavljaju Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture jedan potpuni primjerak dosjea spomenika za područje svoje nadležnosti. Općinski zavodi za područje svoje nadležnosti dostavljaju regionalnom zavodu dva potpuna primjerka dosjea.

4. Dosje spomenika sadrži:

a) Na prvu stranu označenu nazivom nadležnog zavoda upisuje se: redni broj dosjea sa šifrom vrste spomenika, broj rješenja o preventivnoj zaštiti, redni broj pod kojim je spomenik upisan u registar nepokretnih, odnosno pokretnih spomenika, spomenička kategorija, lokalitet, općina, podaci o objektu, o vrsti, datiranju, autoru, investitoru i vlasniku odnosno korisniku.

Na istoj strani je naveden sadržaj dosjea podijeljen na deset grupa priloga koje su jednake za sve tri vrste spomenika.

Grupe priloga jesu: 01. isprave, 02. historijski podaci, 03. izvori i arhivska dokumentacija, 04. bibliografija, 05. opis, valorizacija, namjena i uvjeti zaštite, 06. inventar, 07. fotodokumentacija, 08. tehnički podaci i dokumentacija, 09. izvještaji o pregledu spomenika i bilješke i 10. zahvati.

b) Druga strana dosjea sadrži i Indeks priloga dosjea, oznaku nadležnog zavoda, redni broj i vrstu spomenika.

Indeks sadrži deset grupa priloga dosjea razvrstanih prema decimalnom sistemu i jednakim sistemom razrađene određene priloge unutar svake grupe. Indeks služi za sve tri vrste spomenika. U indeksu se označuju postojeći prilozi dosjea. Pri osnivanju dosjea treba precrtati nepotrebne brojeve priloga za odnosnu vrstu kojoj spomenik pripada.

c) U grupu priloga 01. ulažu se svi dokumenti i rješenja koji su vezani uz zaštitu spomenika odnosno uz njegovu registraciju.

Osim toga za pojedinačne spomenike ulažu se ovamo kopije dokumenata o osiguranju spomenika kod osiguravajućeg zavoda.

Grupa 02. treba da obuhvati sve podatke o autoru spomenika o njegovu izvođaču, naručiocu i vlasnicima.

Grupa 03. sadrži izvratke iz izvora i arhivske dokumentacije sa signaturama.

Grupa 04. treba da sadrži popis sve postojeće literature o spomeniku, odnosno popis najvažnijih djela u kojima se spomenik spominje.

Grupa 05. ima četiri dijela: opis spomenika, valorizacija, namjena (funkcija) i uvjeti zaštite.

Grupa 06. sadrži priloge o inventaru arhitektonskog spomenika, odnosno o objektima koji se nalaze u zaštićenoj cjelini ili području; za pokretne spomenike sadržava vezu sa zbirkom u kojoj se nalazi.

Grupa 07. sadrži najvažniju fotodokumentaciju spomenika i popis sve foto-dokumentacije sa signaturama.

Grupa 08. ima pet dijelova: nacrti (u određenim mjerilima) i crteži, opis konstrukcije odnosno izvedbe i materijala, stanje spomenika, uzorci propadanja i ekspertize.

Grupa 09. sadrži izvještaje ili izvratke iz izvještaja o pregledu i obilasku spomenika, razne bilješke i zapisnike komisija, odobrenja za zahvate na objektima u cjelinama i sl.

Grupa 10. ima tri dijela: prije izvršeni zahvati, projekti i elaborati, izvještaji i dokumentacija o objektu prije zahvata, o toku radova i iscrpna dokumentacija o izvršenim radovima.

5. Svi prilozi moraju imati u desnom gornjem kutu signaturu dosjea sa šifrom priloga.

Tekstualni prilozi treba da na kraju nose ime onoga tko ih je izradio i datum. Ako pojedini tekstualni prilog ima više stranica, one moraju biti posebno paginirane.

Fotografije u dosjeu moraju biti najmanje veličine 9 x 12 cm, prilijepljene na jači papir. Uz fotografiju navodi se sažeta legenda i signatura zbirke fotografija u kojoj se nalazi original odnosno negativ.

Svi priloženi nacrti treba da su propisano formatizirani i u desnom donjem kutu moraju imati žig s naslovom investitora, nazivom objekta, imenom autora, datumom izrade, sadržajem nacrt, mjerilom itd., kao i signaturom priloga dosjea.

III.

Zavodi za zaštitu spomenika kulture vodit će evidenciju i dokumentaciju spomenika prema ovoj uputi počevši od 1. siječnja 1968.

VIII. dio DODATAK

1. DOGAĐANJA

KRONOLOGIJA UREDA ZA KULTURNA DOBRA ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE

UVOD

Dekretom br. 1603/1999. od 14. srpnja 1999. godine imenovan je prof. dr. Juraj Kolarić predstojnikom Ureda za kulturna dobra i ravnateljem Dijecezanskog muzeja. Ured se nalazi u novouređenom dijelu Nadbiskupskog Duhovnog Stola, na trećem katu istočnog krila nadbiskupskog dvora, soba br. 27.

Nadbiskup zagrebački, mons. Josip Bozanić, osnovao je 6. prosinca 1999. godine Povjerenstvo za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije, dekretom br. 2610/1999 i Nadbiskupijski odbor za sakralnu umjetnost, br. 2611/1999.

Oba ova nadbiskupijska tijela imaju prvenstveni zadatak pratiti i štiti kulturna dobra na području Zagrebačke nadbiskupije povezujući se sa središnjim Papinskim povjerenstvom za kulturu u Rimu.

Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra (*PONTIFICIA COMMISIO DE BONIS CULTURALI-*

BUS ECCLESIAE), kojemu predsjedava kardinal Francesco Marchisano, nastoji što više povezati područja raznovrsnih kultura putem kataloga s adresama pojedinih kulturnih centara i ustanova kako bi se mogle oblikovati zajedničke aktivnosti i djelatnosti u mjesnim Crkvama.

I sam pojam katoličkih kulturnih ustanova u sebi sadrže bogatstvo i raznolikost kulturnog blaga pojedinih naroda na području crkvenog ustrojstva. Spomenute ustanove djeluju trajno na području vjere i kulture posredstvom dijaloga, znanstvenog istraživanja i prenašanja kulturne baštine budućim generacijama.

Poznata je praksa komunističkog sustava glede čuvanja i obnavljanja crkvenih kulturnih dobara. Nakon dosadašnjeg rada i koordinacije Ureda za kulturna dobra s ostalim ustanovama koje se bave zaštitom i restauriranjem crkvenih

kulturnih dobara postignuta je zadovoljavajuća suradnja tako da se župnici i upravitelji crkvenih kulturnih dobara mogu slobodno savjetovati sa stručnjacima i konzervatorima te u prilogu donosimo i popis Konzervatorskih odjela za cijelu Hrvatsku. To će olakšati i postupak stručnog obnavljanja, čuvanja, smještaja i zaštite crkvenih kulturnih dobara.

Praktični dio suradnje se sastoji i u pravovremenoj i planiranoj zaštiti. Tako je u najnovije vrijeme određen novi termin podnošenja zahtjeva nadležnom Konzervatorskom odjelu za obnovu pokretne i nepokretne crkvene baštine i to od 15. srpnja do 15. rujna tekuće godine.

Ured za kulturna dobra je u suradnji s Nadbiskupskim Duhovnim Stolom u Zagrebu organizirao i održao Simpozij o inventarizaciji crkvenih kulturnih dobara, 21. i 22. studenog 2000. godine u Nadbiskupskom bogoslovnom sjemeništu, Kaptol 29. i u crkvi Sv. Marije na Dolcu, Kaptol 3. Nove tehnologije

nas potiču na novi način inventariziranja svih crkvenih kulturnih dobara. Osim što se time provodi dokumentacija na najsvremeniji način, inventarizacija kulturnih dobara je i jedan vid uspješne zaštite, a u vremenu u kakvom se nalazimo i velika pomoć u pastoralu i evangelizaciji.

Dr. Juraj Kolarić, predstojnik Ureda radio je na izradi Statuta Vijeća za kulturu pri HBK. Statut je odobrila Hrvatska biskupska konferencija na svome XXI. redovitom zasjedanju u Poreču, od 19. do 21. rujna 2000. i objelodanjen je u Službenom vjesniku HBK, broj 2/2000, str. 15-16.

Pojedine aktivnosti u ovom prikazu nameću nam se tematskim slijedom koje se uz navedene nadnevke mogu pratiti i "kronološkim redom". Izložbe zbog toga nisu izdvojene one u inozemstvu od izložbi u Zagrebu i Hrvatskoj. Hrvatska je svojom kulturom gradila i oblikovala Europu od svojih početaka te se i sada osjeća njezinim sastavnim djelom.

SJEDNICE POVJERENSTVA ZA KULTURNA DOBRA I NADBISKUPIJSKOG ODBORA ZA SAKRALNU UMJETNOST

POVJERENSTVO za kulturna dobra Nadbiskupije zagrebačke bavi se pitanjem uređenja kapitalnih kulturnih objekata za smještaj i prezentaciju crkvenih kulturnih dobara kao što su:

1. Dijecezanski muzej u Zagrebu s pripadajućim zbirka i Metropolitanskom galerijom mons. Đure Kokše
2. Riznica zagrebačke katedrale
3. Nadbiskupski arhiv i Arhiv Prvostolnog kaptola
4. Metropolitana - Nabiskupijska knjižnica
5. Spomen zbirka Bl. Alojzija Stepinca

Baveći se tim problemom Povjerenstvo je održalo tri sjednice i to 10. ožujka 2000., 15. lipnja 2001. i 28. studenog 2001. godine. Nakon svake sjednice članovi Povjerenstva surađuju međusobno rješavajući predviđene programe, budući da su to sve poznati stručnjaci u oblasti kulture, a što se inteziviralo pismenim mišljenjima, obilaskom terena i pojedinačnim idejnim nacrtima posebice nakon Treće sjednice.

Kako su važna ta pitanja za Zagrebačku nadbiskupiju najbolje nam ilustrira pitanje prostora Dijecezanskog muzeja, koji je nakon svoga osnutka 1939. godine, zbog nacionalizacije vitalnih objekata Za-

grebačke nadbiskupije, bio više puta raseljavan te i danas nema svoga prostora.

Nakon održane III. sjednice Povjerenstva i VI. sjednice Nadbiskupijskog odbora članovi Povjerenstva dostavljaju pismeno svoja mišljenja. Predsjednik Odbora za obnovu zagrebačke katedrale, mons. Josip Klarić u suradnji s Gradskim zavodom za zaštitu spomeničke baštine predlažu konkretna rješenja za privremeni smještaj Riznice zagrebačke katedrale, te su idejni prijedlog već izradili akademik Ante Vulin, dr. Dina Vulin Ileković i arhitekt Boris Ileković. Istovremeno se radi na novom smještaju Spomen zbirke bl. Alojzija Stepinca.

NADBISKUPIJSKI ODBOR za sakralnu umjetnost je održavao sjednice na kojima se izradio Pravilnik obiju nadbiskupijskih savjetodavnih tijela. Rješavala su se pristigla pitanja s pojedinih župa. Do sada je održano pet sjednica: I. (21. siječnja 2000.), II. 9. lipnja 2000.), III. (5. prosinca 2000.), IV. (21. ožujka 2001.), V. (23. svibnja 2001.) i VI. 28. studenog i 14. prosinca 2001.), što se nastavlja pojedinačnim savjetovanjima i mišljenjima.

Mons. Vladimir Stanković, generalni vikar, osim Povjerenstva član je i Nadbiskupijskog odbora za sakralnu umjetnost te je imenovan također i članom Povjerenstva za odno-

se između Grada Zagreba i Zagrebačke nadbiskupije, koje je osnovano 21. veljače 2001. Ovo Povjerenstvo predlaže rješenja također i na području kulturne suradnje te prosvjetnih i znanstvenih pitanja.

O aktualnim pitanjima kulturnih dobara održao se sastanak predstavnika Zagrebačke nadbiskupije i Konzervatorskog odjela u Zagrebu, 11. srpnja 2001., koja se i dalje održavaju prema potrebi.

I izvan spomenutih susreta nastojalo se surađivati sa srodnim institucijama u gradu Zagrebu, za što je trebalo i istraživačkog rada. Naime, zbog poznate situacije tijekom komunističkog režima, mnogo se

toga rješavalo diskretno. Sadašnje pripreme za prezentacije takvog diskretnog rada sada iziskuju pravi istraživački rad oko izgradnje novih crkvenih objekata na Zagrebačkom području, kao što je bila tema "Hrvatska moderna (sakralna) kultura 20. stoljeća" za koje se posebno zanimala Academia moderna i Udruženje hrvatskih arhitekata.

Članovi Povjerenstva i Odbora sudjelovali su na susretima drugih institucija koje se bave crkvenim kulturnim dobrima. Ne treba spominjati da se članovi Povjerenstva i Odbora u krugu već postojećih kulturnih i povijesnih institucija bave i izdavačkim radom i objavljivanjem vrijednih djela iz oblasti povijesti i kulture.

SIMPOZIJI I ZNANSTVENI SKUPOVI

SIMPOZIJ O INVENTARIZACIJI CRKVENIH KULTURNIH DOBARA ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE

Nakon objelodanjivanja okružnice *"Potreba i hitnost inventarizacije i katalogizacije crkvenih kulturnih dobara"* u izdanju Papinske Komisije za crkvena kulturna dobra, od 8. prosinca 1999. godine, (prijevod dokumenta donosimo na IV. dio 2/3-35) koja ističe da je inventarizacija najbolja zaštita i znak uljudbe te sredstvo predavanja kulturnih dobara budućim naraštajima, Ured za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije je sa svojim Povjerenstvom organiziralo Simpozij o inventarizaciji crkvenih kulturnih dobara, 21. i 22. studenog 2000. godine u dvorani "Vijenac" Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa i u župnoj crkvi Sv. Marije na Dolcu. S aktivnostima na tom planu upoznali su sve prisutne, koji su se odazvali u velikom broju, mons. Josip Mrzljak, predsjednik Povjerenstva, mons. Vladimir Stanković, generalni vikar i prof. dr. Juraj Kolarić, predstojnik Ureda za kulturna dobra i podpredsjednik Povjerenstva. Pozdravljajući skup dali su sažeti pregled dosadašnje brige oko čuvanja i skrbi crkvenih kulturnih dobara.

Inventarizacija je najbolje sredstvo za zaštitu crkvenih kulturnih dobara. Sa svojim dokumentiranim povijesnim podacima sve više postaju sredstva i pomagala u pastoralu i evangelizaciji. Otvaraju smisao i poticaj za vrednovanje kršćanske umjetnosti. Okružnica Papinske komisije za kulturna dobra iz 1999. go-

dine osim praktičnih uputstava ističe radost da je Crkva prva svojim vlastitim zakonima uredila izradu i čuvanje umjetničkih djela i primjenjivala ih u službi svoga poslanja. Papa Ivan Pavao II. naglašava da se Crkva kao učiteljica života ne može povući pred zahtjevom da pomogne suvremenom čovjeku pronaći Ljepotu i Mudrost koja struji iz povijesne kulturne baštine.

Pozdravnim telegramom se skupu obratio mons. Francesco Marchisano, predsjednik Papinske komisije za kulturna dobra te pismenim prilogom i mons. Želimir Puljić, dubrovački biskup, predsjednik Vijeća za kulturu pri HBK.

Izlaganja su naizmjenično održali mr. Horst Karl Unterkofler, delegat za kulturna dobra Bečke nadbiskupije i dr. Friderich Fuchs, inventarizator Regensburške biskupije. Oni su naglasili da je inventarizacija vrijednosno-spoznajni projekt koji obuhvaća sveukupno postojeće kulturno blago služeći se deskriptivno-komparativnim metodama, znanstvenim disciplinama i pomoćnim znanostima te sistematski utvrđuje spoznajne činjenice. Svojim otkrićima doprinosi razumijevanju vjerskih poruka i povijesno-društvenih odnosa. Osim toga ona je djelotvorna zaštita od otuđenja crkvenih kulturnih dobara. Inventarizatori su pak znanstvene sveznalice koje prikupljaju podatke, osjetljivi na pojedino-
sti, zapisujući postojeće stanje u in-

ventare propisujući i određujući "di-jagnozu". Slikovito se u diskusiji izrazio jedan pastoralni radnik, koji se usporedio s "liječnikom opće prakse", dok je njegov kolega liturgičar, "specijalist", i tako se nadopunjuju u dijagnostici.

Prezentaciju zagrebačkih ustanova, koje čuvaju najveći dio crkvenih kulturnih dobara, na inicijativu dr. Đurđice Cvitanović, prezentirali su:

1. U ime Ministarstva kulture, prof. Bianka Perčinić Kavur, načelnica Odjela za zaštitu pokretnih spomenika kulture. Ona je pozdravila skup u ime ministra kulture i člana Povjerenstva, prof. Miljenka Domijana, koji je u to vrijeme bio na otvorenju obnovljene Eufrazijeve bazilike u Poreču. Također je izrazila zadovoljstvo što Zagrebačka nadbiskupija i Ured za kulturna dobra iskazuju i ovakvu brigu oko crkvene kulturne baštine.

Inventarizacija crkvenih kulturnih dobara je ishodišna i ključna točka prepoznavanja, valoriziranja i čuvanja od propadanja, oštećivanja i krađa. Za takav posao je potrebna međusobna suradnja čemu je puno doprinio ovakav susret. U Republici Hrvatskoj krađe su u porastu, a kod traženja umjetnina je glavni problem u nedostatku dokumentacije s podacima i fotografijama. To zahtijeva i međunarodnu suradnju a predstojeći proces globalizacije, u kojemu se kane ukinuti državne granice, olakšavati će već tako učestale krađe. Kriteriji za uvrštavanje informacija o krađi postaju sve stroži, tj. objavljuju se potrage samo za one ukradene predmete za koje postoje kvalitetne fotografije i dostatni podaci.

2. U ime Instituta za povijest umjetnosti, koji se brine za oko 60 posto crkvenih kulturnih dobara, a posebno radi na projektu topografije, govorila je ravnateljica, dr. Ivanka

Reberski. Ona izražava radost da ne govori samo u ime Instituta već i u ime svih povjesničara umjetnosti i stručnjaka koji su mnogo doprinijeli na proučavanju crkvene baštine i Simpozijem Crkva ispunjava i milenijnski zadatak na očuvanju i vrednovanju ovog blaga. Zagrebačka nadbiskupija je bila najveći korisnik i naručitelj najznačajnijih umjetničkih i narodnih dobara od svojih početaka do danas. Ona ih je i održavala i zaista se može podičiti u svojoj 900. godišnjoj povijesti s izuzetnim ostvarenjima od kojih su neka djela vrhunska i neusporediva.

3. Ravnatelj Hrvatskog restauratorskog zavoda, prof. Ferdinand Meder, naglašava da podaci prigodom restauriranja umjetnina nadopunjuju podatke o inventarizaciji. Služba zaštite je objedinjena na državnoj razini u Ministarstvu kulture kao Uprava za zaštitu kulturne baštine i rasprostranjena je po cijeloj Hrvatskoj preko Konzervatorskih odjela sa svojom središnjicom u Zagrebu. O praktičnom radu je govorio restaurator prof. Mario Braun koji je tom prigodom sa svojim suradnicima izradio i pano s povijesnim podacima i fotografijama. Pano je bio zanimljiv i zbog toga jer su na njemu bili prikazi s umjetninama iz Dijecezanskog muzeja.

4. Muzej Grada Zagreba predstavila je prof. Hela Vukadin Doronjga. Sam Muzej se nalazi u zgradi nekadašnjeg samostana Klarisa, a tako preuređen, osim što čuva velik broj crkvenih predmeta u svom stalnom postavu, ima i rekonstruiranu staru zagrebačku katedralu s Vinčkovićevim portalom.

5. Prof. Ranka Saračević Wiirth iz Uprave za zaštitu kulturne baštine naglasila je da u istoj ustanovi djeluje Odjel za zaštitu spomenika koji se bavi evidencijom pokretnih spo-

menika u crkvenim objektima na području cijele Hrvatske. Akcija je proizašla iz potrebe za sustavnim dokumentiranjem inventara. Pomoću ovakve dokumentacije se pokretna kulturna baština valorizira i najvrednija se upisuje u registar spomenika kulture koji je osnova za njihovu pravnu zaštitu.

6. O čuvanju liturgijskog ruha govorila je prof. Jelena Ivoš iz Muzeja za umjetnost i obrt koji čuva velik broj misnica i drugih liturgijskih tekstilnih predmeta. Inače je J. Ivoš

zajedno s M. Ramljak Purgar i suradnicima izradila i katalog liturgijskog ruha Dijecezanskog muzeja u organizaciji Uprave za zaštitu kulturne baštine.

Simpozij je osim stručnog dijela o inventarizaciji, prve takve vrste, doprinio međusobnoj povezanosti stručnjaka na zajedničkoj crkvenoj baštini. Opširni pregledni prikaz rada Simpozija kojeg je sastavila s. Lina Plukavec, razmatran je na sjednici Vijeća za kulturu pri HBK, 16. veljače 2002. godine.

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP »KATOLIČKI KULTURNI CENTRI SREDNJE I ISTOČNE EUROPE U SLUŽBI KULTURNOG IDENTITETA I DIJALOGA MEĐU KULTURAMA«

U organizaciji Papinskog vijeća za kulturu (PONTIFICIUM CONSILIUM DE CULTURA), kojemu predsjedja Paul kardinal Poupard, održan je na području biskupije Alba Julia u Rumunjskoj, u Mirecurea Ciuc-u, u Domu susreta "Jakab Antal" od 17. do 20. svibnja 2001. međunarodni znanstveni skup: "*Katolički kulturni centri srednje i istočne Europe u službi kulturnog identiteta i dijaloga među kulturama*". Do tada su takvi skupovi održani u raznim središtima i to: U Chantillyu kod Pariza, Miinchenu, Barceloni, Bologni, Milanu i Rimu, zatim u Fatqau kod Beiruta u Libanu i u Peublu u Mexiku.

U ime Vijeća za kulturu pri HBK, "*Katoličke kulturne centre u Hrvatskoj kao izraze religioznog i kulturnog identiteta Hrvata*" predstavio je prof. dr. Juraj Kolarić, predstojnik Ureda za kulturna dobra i ravnatelj Dijecezanskog muzeja.

On je svojim izlaganjem istaknuo da je Katolička Crkva u Hrvatskoj element nacionalnog i kulturnog integriteta Hrvatskog naroda, pa je ona tijekom povijesti poznata i pod nazivom "Magistra et Advocata". Katolička Crkva je sa svojim institucijama bila snaga nacionalnog, kulturnog i duhovnog identiteta. Hrvati su se sve do II. vatikanskog sabora u bogoslužju služili starohrvatskim jezikom i starohrvatskim pismom, poznatom glagoljicom. Od 4,5 milijuna stanovnika u Hrvatskoj, skoro 80 % su katolici. Za očuvanje vjernosti Katoličkoj Crkvi pomogle su joj dobro organizirane crkvene i kulturne institucije tijekom povijesti. Među najstarijima su katolička učilišta iz kojih se razvio Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu i Splitu te Filozofski fakultet DI u Zagrebu. Osim njih se u Đakovu, Zadru i Rijeci nalaze Visoka katolička učilišta. Katoličku Crkvu u Hrvatskoj predstavljaju Hr-

vatski Katolički radio Radio Marija i te tjedne crkvene novine Glas Koncila i oko 38 časopisa koji izlaze mjesečno kao i nekoliko izdavača. Nakon uspostave demokracije u Hrvatskoj, obnavljaju se i razne udruge među kojima se ističe "Družba Braća Hrvatskog zmaja" kojoj je i glavni cilj čuvanje kulturne baštine.

Sadašnje aktivnosti su usmjerene na izgradnju objekata za smještaj crkvenih kulturnih dobara koja su zbog nacionalizacije vitalnih objekata

ta Zagrebačke nadbiskupije morali biti žrtvovani te se nisu mogla usavršavati na način koji bi to odgovaralo i sadašnjim potrebama i vremenu.

O radu Skupa napisao je prikaz tajnik Vijeća, o. Bernard Ardura, u glasilu Papinskog vijeća za kulturu "Culture e Fede" IX-2/2001., str. 139-141. Dr. Kolarić je izvjestio i Nadbiskupijski odbor, pri čemu se nametnula tema o uređenju Katoličkog kulturnog centra i u Hrvatskoj.

OSAMDESET I ŠESTI SVJETSKI KONGRES ESPERANTISTA U ZAGREBU

Svjetski savez esperantista sa sjedištem u Rotterdamu održao je svoj 86. svjetski kongres u Zagrebu, od 21. do 28. srpnja 2001. u kojem je sudjelovalo oko sedamdestak zemalja svijeta. Već od samih početaka priprema (11. travnja 2000.) sudjelovali su mons. Vlado Košić i dr. Juraj Kolarić u organiziranju 15. ekumenskog esperantskog kongresa i 5. ekumenskog espeantskog susreta za mlade. U sklopu Kongresa je stručni skup predstavio prijevod knjige "Esperanto-novi latinski Crkve" autora Urlicha Matthiasa i liturgijsku knjigu "Adoru". U zagre-

bačkoj katedrali koncelebrirala su šestorica svećenika iz pet zemalja sv. Misu na esperantu, 22. srpnja 2001. godine. Donosimo "Oče naš" na esperantu".

"Patro nia, kiu estas en la cielo, sanktigata estu via nomo.

Venu via regno. Farigu via volo, kiel en la cielo, tiel ankau sur la tero.

Nian panon ciutagan donu al ni hodiau/ kaj pardonu al ni niaj suldantoj.

Kaj ne konduku nin en tenton, sed liberigu nin de la malbono." (Očenaš na esperantu)

MEĐUNARODNI SIMPOZIJ O KARDINALU FRANJI ŠEPERU 2001.

U Zagrebu i Rimu održao se od 7. studenog Međunarodni simpozij o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice njegove smrti u organizaciji Zagrebačke nadbiskupije i sadašnjeg prefekta Kongregacije za nauk vjere, kardinala J. Ratzingera.

U samoj organizaciji, ali i kao predavači sudjelovali su članovi obaju odbora: Mons. Josip Mrzljak, predsjednik Povjerenstva za kulturna dobra obratio se nazočnima pred početak prigodnog koncerta. Mons. Vlado Košić, predsjednik

Nadbiskupijskog odbora za sakralnu umjetnost, predsjednik je Odbora za obilježavanje 20. obljetnice smrti kardinala Šepera i govorio je na temu: *Kardinal Franjo Šeper i Lumen Gentium*, 7. studenog 2001. Mons. Vladimir Stanković, član Povjerenstva i Odbora, nekadašnji tajnik kardinala F. Šepera, potpredsjednik je Odbora za obilježavanje 20. obljetnice smrti kardinala F. Šepera i moderator je prvog dana Simpozija. Drugog dana, tj. 8. studenog 2001., govorio je na temu: *Kardinal Franjo Šeper i Hrvatska inozemna pastva*. Istog dana je bio sudionikom i Okruglog stola o životu i djelu kardinala Franje Šepera. Prof. dr.

Juraj Kolarić, predstojnik Ureda za kulturna dobra govorio je na temu: *Kardinal Franjo Šeper kao nadbiskup koadjutor (1954-1960) i nadbiskup zagrebački (1960-1968)*. Dr. Ivan Šaško, tajnik Nadbiskupijskog odbora za sakralnu umjetnost predstavio je kardinala Šepera temom: *Kardinal Franjo Šeper i Sacrosanctum Concilium*. Ovdje su istaknuti samo predavači koji su i članovi Povjerenstva i Odbora za kulturu, dok su opširni izvještaji objelodanjeni u dnevnom i periodičnom tisku a izaći će i zbornik. Skup se nastavio u Rimu kojemu su se pridružili i hrvatski hodočasnici te su zajedno bili primljeni kod Sv. Oca Ivana Pavla II.

MEĐUNARODNI FESTIVAL ČIPKI U LEPOGLAVI

Nastojanjem da se obnove stari obrti u Hrvatskoj, u najnovije doba organiziraju se međunarodni znanstveni skupovi o obnavljanju ručnog rada. U sjevernoj Hrvatskoj je u tradiciji ostala izrada čipki na batiće koje su posebice izrađivali Pavlini u Lepoglavi. Pretpostavlja se da je taj obrt izvorno nastao u Dalmaciji (Dubrovnik, Pag, Hvar itd), odakle ih je kupovala Venecija i prodavala pod svojim imenom, Venecijanska čipka. Velika potražnja čipki u 18. i 19. stoljeću dovela je do izrade strojne čipke koja je potisnula ručnu izradu. Početkom 20. st. je bilo više pokušaja obnavljanja toga obrta, a planski se prišlo obnovi na području gdje je ta djelatnost ostala u narodu i tradiciji.

S. Lina Plukavec, tajnica Ureda i rizničarka Riznice zagrebačke katedrale aktivno već redovito sudjeluje na ovim međunarodnim festivalima (na kojima osim stručnjaka iz Hrvatske sudjeluju i stručnjaci iz Slo-

venije, Italije, Austrije, Njemačke, Češke, Slovačke, Mađarske), čija se izlaganja kasnije tiskaju u zbornicima. Osim u zbornicima objavljeni su i radovi u austrijskom časopisu "Der Faden", te u časopisu Odbora za obnovu zagrebačke katedrale "Naša Katedrala".

Naime, tema "Čipke u Riznici zagrebačke katedrale", kojom je spomenuti Festival želio naglasiti duhovni sadržaj, ove djelatnosti navodeći misli pape Ivana Pavla II. u upravo izišlom Papinom "Pismu umjetnicima", utjecala je na izbor tema slijedećih festivala "Čipka na oltaru" i "Čipka u školi", te su i prigodno bile izložene stare čipke iz Riznice zagrebačke katedrale. Peti Međunarodni festival 2001. godine s temom "Čipka u školi" ima i svoj stvarni odjek u najavama varaždinskog župana dr. Zvonimira Sabatia kako će se založiti da se čipkarstvo uvrsti u redovne školske programe te kako će i financijski poduprijeti

razvoj čipkarskog obrta. Pučko otvoreno učilište "Đuro Arnold" u Ivancu u suradnji s Ministarstvom prosvjete i športa provodi završne pripreme za otvaranje srednjoškolskog programa za otvaranje Prve škole lepoglavske čipke u Hrvatskoj a sa završenom školom moći će se otvoriti obrt izrade lepoglavske čipke.

Vidljivo je kako se ovo slaže sa završnim rečenicama izlaganja s. Line na IV. međunarodnom festivalu u Lepoglavi, 2000. godine: *"Važno je napomenuti da se danas nalazimo u općim promjenama i pred predstojećim reorganizacijama kao u doba kad je donesen i prvi Hrvatski Školski zakon 1874. godine koji je značio povezansot između crkvenih i svjetovnih škola, a pridavao je posebnu važnost ručnom radu. Razvojem i specifikacijom školstva razvijaju se i nameću specifični programi a nova tehnika i kompjutorizacija ostavlja tek prazne ruke. Škole bi trebale pratiti život grada i Domovine i oživjeti učeničkim radovima sve moguće prostore te ih prezentirati na izložbama. Prenesimo ovu svečano-*

st čipki i među odgovorne institucije koje izgrađuju ljepši, kvalitetniji i radosniji život u gradu, obitelji i u crkvi oko oltara, te da bude, kako kaže i Z. Šufflaj 'Čipka u domu i na oltaru'". Cijelo spomenuto izlaganje objedlodanjeno je i u "Naša katedrala", br. 5/2001., str. 12.

Na VI. Međunarodnom festivalu prikazane su čipke na portretima zagrebačkih biskupa i nadbiskupa, što dovodi do spoznaje, da Lepoglavski pavlini nisu samo izrađivali čipke nego su bili i vrsni slikari portreta, pa takvi prikazi nose dvostruki pečat: Pečat s batićima u spretnim rukama čipkarskih obrtnika i pečat slikarskog kista (poput batića) u rukama umjetnika. Hrvatski Radio je sa zanimanjem pratio izlaganje te je nakon predavanja snimljena i emisija na istu temu koja je emitirana u prosincu 2002. godine, upravo kad su portreti zagrebačkih nadbiskupa bili izloženi u Galeriji Klovićevih dvora prigodom 150. obljetnice uspostave Zagrebačke metropolije, a gdje je s. Lina također aktivno sudjelovala.

MEĐUNARODNI SIMPOZIJ O POVIJESTI PAVLINSKOG REDA

U Zagrebu je u dvorani "Vijenac" Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa, od 16. do 20. listopada 2002. godine održan Šesti međunarodni simpozij o povijesti Pavlinskog reda u organizaciji Okružnog arhiva Bodenskog okruga i dr. Stanisława Swidzinskog iz Njemačke te Hrvatske Pavlinske provincije. Simpozij je započeo sv. Misom u Bogoslovskoj kapeli koju je predvodio mons. dr. Vlado Košić. Uvodno predavanje na temu "Pavlini u Hrvat-

skoj" održao je dr. S. Swidzinski koji je također govorio i o fenomenu pustinjaka u religijama, kulturama i u pavlinskoj Konstituciji. Koptski svećenik Tawadros iz Egipta je dao prikaz sv. Pavla Pustinjaka u koptskoj literaturi. Dr. Lorenz Weinreich iz Berlina je govorio o Hrvatima u pavlinskim samostanima u Rimu. Dr. Maria Elisabeth Brunert iz Bonna se osvrnula na sv. Pavla kao utemeljitelja pustinjaka, zadržavši se na tezi sv. Jeronima austrijskog pavlina

Matthiasa Fuhrmanna (+1773) te njegovih slikarskih radova. Dr. Beatrix Romhányi iz Budimpešte je dala prilog o Matiji Corvinu i njegovom udjelu Pavlinskom redu a dr. Marta Melniková iz Bratislave se osvrnula na ulogu Pavlina u Slovačkoj u 17. st. Dr. Elmar Kuhn, ravnatelj Okružnog arhiva Bodenskog okruga je dao prikaz povijesti Pavlina u Njemačkoj u razdoblju od 1367-1807. Dr. Gabor Sarbak iz Budimpešte je govorio o Valentinu Hadnagyu. Dr. Juraj Kolarić je dao zanimljiv prikaz o zagrebačkom biskupu pavlinu Martinu Borkoviću i njegovu vremenu što se nastavilo u vrlo živoj diskusiji. Sepp Hör iz Poljske je osvijetlio pavlinski samostan Ebnet. O povijesti pavlina s pogledom na budućnost govorio je hrvatski provincijal o. Juraj Domšić. U sklopu Simpozija sudionici su razgledali Hrvat-

ski državni arhiv u Zagrebu te obišli pavlinske samostane: Remete, Lepoglavu, Kamensko i Svetice.

U ožujku 2002. godine je obnovljena Hrvatska pavlinska provincija sa sjedištem u Kamenskom, a nakon 30. godišnje ponovne prisutnosti. Za provincijala je izabran o. Juraj Domšić. Obnova je počela iz jasnogorskog svetišta u Poljskoj. Ovim aktivnostima je izražena zahvalnost Bogu za obnovu i 30. obljetnicu ponovne prisutnosti te za ponovnu uspostavu Hrvatske pavlinske provincije. Također istaknuto da je to bila velika želja i bl. Alojzija Stepinca, koji je 1943. godine doveo dvojicu pavlina u Mariju Bisticu, a što je prekinuto komunističkom strahovladom. Hrvatska pavlinska provincija ima jedanaest članova u tri kuće.

SAVJETOVANJA U RESTAURATORSKOM CENTRU U LUDBREGU

Hrvatski restauratorski zavod u Zagrebu, pod vodstvom ravnatelja prof. Ferdinanda Medera, koji je i član Povjerenstva za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije, povremeno organizira u Restauratorskom centru u Ludbregu, u dvorcu Bačani (Batthyany), savjetovanja s izlaganjima hrvatskih te njemačkih, talijanskih, austrijskih i slovenskih stručnjaka pa su ti skupovi također međunarodni. Povijest Grada Ludbrega seže u prethistoriju. Grad je smješten na prometnici od Ptuja prema Osijeku, a nalazi se nedaleko Varaždinskih Toplica, gdje je u 4. st. stolovao biskup Emancijus, a obiluje arheološkim antičkim nalazima u razdoblju od I. do V. st. Sam Re-

stauratorski centar je također kulturni i sakralni spomenik, s dvorskom kapelom Sv. Križa uz koju se veže čudesan događaj Krvi Kristove iz 1411. godine te je potvrdom pape Leona X. od godine 1513. postao poznato proštenišće.

Gradonačelnik mr. Franjo Križanić sve je to istaknuo prigodom jubilarnog, petog stručnog skupa, i naglasivši da se Ludbreško poglavarstvo 1992. godine odredilo na konkretan način prema obnovi dvorca Bačani, a za uzvrat je dobilo obnovljenu zgradu kompleksa dvorca u kojem je smješten i Restauratorski centar. Dvorac je također kulturni spomenik a i predmet istraživanja i restauriranja. Tu je dopreman i in-

ventar iz oštećenih i porušenih crkvi tijekom srpske agresije na Hrvatsku (1991-1995). Prigodom restauracije bilježe se sva otkrića i nova saznanja što se zatim razlaže na stručnim skupovima: dijagnosticira se stanje umjetnina, zatim se određuje vrsta i uzrok oštećenja te se daju smjernice i upute osobama koje rukuju s umjetninama. Posebna pažnja se posvećuje radu oko poboljšanja općeg stanja građevinskih spomenika s pripadajućim liturgijskim i umjetničkim predmetima u kapelama, crkvama, samostanima i pojedinim zbirkama. Prof. Meder je naglasio da je tijekom dvije godine

rada Centra održano već pet takvih skupova. Peti stručni skup je započeo 18. svibnja 2001., na rođendan pape Ivana Pavla II. koji je ustanovio Papinsko vijeće za kulturna dobra temeljem kojeg je utemeljeno i Povjerenstvo za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije a kojima je svrha zaštita umjetnina kao senzibiliziranje javnosti oko čuvanja sakralne kulture koja obogaćuje župu i narod. Pomoćnik ministra kulture prof. Miljenko Domijan, koji je član i Povjerenstva za kulturna dobra, također je izrazio radost zbog ovakvih aktivnosti koje se izvode od Dubrovnika do Vukovara.

SUSRET KATOLIČKIH UMJETNIKA U ZAGREBU

U župnoj crkvi Sv. Petra u Zagrebu je 15. prosinca 2000. godine održan Susret katoličkih umjetnika. Susret je započeo misnim slavljem koju je predvodio mons. Vlado Košić, predsjednik Nadbiskupijskog odbora za sakralnu umjetnost. Nakon toga je predstavio izložbu anala katoličkih umjetnika pod geslom

“Ne boj se” Prof. dr. Juraj Kolarić, predstojnik Ureda za kulturna dobra. Susret je ostvaren u organizaciji župe Sv. Petra sa župnikom mons. Matijom Stepincem, koji je domaćin i drugih vrijednih kulturnih događanja a najčešće u suradnji s Glasom Koncila.

IZLOŽBE

Uredu za kulturna dobra najčešće se obraćaju Zagrebački muzeji ali i kulturne ustanove iz inozemstva za posudbu umjetnina iz Riznice zagrebačke katedrale i Dijecezanskog muzeja.

U ovom prikazu osvrćemo se samo na izložbe organizirane za vrijeme od kada djeluje Ured za kulturna dobra sa svojim Povjerenstvom

i Nadbiskupijskim odborom za sakralnu umjetnost. To je također znakovito, budući da su se i ta tijela Zagrebačke nadbiskupije oblikovala upravo u smjeni dvaju tisućljeća 1999/2000.

Početkom 2000. godine umjetnine Riznice zagrebačke katedrale i Dijecezanskog muzeja su bile predstavljene u Ljubljani i Vatikanu.

IZLOŽBA "HRVATI - KRŠĆANSTVO, KULTURA, UMJETNOST 1999/2000.

Jedan od najvećih projekata Hrvata u 20. stoljeću dogodio se u središtu kršćanstva, u Vatikanskim muzejima u dvorani Siksta V. (Salone Sistino) od listopada 1999. do veljače 2000. godine u organizaciji Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije. Aktivni sudionici izložbe bili su i dva člana Povjerenstva, prof. Miljenko Domijan i prof. dr. Vladimir Marković. Izložba "*Hrvati -kršćanstvo, kultura, umjetnost*" predstavila je izvorne najvrijednije povijesne dokumente i arheološke nalaze, slike, kipove, zlatarske predmete, književna i glazbena djela nastalih u razdoblju od pokrštenja Hrvata u 7. stoljeću do današnjeg dana koji su tako izvornim doživljajima ukazali na četrnaeststoljetnu prisutnost Hrvata na ovim prostorima.

RIZNICA zagrebačke katedrale je sudjelovala sa sedam izložaka. Broj sedam se može ovdje shvatiti kao savršeni broj i to baš u svojoj punini, jer je imala najviše predmeta od svih drugih institucija u Hrvatskoj i to: Ladislavov plašt iz 11. st., Raspeće, koje se pripisuje A. Diireu iz 1495. godine. Misal Jurja Topuskog i Dominika Kalmančekija iz 1495, Popsje sv. Stjepana Kralja iz 1635., Božji grob iz 1659. te Pečat-

nicu bl. pape Pija IX. "UBI PRIMUM PLACUIT" iz 1852. godine.

DIJECEZANSKI muzej se predstavio slikama: Smrt sv. Josipa, inv. br. DM 1792 i Naša Gospa Cvetnjanska, Otona Ivekovića (1869-1939). U popratnom katalogu izložbe nalaze se i fotografije freski iz kapele Sv. Stjepana i drugih djela, pa je tako Zagrebačka nadbiskupija bila bogato zastupljena.

Izložba je bila otvorena 28. listopada 1999. godine u prisutnosti svih hrvatskih biskupa a na završetku izvanredne Europske Biskupske Synode. Izložbu je otvorio predsjednik RH dr. Franjo Tuđman, kojem je to bio zadnji nastup prije njegove teške bolesti i smrti. Izložbu je razgledala i s. Lina prigodom otvorenja Svetih vrata na Božić 1999. godine. Osim posjetitelja i mediji su pratili izložbu. Kardinal F. Kuharić naglasio je da je izložba velika i izazovna. Svaki predmet govori o povijesti Hrvatskog naroda koji je gradio Europu u kojoj smo oduvijek bili. Svi prisutni Hrvati su bili preponosni na izložbu. To je bio dan svečanosti i ponosa, rezultat vjere i identiteta kao i izraz pažnje Sv. Oca Ivana Pavla II. prema Hrvatskom narodu. Posjetitelji čitavoga svijeta su se osvjedočili o kulturi i povijesti Hrvatskog naroda.

IZLOŽBA OD ROMANIKE DO PLEČNIKA, LJUBLJANA 1999/2000.

Riznica zagrebačke katedrale sudjelovala je na izložbi u Ljubljani, u Narodnoj galeriji, od rujna 1999. do veljače 2000. godine kojom se željelo obilježiti novo tisućljeće. Izložba je obuhvatila ziatarske ra-

dove izrađene u Sloveniji od kojih su odabrani: Pastoral, Adama Antona Fritza, izrađen u Radgoni 1750. godine (M 114). Kanonske ploče, rad Joannesa Reimanna i J.A. Zeckla u Mariboru oko 1738. za koje je tekst

na pergameni napisao zagrebački plemić Ivan N. Szalsky (M 158-160) i Relikvijar u obliku piramide, rad J. Reimanna oko 1738. u Mariboru (M 468). Prigodno predavanje uz dija-pozitive umjetnina iz Riznice zagrebačke katedrale je održao je na temu "Crkveno posuđe Slovenije" prof. Ivo Lentić.

Izložba o arhitektu i graditelju Jože Plečniku (1872-1957), koji je gradio crkve i u Zagrebu i drugim mjestima u Hrvatskoj održana je u lipnju 2000. godine u Muzeju za umjetnost i obrt.

IZLOŽBA HISTORICIZAM U HRVATSKOJ 2000.

Izložbom "Historicizam u Hrvatskoj" od 17. veljače do 28. svibnja 2000. godine u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu nastavljen je niz tematskih izložbi započet s romanikom 1987. godine i na svakoj od njih je bilo umjetnina iz Riznice zagrebačke katedrale. Za izložbu "Historicizam u Hrvatskoj" može se reći da je zapravo "katedralna", jer su se sadržaji grupirali oko prvostolnice kao duhovnog simbola jedinstva Hrvata.

S predmetima Riznice i Dijecezanskog muzeja, preko Ureda zaprimane su i umjetnine sa župa: G. Stubica, Desinića, Sv. Martina pod Okićem i Sv. Ane u Križevcima.

Riznica zagrebačke katedrale je predstavila Schmidtove i Bolleove nacрте zagrebačke katedrale kao i prve fotografije mitre koje su izradi-

le sestre Milosrdnice u Zagrebu (T6, 45 i 47).

Dijecezanski muzej je sudjelovao crkvenim tekstilom i to ruhom za kipeve Majke Božje Bistričke (DM 512a; 512 e i 515 A).

Posebno su na izložbi uočene umjetnine iz Dijecezanskog muzeja i to slike: Isus se ukazuje Majci, G. Flatza (DM 1793); Bogorodica s Djetetom i svecima, E. Steinlea (DM 1790); Isus, sv. Josip i sv. Juraj, A.M. Seitza (DM 1794); Sv. Veronika, E. Steinlea (DM 1797) i Bogorodica kao Kraljica Andeoska, L. Seitza, (DM 1795).

Ova izložba bila je jedan od najvećih projekata u Europi u jubilarnoj 2000. godini. Sve što je za obnovu nacije bilo od značenja, našlo se sjeđinjeno pod jednim krovom. O izložbi je objelodanjen prigodni katalog.

IZLOŽBA U GALERIJU LIKOVNIH UMJETNOSTI U OSIJEKU 2000.

Dijecezanski muzej sudjelovao je na izložbi djela slikara Josipa Franje Miićkea (1821-1883.) u Galeriji Likovnih umjetnosti u Osijeku od svibnja do rujna 2000. godine. Na izložbi su se nalazile slike iz DM s inv. br. DM 2226i 2227.

Ista Galerija je surađivala s Umjetničkim paviljonom u Zagrebu za izložbu s djelima Vladimira Filakovca, čija je slika (DM 1681) bila izložena u Zagrebu od svibnja do srpnja 2000. godine.

IZLOŽBA "BIBIENA - EUROPSKA OBITELJ" U BOLOGNI 2000/2001.

Prigodom 50. obljetnice obilježavanja Vijeća Europe, nadležne europske ustanove za zaštitu kulturnih dobara organizirale su izložbe s određenim temama, počevši od 1985. godine. Tako je Ministarstvo kulture u Bologni, s popratnim pismom mons. Claudia Stagnia i gradonačelnika Bologne, Deana Lenzia, zatražilo posudbu tapiserija "Mjeseci u godini" za izložbu "*Bibiena - Europska obitelj*" (*I Bibiena. Una famiglia europea*) u Nacionalnoj pinakoteci u Sale delle Belle Arti. Iz obitelji Bibiena poznati su arhitekti,

scenografi, slikari, dekorateri, kazališni programeri, inženjeri koji su radili gotovo po čitavoj Europi. Spomenute tapiserije iz RZK su rađene na francuskom kraljevskom dvoru budući da imaju natpise mjeseci na francuskom jeziku.

U pripremi izložbe surađivala je s. Lina s HAZU, a dr. S. Cvetnić, napisala je popratni tekst u prigodnom katalogu izložbe kao i u godišnjaku Tkalčić 5/2001, str. 305-315, Tajnik Povjerenstva dr. Stjepan Razum glavni je urednik godišnjaka Tkalčić.

IZLOŽBA ANŽUVINCI U EUROPI U SAMOSTANU FONTEVRAUD KOD PARIZA

U samostanu Fontevraud kod Pariza, od lipnja do rujna 2001. godine održana je izložba "Anžuvinci u Europi - 1266-1440" u organizaciji Francuskog ministarstva kulture (Conseil General Department de Maine-et-Loire - Prefecture de Maine-et-Loire) i Ministarstva kulture RH, u suradnji s Galerijom Klovićevi dvori u Zagrebu. Pokroviteljstvo izložbe su prihvatile Francuska, Italija, Mađarska i Hrvatska. Tako je Hrvatska ponovno dokazala svoju pripadnost srednjoeuropskim kulturnim i povijesnim gibanjima.

Hrvatski udio sastojao se u dijelima slikarstva, zlatarstva, kiparstva i umjetničkog obrta 13. i 14. stoljeća čiji su stručni odabir izvršili voditelj izložbe prof. dr. Miljenko Jurković, prodekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu i tehnički koordinator izložbe prof. Miljenko Domijan, pomoć-

nik ministra kulture RH i član Povjerenstva Zagrebačke nadbiskupije sa Znanstvenim odborom u sastavu prof. dr. N. Budaka, dekana Filozofskog fakulteta i prof. dr. Igora Fiskovića.

Iz Riznice zagrebačke katedrale odabrani su predmeti: Pečatnjak Zagrebačkog kaptola iz 1371. (M 536), Humerale bl. Augustina Kažotića (T 2) i Gyulajeva mitra iz 14. st., obnovljena u 16. st. (T 3), koja je zbog osjetljivosti izlaganja bila samo fotografijom prisutna na izložbi. Tom prigodom je objavljen i katalog izložbe na francuskom jeziku u kojem je navedena i bibliografija dotičnih predmeta objavljena u Tkalčiću, godišnjaku Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije. Spomenuti katalog izložbe propisan je kao obavezan "udžbenik" u svim obrazovnim institucijama u Francuskoj.

IZLOŽBA: BAVARSKA-MAĐARSKA TISUĆU GODINA

U Passau se od svibnja 2001. godine u organizaciji Bavarskog Državnog ministarstva za istraživanja, znanost i umjetnost održala izložba "Bavarska-Mađarska. Tisuću godina" (*Bayern-Ungarn. Tausend Jahre*), a od listopada 2001. do veljače 2002. godine ponovljena je u Nacionalnom muzeju u Budimpešti. Tom prigodom je za izložbu iz Riznice zagrebačke katedrale posuđeno poprsje sv. Stjepana Kralja iz 1635. godine (M 165). Poznate su veze između Bavarske i Mađarske prije tisuću godina u kojima je glavnu ulogu odigrao sv. Stjepan. Prigodom te izložbe naglašena je i sudbinska povezanost tih dviju država tijekom 20. stoljeća. U tom kontek-

tu naglašena je nazočnost Hrvatske u srednjoj Europi. Upravo su povijesna i kulturna gibanja otvorila željznu zavjesu kojim je Srednja Europa bila neprirodno podijeljena. Prodor hrvatske kulture u Europu, koju s velikim zanimanjem i čuđenjem danas mnogi otkrivaju, dokazuje da je Hrvatska prisutna u Europi od samih početaka njenog oblikovanja. Na otvaranju izložbe izražena je bila slijedeće misao: Veliki narodi su zato veliki jer se znaju diviti svojim umijećima, a mali su zato mali, jer svoje podcjenjuju. Popratni katalog naglašava da se ovom izložbom željelo zorno predočiti društvena i kulturna povijest srednje Europe, kojoj pripada i Hrvatska.

IZLOŽBE U BERLINU

U Državnoj knjižnici u Berlinu otvorena je 25. travnja 2002. godine izložba glagoljice: TRI PISMA - TRI JEZIKA. Izloženo je bilo oko 350 probranih izložaka od prvih zapisa iz ranog srednjeg vijeka među kojima su se nalazile fotografije iz Kaptolskog arhiva kao i ilustracije iz rizničkog misala Jurja Topuskog, K 2. Prigodom predstavljanja popratnog kataloga izložbe u Zagrebu, novinski izvještaji su bili popraćeni ilustracijom iz rizničkog misala K 1.

Ovu najvažniju izložbu hrvatske knjige i pisane riječi organiziralo je Ministarstvo kulture, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Staroslavenski institut i Naklada Erasmus. Izložba je iznenadila njemačke stručnjake koji o hrvatskoj kulturi imaju nedovoljne ili iskrivljene informacije. Hrvatska je oblikovala Europu i doku-

mente je pisala svojim jezikom a vjernici su se oduvijek Bogu molili na svom jeziku.

U prostoru Berlinske knjižnice nalaze se i vrijedni hrvatski rukopisi, a među njima i velik broj vrlo važnih rukopisa i dokumenata iz slavenskih prostora, jer samo Hrvati imaju isprave pisane svojim jezikom. Tu su liturgijske knjige i tri misala a na počasnom mjestu je glasoviti Berlinski misal, kojeg je glagoljicom napisao 1402. godine Bartol iz Krbave. To dokazuje vidljive hrvatske kulturne veze s drugim kulturama.

U Berlinu se nalazi središte hrvatske kroatistike, a zagrebačka germanistika svjetski poznata sada ima svoje glasnogovornike i u sačuvanoj pisanoj baštini. Poznato je da su hrvatski stručnjaci oduvijek radili na čitavom prostoru današnje

Njemačke. U sklopu Hrvatskih dana u Berlinu u studenom 2002. godine u staroj Nacionalnoj Galeriji u Berlinu izložena je bila slika "Smrt sv. Josipa" od. J. F. Overbecka, iz Dije-

cezanskog muzeja u Zagrebu, inv. br. DM 1792. Izložbom je bilo dobro zastupljeno 19. st. a istakli su se skicama i slikama autori zastora iz HNK u Zagrebu.

IZLOŽBE U MUZEJU HRVATSKOG ZAGORJA U G. STUBICI

U Muzeju seljačkih buna u Gornjoj Stubici, u bivšem Oršićevom dvorcu, Riznica zagrebačke katedrale sudjelovala je na izložbi 1998. godine svojim umjetninama, tj. srebrnim votivima. U mjesecu lipnju iste godine votive je znanstveno obradio i dao njihov prikaz na Hrvatskom Mariloškom kongresu u Mariji Bistrici dr. Željko Dugac, te ih dalje znanstveno istražuje na temu: "Votivi kao pokazatelji zdravstvene kulture". Galerija Oršić redovito prezentira obnovljene umjetnine iz župnih crkava i kapela Hrvatskog Zagorja. Područje je gusto naseljeno s isto tako mnogobrojnim baroknim crkvama i kapelama. Restauratori uz svoj terenski rad nastoje i svojim skupovima uspostaviti što bolju i uspješniju suradnju s imaicima kulturnih dobara.

U istoj Galeriji su od listopada do prosinca 2001. godine prikazana djela, pod nazivom: "*Majstori Zlatari Hrvatskog Zagorja*" u izboru dr. Ive Lentića. Riznica Zagrebačke katedrale sudjelovala je s Belečkom monstranom uz suglasnost belečkog župnika vlč. Mirka Borjana, budući da je spomenuta monstranca samo pohranjena u Riznici, te s

kaležom, M 262, iz župne crkve u Konjšćini predan Dijecezanskom muzeju u Zagrebu (DM 826), a zbog višekratnog raseljenja DM, pohranjen u Riznici od 1983.

Ured za kulturna dobra je od samog početka na tom projektu surađivao s Galerijom Oršić a i predsjednik Povjerenstva mons. Josip Mrzljak zajedno s predstojnikom Ureda za kulturna dobra dr. Jurjem Kolarićem otvorio je izložbu pred mnogobrojnim uzvanicima.

U jesen 2002. godine su u istom muzeju izloženi su bili arheološki nalazi iz proštenišne crkve Majke Božje Gorske iz župe Lobor. Sadašnja barokna crkva je sagrađena na temeljima romaničke straokršćanske bazilike iz doba hrvatskih vladara u 9/10. stoljeću. Pronađen je pilastar s križem s bogatom ornamentikom koji je pripadao oltarnoj pregradi. Samo bogato opremljene crkve su imale tako bogatu ornamentiku u vremenu kad je Sjeverna Hrvatska bila ujedinjena s Južnom. Ovi arheološki nalazi Sjeverne Hrvatske povezuju nas sa središtem Zagreba gdje su u kratko vrijeme otkriveni mnogobrojni zanimljivi arheološki nalazi.

IZLOŽBE U ETNOGRAFSKOM MUZEJU U ZAGREBU

Etnografski muzej u Zagrebu je pripremio izložbu s temom zdravlja i čuvara zdravlja ili zaštitnika kojima su se ljudi utjecali u svojim potreba-

ma. Za izložbu su zatražene srebrni votivi koje su vjernici darivali svećtima i prošteništima u znak zahvale za ozdravljenja. Za izložbu je iz

Riznice zagrebačke katedrale odbačeno 9 srebrenih votiva a dr. Željko Dugac, ih je već predstavio prigodom Hrvatskog Mariološkog kongresa na Mariji Bistrici 1998. godine, i istražio u svom radu "Votivi kao pokazatelji zdravstvene kulture". Na izložbi je bilo i Raspelo iz bivše bolničke kapele (1804-1930) na Trgu bana Jelačića koje se čuva u Dijecezanskom muzeju pod inv. br. DM 427.

Od 14. studenog 2002. do 1. ožujka 2003. godine Riznica Zagrebačke katedrale sudjelovala je i na izložbi Klinasto ruho u istom muzeju. Za tu neobičnu izložbu je au-

torica dr. Jelka Radauš Ribarić uložila dugogodišnji rad oko istraživanja odjeće čilji je glavni konstruktivni elemenat nalik na klin umetnut u proreze koji daje odjevnom predmetu volumen. Za tu specifičnost je odabrana riznička dalmatika T 136. Autorica je istaknula da je ovakav kroj tipičan za europski kontinent izvan mediteranskog kruga još od prahistorije a velikom seobom naroda se proširio na cijelu Europu, posebice u Istri i Dalmaciji. To je dokaz da su Hrvati gradili i oblikovali Europu, a naziv za liturgijsko ruho "dalmatika" je preuzet s kasnijeg područja Hrvatske.

IZLOŽBE U UMJETNIČKOM PAVILJONU U ZAGREBU

U Umjetničkom paviljonu u Zagrebu je od svibnja do srpnja 2000. godine, održana retrospektivna izložba s djelima V. Filakovca na kojoj je bila izložena slika V. Filakovca (DM 1681). Od 18. prosinca 2001. godine održana je u istom Paviljonu retrospektivna izložba

Vjekoslava Karasa s Karasovim portretima iz Dijecezanskog muzeja u Zagrebu i to: DM 641; 1033; 1039 i 1785. Ista izložba održana je od 20. siječnja do 1. ožujka 2002. godine u Galeriji Vjekoslav Karas u Karlovcu, u organizaciji Gradskog muzeja Karlovac.

IZLOŽBE U MUZEJU GRADA ZAGREBA

Muzej Grada Zagreba, osim što se nalazi u zgradi bivšeg samostana sestara Klarisa, u svom stalnom postavu krije rekonstruiranu zagrebačku katedralu. Temelji istog objekta skrivali su mnoge nalaze i ugodno iznenadili autore već zacrtanih planova kao i istraživače. Okoliš muzeja doveo je do novih nalaza i otkrića a nakon detaljnih istraživanja muzej je obavijestio javnost s postignutim rezultatima u obliku izložbi.

U svibnju 2002. godine bila je organizirana izložba s temom "Kasnogotički pećnjaci s Nove Vesi".

Nalazi su pronađeni prigodom izgradnje trgovačko-poslovnog kompleksa Centar-Kaptol u Novoj Vesi na prostorima dotadašnje tvornice obuće "Astra" i na mjestu nekadašnje prebendarske kurije sv. Jurja. Nalazi se odnose na ostatke kaljevih peći iz 15. st. koje su se izrađivale u biskupskim radionicama za ondašnje stanovnike Kaptola i Gradeca. Prostor je od osnutka Zagrebačke biskupije bio u posjedu zagrebačkih biskupa. Pretpostavlja se da je radionica počela s radom u vrijeme biskupa Eberharda i Ivana

Albena, zatim za vrijeme biskupa O. Thuza i L. Baratina, tj. prije turske okupacije hrvatskih područja.

Nalazi i motivi upućuju na predmete vrhunskog umjetničkog obrta kraljevskih radionica kao što je i cijelo zagrebačko područje bilo u kulturnim vezama s europskim kulturnim središtima.

Nalazi, nađeni na spomenutom području u Novoj Vesi, bili su uspoređivani s preostalim sačuvanim europskim kaljevim pećima kao i s djelatnostima spomenutih zagrebačkih biskupa. Zagrepčani su 2002. godine mogli razgledati gro-

bove ispred franjevačke crkve na Kaptolu i Opatovini gdje su pokapani stanovnici svih staleža od 13. do 16. st. Franjevci su pak u svom kompleksu sačuvali ostatke starog samostana urušenog nakon bombardiranja 1943. godine.

Arheološki nalazi na tom kompleksu su usporili izgradnju Svećeničkog doma uz kaptolsku kuriju Kaptol 8, a nalaze su stručno obradili arheolozi i djelatnici Arheološkog muzeja, Muzeja Grada Zagreba i Gradskog zavoda za zaštitu spomeničke baštine.

IZLOŽBA U POVIJESNOM MUZEJU U ZAGREBU

U Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu je od 12. prosinca bila otvorena izložba "KOLOMANOV PUT", prigodom 900. obljetnice krunidbe Kolomana Arpadovića za kralja Hrvatske i Dalmacije u Biogradu na moru 1102. godine čime je Hrvatska ušla u dinastičku zajednicu s Ugarskom. Izložbom se pomoću originalnih muzejskih, umjetničkih predmeta te dosadašnjih dokumentata nastojalo prezentirati taj događaj s naglaskom na razdoblje od 1091. do 1102, zatim 12. stoljeće te njihove posljedice u višestoljetnom

trajanju do 1526., odnosno do 1918. godine.

Na spomenutoj izložbi je istaknuta fotografija obnovljenog Ladislavova plašta a posuđen je i Kanonički križ, M 535, kojeg su nosili zagrebački kanonici od 1802. do 1983. (kada je izrađen novi Kanonički križ s novim motivima). Kanonički križ kao znak ili amblen zagrebačkih kanonika uveo je hrvatsko-ugarski kralj Franjo I (1792-1835). Prije samog otvorenja izložbe održan je i Znanstveni skup Hrvatske i Mađarske posvećen istoj temi.

IZLOŽBA U MUZEJU ZA PRIMJENJENU UMJETNOST I DIZAJN - 120. OBLJETNICA OBRRTNE ŠKOLE U ZAGREBU

U prostoru Salona Izidora Kršnjavog u Školi primjenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu, 10. prosinca je bila otvorena izložba "HERMANN BOLLE I OBRRTNA ŠKOLA U ZAGREBU", prigodom 120. obljetnice utemeljenja.

Izložbom su bili obuhvaćeni Bolleovi nacrti i dokumenti i prikazani izvrsnim fotografijama te najnovijim tehnikama video-zapisa. Obrtna škola je bila utemeljena prigodom obnove zagrebačke katedrale koja je bila porušena u potresu 1880. go-

dine. Sve radove na izložbi zaključuje zidarski čekić, izrađen u Obrtnoj školi za završetak radova na obnovi zagrebačke katedrale te je bio posuđen za potrebe spomenute izložbe iz Riznice zagrebačke katedrale, M 558.

Izložbi prethodile i druge aktivnosti kao što je stručni skup, a prema intenciji autorice izložbe, prof. Vesne Rapo, slavljena je i sv. Misa zadušnica za H. Bollea u zagrebačkoj katedrali, 9. prosinca 2002. Sv. Misu je služio mons. Josip Klarić, kustos i predsjednik Odbora za obnovu zagrebačke katedrale. U

prigodnoj homiliji mons. V. Košić je dao prikaz života i rada H. Bollea i pozvao na zahvalnost za tako lijepo izvedeno djelo. I unatoč mnogih prigovora Bolleu oko obnove katedrale koju je izvodio na izvornim gotičkim temeljima, mora se istaknuti da je obnavljanje tako ogromne građevine, koja je stoljećima izgrađivana, pregrađivana i dograđivana i u sebi nosila tragove razno-likih umjetničkih slogova i građevnih cjelina sve izvedeno u skladnu i čvrstu cjelinu. To nije mogao izvesti obični graditelj već vrsni umjetnik-graditelj.

IZLOŽBA U POVODU PROSLAVE STO PEDESETE OBLJETNICE ZAGREBAČKE METROPOLIJE

Na Duhove 2002. godine bila je otvorena Godina Zagrebačke metropolije prigodom uzdignuća Zagrebačke biskupije u Hrvatsko-Slavonsku crkvenu pokrajinu, nastojalo se na svečaniji način obilježiti nadevak izdavanja pečatnice-bule UBI PRIMUM PLACUIT od 11. prosinca 1852. godine, pape Pija IX. Izložbu je u Galeriji Klovićevi dvori otvorio zagrebački nadbiskup Josip Bozanić u nazočnosti svih sufraganskih biskupa zagrebačke metropolije. Na izložbi su bili izloženi portreti zagrebačkih nadbiskupa zajedno s portretom pape Pija IX. i apostolskog nuncija M. Viale Prele, zatim portreti sufraganskih biskupa navedenih u Pečatnici kao i biskupa novouspostavljenih biskupija. Izložba je bila prigodna tako su se ostali liturgijski i dokumentarni predmeti odnosili na tu temu a čuvaju se u Nadbiskupskom arhivu, Riznici zagrebačke katedrale i Dijecezanskom muzeju.

Za ostvarenje izložbe su dali svoj doprinos mons. Josip Mrzljak, mr. Marijan Kušenić, dr. Stjepan Razum, s. Lina Plukavec te djelatnici Klovićevih dvora s voditeljicom i kustosicom Ladom Bošnjak, koji su priredili i prigodni katalog izložbe. Svečanost je započela 4. prosinca kada je bila predstavljena prigodna jubilarna poštanska marka i održana konferencija za novinstvo. Sjemeništarci su na Šalati izveli za tu prigodu dramski prikaz s naslovom "TRI PUTA ZLATNI JUBILEJ", kojeg je za tu prigodu sastavio povjesničar iz Zadra Eduard Peričić. Tom prigodom bio je prvi puta nakon obnove upotrijebljen nadbiskupov plašt, koji inače potječe iz početka 18. stoljeća.

Izložbom je bio najavljen znanstveni skup u organizaciji Katoličkog Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić" o uspostavi zagrebačke metropolije.

Mons. J. Mrzljak je kod otvaranja izložbe naglasio da taj događaj povezuje dva brežuljka, Kaptol i Gradec, koji se spominju u Pečatnici-buli. Svečanost se nastavila u zagrebačkoj katedrali svečanom Večernjom, Službom svjetla s glazbenim produžetkom što je završilo molitvom za Metropoliju. Službu svjetla (Lucenarij) je predvodio zagrebački nadbiskup metropolita Josip Bozanić zajedno sa svim biskupima Zagrebačke metropolije i apostolskim nuncijem Giuliom Einaudijem. Službu svjetla u adventskom ozračju iščekivanja i svjetla organizirali su dr. Ivan Šaško i mr. Mi-

roslav Martinjak. U svečanoj Večernji sudjelovali su Institut za crkvenu glazbu, katedralni mješoviti zbor, zagrebački bogoslovi i đakoni u ispunjenoj katedrali.

U međuvremenu je, 29. studenog 2002. godine, na inicijativu Ureda za Kulturna dobra, premješten mramorni kip kardinala Jurja Haulika, rad kipara I. Rendića, zajedno s posmrtnim ostacima, iz neuglednog postava u dnu južne lađe, u apsidu sjeverne lađe, nasuprot poprsja bana Jelačića. Na trajnom smještaju Haulikova poprsja radila je već prije svojim projektnim prijedlogom Lidija Krolo.

OSTALE AKTIVNOSTI

300. OBLJETNICA BEATIFIKACIJE BL. AUGUSTINA KAŽOTIĆA

Prigodom 300. obljetnice beatifikacije bl. Augustina Kažotića, zagrebačkog biskupa 1303-1322., otvorena je Kažotićeva godina u zagrebačkoj katedrali, od 4. travnja 2001. do 7. travnja 2002. godine. Kažotićevu godinu je otvorio liturgijskim slavljem današnji Kažotićev nasljednik, zagrebački nadbiskup mons. Josip Bozanić i splitski nadbiskup mons. Marin Barišić iz čije biskupije i grada Trogira potječe Blaženik. Kroz to vrijeme je bilo više znanstvenih, kulturnih i humanitarnih aktivnosti u organizaciji Dominikanaca kojima je pripadao i Bla-

ženik, i pod čijom upravom je i novouspostavljena župa Bl. Augustina Kažotića na Peščenici. U događanja su se uključili i Društvo Trogirana koji žive u Zagrebu, a organizirana su i hodočašća Kažotićevim stopama: Zagreb - Bologna - Rim - Lucera - Trogir. Također je obnovljen Odbor za promicanje čašćenja bl. Augustina čiji je predsjednik mons. Vlado Košić. Po prvi puta se snimio i film o bl. A. Kažotiću u režiji Ede Galića, što je jednim dijelom obavljeno i u zagrebačkoj katedrali i Riznici gdje su vidljivi tragovi djelovanja i života bl. Augustina Kažotića.

HRVATSKE POŠTE

HRVATSKA POŠTA izdaje prigodne poštanske marke povodom velikih događaja i obljetnica zaslužnih hrvatskih osoba. Područje marke je područje kulturne djelatnosti bilo u povijesti, arhitekturi, umjetnosti. Riznica zagrebačke katedrale je u zadnje vrijeme sudjelovala na izradi božićnih maraka, a prigodna marka

izdana je povodom obilježavanja Godine bl. Augustina Kažotića, zatim prigodom 900. obljetnice Hrvatsko-Mađarskih kulturnih veza kao i za 150. obljetnicu uspostave Zagrebačke metropolije te kardinalu Franji Kuhariću samo desetak dana nakon njegove smrti.

PARTNER BANKA U ZAGREBU

U jubilarnoj 2000. godini Partner banka u Zagrebu je u svom godišnjem izvještaju tiskala "monete" iz Riznice zagrebačke katedrale koje je izradio dizajner Slavko Henig-

smann. Predstavljene su papinske monete, pape Pavla VI. iz Kokšine zbirke, kao i rizničke medalje (br. 40 A; 61 A i 11 B) te srebrene kutije za nakit (M 474 i M 476).

PRESELJAVANJE UMJETNINA DIJECEZANSKOG MUZEJA

Poznato je da je Dijecezanski muzej u Zagrebu zbog nacionalizacije kapitalnih objekata Zagrebačke nadbiskupije godine 1972. raseljen sa svog sjedišta, Kaptol 28. Otada je otežan svaki rad na čuvanju i razgledavanju umjetnina. Tijekom Domovinskog rata 1991-1995. umjetnine su se morale skloniti na sigurno mjesto zbog neprestanih prijetnji srpskog agresora da će zagrebačka katedrala biti granatirana. Za sigurno sklonište su se pobrinuli djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu. Kako se zbog porušenih crkvi i kuća tijekom rata kao i mnogih prognanika nije moglo misliti na izgradnju Dijecezanskog muzeja, tako je osnovano već spomenuto Povjerenstvo koje se bavi prvenstveno pitanjem izgradnje Dijecezanskog muzeja kao i mogućim proširenjem Riznice zagrebačke katedrale te novim postavom Spomen zbirke bl. Alojzija Stepinca.

No budući da su umjetnine Dijecezanskog muzeja već jedanaest godina u skloništima, a također i nedostupne za potrebe pojedinih

izložbi, Ured za kulturna dobra zagrebačke nadbiskupije poduzeo je akciju da se umjetnine privremeno smjeste u prikladnije prostore. U suradnji s Upravom za zaštitu spomeničke baštine, zauzimanjem prof. Branke Pintarić i prof. Vesne Švarc, Hrvatskog restauratorskog zavoda i vlč. Ivana Hrena, nadbiskupijskog ekonomista, uredio se prikladniji prostor u Stakleniku nadb. vrta u koji se preselio 4. i 5. prosinca 2002. godine jedan dio umjetnina iz skloništa. Preseljavanje je pod vodstvom prof. Marija Brauna organizirao Darko Ivić, voditelj Odjela za dokumentaciju. Umjetnine su se istovremeno popisivale što su izvršile Martina Wolff Zubović i Marta Budićin. Sve spomenute umjetnine su prošle kroz vrijedne ruke bogoslova I. godišta KBF. Djelatnice Odjela za tekstil pod vodstvom Bernarde Rundek Franić uredile su posebno smještaj tekstila.

Novi prostor je prikladan za inventarizaciju umjetnina te će se prema mogućnostima pristupiti i novoj stručnoj obradi i inventarizaciji.

SMJEŠTAJ TRIJU KAPITALNIH OBJEKATA KULTURNE BAŠTINE ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE: RIZNICA ZAGREBAČKE KATEDRALE, DIJECEZANSKI MUZEJ (METROPOLIJSKI MUZEJ I METROPOLIJSKA GALERIJA) TE NADBISKUPIJSKI ARHIV (NAZ) I KAPTOLSKI ARHIV (KAZ) (METROPOLIJSKI ARHIV)

Povjerenstvo za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije uputilo je 20. prosinca 2002. mons. Josipu Bozaniću, zagrebačkom nadbiskupu dopis u kojem donosi svoj zaključak o smještaju triju kapitalnih objekata kulturne baštine Zagre-

bačke nadbiskupije. Dopis donosimo u cijelosti:

Preuzvišeni gospodine Nadbiskupe!

Prošle su tri godine od uspostave Povjerenstva za kulturna dobra

Zagrebačke nadbiskupije čiji su članovi na sjednicama pokušali pronaći prostor za smještaj i izgradnju triju kapitalnih objekata kulture Zagrebačke nadbiskupije. Ove godine započela je i proslava 150. obljetnice uspostave Zagrebačke nadbiskupije i Hrvatskoslavonske crkvene pokrajine. Članovi Povjerenstva stoga smatraju potrebnim sažeti svoj dosadašnji rad u elaboratu koji sadrži najvažnije rasprave i prijedloge o predmetnoj temi kako bi se u ovu jubilarnu godinu Zagrebačke nadbiskupije moglo ući s konkretnim prijedlogom, odnosno s projektnim zadatkom, za gradnju zgrade Riznice i Metropolijskog muzeja.

Članovi Povjerenstva došli su do zaključka da je prostor za smještaj Riznice zagrebačke katedrale, Dijecezanskog muzeja i Metropolijskog arhiva potrebno naći na Kaptolu u neposrednoj blizini katedrale, na katedralnom sjevernom obrambenom zidu, na istočnoj strani Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa, na prostoru Znikine kurije (Kaptol 28) i kurije Kaptol 27 (nekadašnji Katolički casino).

Naši dosadašnji prijedlozi za rješenje smještaja navedene kulturne baštine koja je od najvećeg značenja ne samo za Zagrebačku nadbiskupiju, već i za grad Zagreb i cijelu Hrvatsku, rezultirali su prijedlozima koje kao naše zaključke podastiremo Vama na razmatranje i odobrenje:

I. Nadbiskupijski i Kaptolski arhiv (Metropolijski arhiv)

Prema posljednjem ugovoru između Zagrebačke nadbiskupije i Hrvatskog državnog arhiva (HDA) iz 1996. god. ustanovljen je unutar HDA poseban odjel za gradivo Nad-

biskupije pod nazivom »Depozit Zagrebačke nadbiskupije«, koji je prema najnovijem Statutatu HDA-a od 30. kolovoza 2000. nazvan »Odjel Nadbiskupskog arhiva«, a sastoji se od dva odsjeka: Odsjek Kaptolski i Nadbiskupski arhiv i Knjižnica Metropolitana s vlastitom čitaonicom; Knjižnica Metropolitana na Marulićevom trgu 21, a Nadbiskupski i Kaptolski arhiv na Kaptolu 27. Arhivsko gradivo bilo je smješteno do nedavna na Kaptolu 27 i Kaptolu 31. Tijekom 2000. godine uređeno je novo arhivsko spremište na Kaptolu 31, u podrumu jugoistočne kule Nadbiskupske palače, koje se sastoji od dviju prostorija namještenih kompakusormarima s oko 1800 dužnih metara. Jedna kružna i jedna prizemna prostorija služe kao ured i čitaonica. U ovo novo spremište preseljen je tijekom ožujka 2001. god. veliki dio gradiva s dosadašnjih četiriju spremišnih prostora na Kaptolu 31, tako da se sada gradivo nalazi dijelom u arhivskoj dvorišnoj zgradi u kuriji Kaptol 27, a dijelom u novom spremištu na Kaptolu 31. Sveukupno knjižno i arhivsko gradivo koje se čuva u arhivskim spremištima zaprema 2790 dužnih metara, a upotpunjuje se novom arhivskom građom.

Prema iznesenim činjenicama potrebno je u budućnosti računati na oba spremišna prostora (Kaptol 27 i Kaptol 31), kao i sa stalnom čitaonicom na Kaptolu 27. Za proširenje ureda i čitaonice potrebno je Metropolijskom arhivu ustupiti na korištenje i uličnu zgradu Kaptol 27, sada nacionaliziranu, a u kojoj se do Drugog svjetskog rata nalazio Katolički kasino. Adaptacijom te zgrade biti će u potpunosti riješeno pitanje Metropolijskog arhiva.

II. Metropolijski (Dijecezanski) muzej

Smještaj Metropolijskog muzeja predviđa se u Znikinoj kuriji na Kaptolu 27, te u dvorišnim prostorima te kurije, kao i u nedovršenoj zgradi Katoličkog bogoslovnog fakulteta u parku Ribnjak. Metropolijski muzej bi u cijelosti bio novogradnja, a Znikina kurija bi ušla u sastav DM u kojoj bi se nalazila upravna i tehnička služba, arhiv, radionice itd.

Pristup DM predviđen je s Kaptolske strane preko Znikine kurije i iz parka Ribnjak, gdje se na Langovom trgu gradi podzemna garaža. Za posjetitelje Riznice zagrebačke katedrale predviđen je pristup novim prostorima DM na Kaptolu 28 iz dijela buduće Riznice smještene uz sjeverni bedem zagrebačke katedrale (vidi tzv. revidirani Vulinov projekt), a veza između ovog dijela Riznice, koji bi služio za liturgijske potrebe katedrale i manje tematske izložbe i budućeg prostora nove zgrade Riznice na Kaptolu 27 prolazila bi širokim hodnikom ukopanim na istočnoj strani zgrade Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa Kaptol 29, ispred sadašnje terase i vrta. U hodniku je predviđen koristan izložbeni prostor za lapidarij površine ca 2000 m².

Kvadratura: 2000 m² lapidarij

3700 m² Znikina kurija s prigradnjama, Kaptol 27

7000 m² Ribnjak (nova zgrada)

III. Riznica zagrebačke katedrale

1) Smještaj Riznice u postojećim gabaritima uz sjeverni katedralni bedem s mogućom interpolacijom prigradnje temeljem reduciranog projekta A. Vulina moguć je uz maksimalno poštivanje postojećeg povijesnog kompleksa, a služio bi litur-

gijskoj funkciji katedrale i manjoj stalnoj ili manjim povremenim tematskim izložbama. Ovaj prostor mogao bi poslužiti i kao suvenirnica i prodavaonica devocionalija mnogobrojnim posjetiteljima i hodočanicima katedrale.

2) Nova zgrada trebala bi biti izgrađena na južnoj strani dvorišta Znikine kurije i na prostoru sadašnje zgrade u Ribnjaku zajedno s planiranom izgradnjom već spomenutog Metropolijskog muzeja.

Kvadratura: 3700 m² Znikina kurija s prigradnjama, Kaptol 27 (kao gore)

7000 m² zgrada u parku Ribnjak (kao gore)

IV. Nadbiskupsko bogoslovno sjemenište, Kaptol 29

Članovi Povjerenstva kao »post scriptum« izražavaju opetovano svoje jednodušno mišljenje da bi za smještaj Metropolijskog muzeja i Riznice zagrebačke katedrale najprikladnije poslužila sadašnja zgrada Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa, Kaptol 29 koja ne samo svojom kvadraturom (12 000 m²) već i arhitekturom, te smještajem u povijesni Kaptolski kompleks, najviše odgovarala traženim i željenim rješenjima.

V. Zaključak

Članovi na kraju predlažu sljedeće:

1) Treba požuriti proces denacionalizacije prostora i zgrada predviđenih za smještaj kapitalnih objekata kulturne baštine Zagrebačke nadbiskupije: zgrade u Ribnjaku i zgrade Kaptol 27. Ovo pitanje nalazi se izvan dometa djelovanja Povjerenstva.

2) Članovi predlažu da se temeljem njihovih prijedloga požuri s

izrdom projektnog zadatka za izgradnju predviđenih novih objekata kao i adaptacijom postojećih, kako za Riznicu, tako i za Metropolitjski muzej. Za dobivanje najboljeg idejnog rješenja bit će potrebno raspisati međunarodni natječaj. Članovi se žele aktivno uključiti svojim stručnim savjetima, prijedlozima i projektima u rješavanje spomenutih pitanja.

3) Članovi smatraju da je potrebno odmah razraditi sustav financiranja izgradnje kapitalnih objekata kulture Zagrebačke nadbiskupije putem resornih ministarstava Vlade Republike Hrvatske, grada Zagreba, Zagrebačke županije, Zagrebačke nadbiskupije, Zagrebačke metropolije, hrvatske dijaspora i raznih donacija.

4) Članovi također smatraju da je potrebno pristupiti obnovi unutrašnjosti katedrale u duhu koncilskih promjena, jer su sve dosadašnje promjene izvršene u tom smislu

bile samo djelomično, neodgovarajuće, a zbog pomanjkanja financijskih sredstava i vrlo skromne. Članovi se žele uključiti i u proces obnove unutrašnjosti katedrale, smatrajući da je i za tu obnovu potrebno raspisati međunarodni natječaj.

Izgradnja kapitalnih objekata kulturne baštine Zagrebačke nadbiskupije kao i obnova unutrašnjosti katedrale uz njezinu vanjsku obnovu koja je vrlo dinamična, kvalitetna i koja se približava svom završetku, značila bi najljepši dar i najdražu čestitku Zagrebačkoj crkvi koja ove godine slavi svoj značajan jubilej.

U Zagrebu, dne 20. prosinca
2002.

Mons. Josip Mrzljak, biskup,
predsjednik Povjerenstva
Prof. dr. Juraj Kolarić, predstojnik
Ureda za kulturna dobra
S. Lina Plukavec, tajnica Ureda
za kulturna dobra
Članovi Povjerenstva

ZNANSTVENI SKUP O 150. OBLJETNICI USPOSTAVE HRVATSKO-SLAVONSKE CRKVENE POKRAJINE I UZDIGNUĆA ZAGREBAČKE BISKUPIJE NA ČAST NADBISKUPIJE

Odlukom Fakultetskog vijeća Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu od 3. svibnja 2002. imenovan je Odbor za organizaciju znanstvenog skupa o 150. obljetnici uspostave Hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine i uzdignuća Zagrebačke biskupije na čast nadbiskupije. Predsjednikom Odbora imenovan je red. prof. dr. Juraj Kolarić, a za članove Odbora: red. prof. dr. Franjo Šanjek, dr. Željko

Tanjić, dr. Tonči Matulić, dr. Slavko Slišković, tajnik Odbora i dr. Stjepan Razum, tajnik Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije »Tkalčić«, koje je zamoljeno da bude suorganizator simpozija i koje će materijale sa simpozija objaviti u posebnom broju Godišnjaka Društva. Odbor je na sjednici održanoj 28. siječnja 2003. odlučio da se međunarodni simpozij održi 11. prosinca 2003. u Mariji Bistrici. (JK)

ZAKLJUČAK

Ured za kulturna dobra prati zbivanja koje se odnose na crkvene objekte i crkvenu sakralnu umjetnost i u povezanosti sa središnjim papinskim uredima za crkvena kulturna dobra nastoji uskladiti sav rad na dobrobit svih onih za koja su ona namijenjena a također biti na usluzi onih koji ih žele zaštititi, obnavljati, projektirati i koristiti ih u pastoralnim i kulturnim djelatnostima.

Osim gore navedenih aktivnosti također se surađuje i na drugim, manje vidljivim aktivnostima kao što je izrada kalendara sa slikovnim priložima i podacima središnjih ustanova i objekata Zagrebačke nadbiskupije. U prostorima Riznice se obavljaju i znanstvena istraživanja za pisana ili druga djela s područja kulture i znanosti, a studenti iz Filozofskog fakulteta već redovito obavljaju svoj terenski rad i u prostorima Riznice.

Uočeno je da se pojmovno miješaju nazivi pojedinih crkvenih ustanova pa se mnogi ne snalaze gdje se i kome obratiti, a još i više kad i novinari ili drugi izvjestitelji daju dvojbene ili netočne informacije. Zbog toga donosimo u nastavku adrese ustanova u Hrvatskoj koji se bave zaštitom i obnovom crkvenih kulturnih dobara.

Ured za Kulturna dobra nastoji sudjelovati i na skupovima organizatora koji se bave crkvenim i kulturnim temama gdje god je to moguće. Zbog toga Ured nastoji konstruktivno djelovati i povezivati rad stručnjaka oko očuvanja crkvene kulturne baštine i svih crkvenih usta-

nova. To je u ovom trenutku važno, budući da su se župnici u proteklom komunističkom vremenu morali sami snalaziti kako su mogli, a spomenute konzervatorske ustanove su obnavljale svoje obveze bez konzultacije s crkvenim ustanovama.

Nemoguće je nabrojiti svu suradnju na znanstvenom, kulturnom i vjerskom području sa spomenutim ustanovama posebice kad je u pitanju Riznica zagrebačke katedrale i Dijecezanski muzej.

Poznato je da je srednjovjekovna hrvatska crkvena baština uništena turskom okupacijom hrvatskih područja. Oslobođanjem tih teritorija ponovno su se gradile crkve a na našim područjima sačuvala se najčešće barokna crkvena baština. Dosadašnja arheološka istraživanja potvrdila su mnoga očekivanja, dolazi se do novih obećavajućih otkrića. Sve to blago treba sačuvati, zbog čega je potrebno osnivati ŽUPSKE MUZEJE, gdje bi se pohranjivali i novootkriveni predmeti te čuvalo liturgijsko posuđe i ruho koje nije više u upotrebi.

Rane nedavnoga agresorskog rata još nisu zacijenjene i mnoge župe su još bez svojih crkvi a na mnoga područja nisu se još ni vratili svi vjernici. Dosadašnje djelatnosti su dokaz da se uspijeva jedino tamo gdje sami ulažemo svoje snage. Takva snaga su i novoosnovana župska vijeća čiji članovi mogu preuzeti i brigu za crkvena kulturna dobra njihovu pohrane kao i popis ili inventarizacije.

2. ADRESE USTANOVA U REPUBLICI HRVATSKOJ ZA ZAŠTITU I OBNOVU CRKVENIH KULTURNIH DOBARA

MINISTARSTVO KULTURE REPUBLIKE HRVATSKE
10 000 ZAGREB, Trg Hrvatskih Velikana 6

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
Bianka Perčinić Kavur, pomoćnica ministra
10 000 ZAGREB, Ilica 44
Tel: 01/ 48 49 444; Faks: 01/ 48 49 445
(Podaci podložni promjenama)

GRADSKI ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE
10 000 ZAGREB, Ćirilometodska 5
Doris Kažimir, pročelnica
Tel. 01/ 61 01 970; Faks: 01/ 61 01 896

HRVATSKI RESTAURATORSKI ZAVOD
10 000 ZAGREB, N. Grškovića 23
Ferdinand Meder, ravnatelj
Tel. 01/ 46 84 599; Faks: 01/ 46 83 289

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL ZAGREB
10 000 ZAGREB, Mesnička 49
Tomislav Petrinec, pročelnik
Tel. 01/ 48 51 522; Faks: 01/ 48 51 519

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL SPLIT
21 000 SPLIT, Porinova 2
Joško Belamarić, pročelnik
Tel. 021/ 305 444 - centrala; Faks: 021/ 305 418

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL POŽEGA
34 000 POŽEGA, Trg Sv. Trojstva 21
Žarko Španiček, pročelnik
Tel. 034 / 271 651, 034/ 273 362

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL OSIJEK
31 000 OSIJEK, Kuhačeva 27
Zvonko Bojčić, pročelnik
Tel. 031/ 207 400; Faks: 031/ 207 404

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL RIJEKA
51 000 RIJEKA, Užarska 12
Hrvoje Giacconi, pročelnik
Tel. 051/ 212 388; Faks: 051/ 212 198

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL PULA
52 000 PULA, Ul. grada Graza 2
Hrvoje Giacconi, pročelnik
Tel. 051/ 212 388; Faks: 051/ 212 198

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL PULA - URED POREČ
52 440 POREČ, Sv. Maura 16a
Ivan Matejčić, pročelnik
Tel. 052/ 451 711; Faks: 052/ 451 829

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL DUBROVNIK
20 000 DUBROVNIK, Cvjete Zuzorić 6
Žana Baće, pročelnica
Tel. 020/ 323 191; Faks: 020/ 323 488

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL ŠIBENIK
22 000 ŠIBENIK, Stube J. Čulinovića 1/3
Josip Čuzela, pročelnik
Tel. 022/ 219 325; Faks: 022/ 331 970

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL KARLOVAC
47 000 KARLOVAC, A. Vranicanija 6/1
Marinka Mužar, pročelnica
Tel. 047/ 611 862; Faks: 047/ 615 308

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL ZADAR
23 000 ZADAR, I. Smiljanića 3
Miljenko Domijan, pročelnik
Tel. 023/ 211 145; Faks: 023/ 214 046

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL VARAŽDIN
42 000 VARAŽDIN, Gundulićeva 2
Željko Trstenjak, pročelnik
Tel. 042/ 201 850; Faks: 042/ 213 659

bona

Culturalia

ecclesiae